O moarte care nu dovedește nimic

Anton Holban

Editura Bestseller

Imagine: LiliGraphie/Shutterstock.com

bestseller

Carte electronică publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relația cu Românii de Pretutindeni.

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAȚIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Fericirea a fost mare când mi s-a dat prilejul să plec la Paris! Scopul copilăriei mele se realiza. Aveam să străbat în fine eu însumi toate ungherele prin care mă orientam cu ușurință cu mintea și unde plasasem numai cu imaginația sute de romane a căror acțiune se petrecea acolo. Palpitând de bucurie, studiam, alături de Irina, ghidurile, hărțile, cărțile explicative. O purtam cu mine prin magazine, pe la legații, pe la birouri de bilete de tren, perorându-mi toate planurile.

Ziua plecării sosi, și mă conduse la gară. Trenul mai avea 20 de minute până la plecare, mă instalasem bine și acum nu știam ce să-i vorbesc.

(Poate pentru că mă obseda ideea că despărțirile trebuiesc întovărășite de suspine și de vorbe.) Și am schițat o teorie: "Întotdeauna înainte de a te despărți de cineva drag nu te pricepi să-i vorbești, tocmai pentru că ai prea multe de spus". Îmi scuzam astfel uscăciunea din momentul acela? Sau era un mijloc să mă

liniștesc, văzând-o indiferentă?

În orice caz, sarbezi eram amândoi (poate că din cauza lumii care ne împiedica) și despărțirea n-avea nimic din tragediile de odinioară, din fiecare seară. Pe obrazul rece pusei o sărutare scurtă, iar gura ei nici nu mă atinse. Apoi trenul porni.

Am uitat repede motivele de griji pe care le lăsasem. Trăiesc din surprize, și seara adorm istovit de atâta goană prin muzee și pe străzi.

De la Irina îmi vin scrisorile la data fixă, așa cum hotărâsem acasă. Îi răspund conștiincios, dar grăbit, cu gândul în altă parte, vorbindu-i de lucruri care probabil n-o interesează. De pildă, într-o scrisoare nu i-am spus decât de Sainte-Chapelle. Despre mine și despre dânsa nimic, doar un "dragă" la început și "sărutări" la urmă. Așa își scriu îndrăgostiții și acestea sunt mijloacele de a întreține focul nestins?

A trecut o lună și mă găsesc într-un amurg în Jardin du Luxembourg.

E minunat, soarele abia a apus, seara coboară armonios, pe pomi, pe flori, pe bazinurile cu apa cu reflexe roșcate. Singur, împreun mâinile, îndrept ochii spre cer și mă rog:

"Doamne, te vizitez rar, dar sunt acum așa de

fericit că vizita mea e obligatorie, oricât de neatent ai fi Tu față de toți, sau numai față de mine. Grație Ție, poate, viața mea este în perpetuă transformare. Surprizele îmi împodobesc orice moment cu noi prilejuri de îmbătare...

Îmi simt corpul sănătos și sprinten, nici un defect la mașinăria complicată, iar mintea o pot îndrepta după voie, înspre descoperirile cele mai subtile. Ai îmbogățit lumea ca ochii și urechile să fie în veșnică încântare. Sunt aproape complect fericit. Toate nemulțumirile de odinioară au dispărut, poate pentru că am exagerat crezându-mă iremediabil bolnav, indiferent de motive.

Numai o singură nemulțumire. Am lăsat acasă o fată care mă iubește. Nu e frumoasă, și ochii mei au obosit repede îndreptându-se spre silueta ei bicisnică. Nu e savantă, și am ostenit vorbind singur, inutil și ridicol. Nu e bogată și mi-ar îngreuia mersul purtând-o pe umerii mei, ca melcul cocioaba. Dar e îndrăgostită, căci pentru dragoste nu e nevoie de minte, de frumusețe sau de bani. Am simțit-o că trăiește numai din gândul la mine, că singură s-ar usca întocmai ca o floare neudată.

Doamne, fă să-mi recapăt libertatea... Cum, nu ai putea pricepe decât Tu, cu priceperea Ta savantă. Eu nu sunt în stare de nici o hotărâre."

Cum au trecut trei zile, și cum n-am primit scrisoare de la Irina, după obicei, am telegrafiat: “Ecrivez. Comprends pas votre silence."

Telegrama mea a rămas, după o săptămână, fără răspuns. O neliniște bruscă mi-a alungat calmul și mi-a uscat curiozitatea pentru frumos, pe care o socoteam inepuizabilă. Rugăciunea mea de acum câteva zile mi se pare fără sens, sau eu acum sunt fără sens, căci neașteptată era tulburarea care mă stăpânește. Încerc să mă gândesc precis la Irina, ca să pot găsi explicația probabilă (lăsând la o parte vreo fatalitate a naturii extravagante). Poate că mă enervează mai mult faptul neputinței logicii mele decât motivul însuși al întârzierii scrisorii. Cum? Să nu pot deduce ce ar fi în stare să facă Irina în lipsa mea, după ce am trăit atâția ani în preajma ei și, chiar dacă nu m-am ocupat special s-o analizez, totuși o cunosc, fatal, destul de bine? Să mă gândesc la sărutările disperate din fiecare seară... dar și la sărutul rece de la urmă... A evoluat poate? Însă mi-aduc aminte de mărturisiri tandre care s-au petrecut în

ultimul timp. Și apoi mai sunt atâtea probe care se contrazic în timp, sau, chiar cu înțelesuri inverse, se suprapun.

Ca să fiu sincer, nu pot afirma nimic. Cu cât mă gândesc mai mult cu atât se multiplică detaliile și văd mai puțin clar. E dureros că sufletul omenesc este așa de lipsit de consistență. Și cu groază văd că se poate ca Irina să fi luat hotărâri exagerate sau atâtea altele intermediare.

Se poate, admițând posibilitățile cele mai extreme, să se fi omorât pentru mine sau să se fi măritat pentru un altul.

Când am cunoscut-o, eram tânăr de tot, abia intrasem la Facultatea de litere. Aveam toate defectele tinereții. Mă credeam frumos și întârziam bucuros la oglindă, unde îmi variam mereu pozele, printre care buza răsfrântă mi se părea un semn sigur de distincție. Îmi schimbam hainele de mai multe ori pe zi, mă pudram și dădeam chiar cu roșu. Mă comparam cu ceilalți studenți, mă găseam cel mai bine și, în dragoste, succesele mele mi se păreau indiscutabile. Totuși, până atunci, aventurile fuseseră foarte vagi. O timiditate dezastruoasă mă oprea să fac primul pas, să îndrăznesc să mă apropii de o

fată fără recomandație prealabilă și îndelungi preliminarii, timiditate care — vedeam cu ciudă — îmi întârzia planurile, însă în același timp mă și consola: puneam pe seama ei singurătatea mea. Dar am izbutit cu încetul să am cunoștințe. Vorbeam cu toate fetele urâte. Curios, ca să intru în vorbă cu ele, nu simțeam nici o emoție. Voiam să fiu încântat cu orice preț, și la început n-am băgat de seamă că, în definitiv, eram tot așa de singur. Față de o urâtă eram incapabil să mă angajez în vreun fel. Priveam însă din fundul amfiteatrului și mă felicitam că lipsea încă puțin ca să cunosc pe toată lumea.

Un grup de trei fete, îndeosebi, mi se părea intangibil.

Erau mereu împreună, fără amestec printre ceilalți, vioaie, grăbite, surâzătoare, pricepându-se, mi se părea, să fie politicoase față de toți și în același timp distante. Ușurința cu care se strecurau prin lumea multă, siguranța gesturilor și totuși singurătatea lor mă impresionau, și atunci o ambiție m-a străbătut: cunoștința lor — nu mergeam mai departe — ar fi o dovadă a importanței mele. Dar nu știam cum să încep. Începutul mi se părea totdeauna extrem de dificil. Mă temeam ca prima mea mișcare să nu

fie ridicolă. Înclinat de pe atunci la neurastenie, găseam un motiv bun de chin. Și exclamam ridicol — ridicol pe care-l credeam atenuat, deoarece îmi dam seama de prezența lui:

"Nu voi fi niciodată un don Juan!"

Le examinam tot timpul pe cele trei muze, în grup și, uneori, pe câte una, fără să le disting la început bine și fără să am vreo preferință.

Pe atunci mi se părea că semănau între ele. Dădeam fiecăreia aceeași importanță generală de culoare, mișcare și zgomot. Din imaginea tuturor trei se întregea o singură ființă nouă. Decât să aleg în parte, preferam jucăria întreagă.

Cu vremea am auzit cum le cheamă. Maia era mai blajină, mai umilă. Dudu surâdea fără întrerupere cunoscuților și necunoscuților, strecurându-se grațios prin mulțimea care se grăbea întotdeauna să-i facă loc. Irina era mai greu de definit. Odată s-a așezat, singură, în apropierea mea. Gătită într-o rochie de mătase scurtă, îi ieșeau picioarele subțiri, interminabile, pe care și le legăna pe rând, fără sfială, ca o persoană care n-ar simți nici cea mai mică nedumerire printre streini, cu mâinile fără mâneci în mânuși lungi, cu fața pudrată prea

mult. A fost întrebată ceva de profesor și a răspuns cu un glas melodios, cu un timbru ușor, tremurător, franțuzesc. Răspunsul, cu toate că încetișor, era dat fără ezitare, întreg, explicit. Însă cu tot glasul franțuzesc și sigur, picioarele dezvelite și fardul mi se păruseră exagerate.

Și în altă sală, în aceeași zi, impresie diferită. Pe neașteptate o zării la spatele meu. Într-o bluză albă, capul ei mi se păru mic, cu părul, din cauza căldurii, ud de transpirație și căzând în lațe sărace, fața umflată și moale, genele aproape inexistente, nasul cârn, dinții subțiri și interminabili.

În fața neînsemnătății ei am fost satisfăcut ca de un câștig personal.

Vioiciunea și prestanța ei de odinioară mă umilise. Și într-adevăr, la o întâlnire pe scara mare a Universității — ea urca, eu coboram — cu tot aerul ei semeț, înfoindu-mă în hainele mele noi, i-am aruncat o privire încrezătoare în acele ce vor urma. Curaj mare pentru sfiiciunea mea obișnuită.

Cunoștința se făcu într-o zi întâmplător, din nimic. O excursiune studențească la Curtea de Argeș cu niște camarazi neprietenoși și abia cunoscuți ne-a apropiat. Acolo, în fața

mămăliguței cu brânză și a cepei, ne descoperirăm amândoi mofturoși (sau că făcea pe mofturoasa ca să-mi placă). Amândoi nu reușirăm, ca ceilalți, să ne culcăm imediat. După o ezitare, în urma propunerii mele, se hotărî să meargă cu mine prin noapte. Din urmă, o amică ne vesti stupid: “Bine, o să vă spun mâine domnului profesor!"

Pornirăm în întuneric și coborârăm la Argeș. Era liniște, aerul curat, copacii lăsau umbre lichide. Argeșul tremura sprinten, luminând argintiu pietricelele. Atmosfera poetică, amândoi singuri, abia scoțând câte o vorbă. Ne simțeam aproape. Și atunci un regret m-a chinuit:

n-o cunoșteam mai bine ca să am curajul unei sărutări. După cum se vede, pe atunci aveam gustul armoniei oricărui fapt.

Preliminările amorului trebuiau să aibă o durată hotărâtă.

Oricât de neașteptată ar fi fost o sărutare atunci, după un așa de puțin timp de cunoștință (era tânără și, cu tot fardul, nu-i bănuiam experiențe sentimentale), cred că ar fi fost bine primită. O exclamare acolo, în noapte, în singurătatea noastră, departe de târg, ar fi fost

ridicolă. Dar am preferat să ne întoarcem, nu prea târziu, ca să nu ne speriem complect vecinii, trecând pe lângă o prăvălie luminată, fără să am curajul să cumpăr ceva de mâncare, de frică să nu par greoi, tulburându-mă o foame teribilă, la care, cu tot amorul și poezia Argeșului, mă gândeam tot timpul, și astfel mi-o exageram. Pe drum, aducându-mi aminte de amenințarea camaradei, o învățai o minciună (ca și cum ar fi fost nevoie să ne scuzăm față de cineva!): “Mâine vei spune singură domnului S. de plimbarea noastră nocturnă. Astfel paralizezi orice aluzie răutăcioasă."

În trenul care ne întorcea mai târziu acasă, amândoi, lângă fereastră, ne întreceam să prindem din fugă frunzele copacilor apropiați, cu exclamații, bucurii și regrete copilărești și, ca din întâmplare, ne atingeam mâinile. De pe banca din față, profesorul S. deschidea vag pleoapele lăsate greoi, și ne zâmbea amuzat de vreun vis scurt sau de aventura ce se înnoda, în fața lui, tot mai puternic la fiecare stâlp de telegraf.

Am continuat la București conversațiile lungi și neînsemnate fără să ne fi făcut vreo mărturisire anume, dar simțindu-ne complici.

Găseam între noi asemănări care ne apropiau: eram pripiți și dezordonați. Observația o făcu Dudu: “Ce nostimi și identici sunteți când vă vede cineva de departe!"

Părerile asupra ei mi se schimbaseră mult. O priveam cu un aer de ușoară superioritate. Nu mai eram impresionat de vreun aspect de-al ei. Odată o fată o întrerupse cu o voce răgușită și întrebuințând mulți “la dracu” în vorbă. “Sora mea Elena”, prezintă Irina fără să încerce cu timbrul vocii să o scuze.

Altădată, Irina făcea planuri pentru viitorul nostru, fără să mă numească pe față. “O să mă scol târziu, să mi se aducă la pat cafeaua cu lapte."

Orice socoteală de viață tihnită mi s-a părut totdeauna ridicolă, burgheză, cu toate că personal am fost un burghez care se înspăimânta la prima noapte nedormită. Totuși, n-am protestat, probabil dintr-o mică perversitate: mă apropiam mai mult de ea, aveam mai multe drepturi, fără ca în schimb să-i făgăduiesc ceva anume. Conștiința era liniștită. Dar poate că mă ponegresc acum și nu-mi mai aduc bine aminte. În orice caz, Irina poate că a luat totul ca o aprobare.

Vacanța mare venise. Toate aceste se întâmplaseră foarte repede, și după atâtea nedumeriri de o iarnă întreagă, explicațiile asupra caracterului și a aspectului Irinei se rezolvaseră de îndată. Nu mai aveam curiozități. Dudu și Maia nu mă mai interesau. Tot grupul mi se clarificase de îndată ce cunoșteam bine o parte din el. Eram, de fapt, foarte încurcat, neîncrezător într-o legătură definitivă. În schimb, îmi pierdeam timpul și-mi limitam inutil probabilitățile de succes pentru mai târziu. Crezându-mă "aranjat" nimeni nu s-ar mai fi gândit la mine. Se făceau și glume, iar camarazii mei — mi se părea — nu mă invidiau prea mult. Aveam și remușcări. Mă simțeam vinovat față de speranțele pe care o lăsam să și le puie în mine.

Tragic început pentru un don Juan...

Dar era prea târziu să mă opresc în drum. N-aș fi avut curajul — și mi-ar fi părut prea umil — să provoc o explicație sinceră. Ca să fiu drept, mă obișnuisem cu viața mea nouă și-mi era frică să nu rămân iar singur.

Acum, Irina nu se mai sfia să rămână tot timpul cu mine, inventând amândoi minciunile cu care trebuia să-și explice întârzierile acasă.

Dar mereu nimic între noi. Rude, cunoștințe, profesori, examene...

Câteodată, într-o aglomerație o strângeam puțin de mână, acesta îmi era tot curajul. Într-o zi îmi spuse: “Să înconjurăm strada. S-ar putea să văd pe cineva de acasă."

Atmosferă periculoasă, care însă nu se înregistra prin nici un semn.

Nu mai știu, de-atunci e vreme multă, să reconstitui fiecare zi în parte, acum mi se par toate la fel, probabil însă că era o adâncire perpetuă.

Obișnuința ne ajută fără voia noastră.

Vacanța veni tot atunci. Trebuia să plec în străinătate pentru câteva luni, și acolo aveam timpul tuturor reflexiilor. Aveam prilejul de a înceta aventura mea. Prea pierdusem timpul... Nasul scurt al Irinei mă persecuta. Îmi aduceam aminte de drumurile lungi pe străzile mărginașe, apoi de toate descoperirile asupra cunoștințelor ei simple; mai ales o vorbă de a tatălui meu mă convinsese: “Cine era urâțica ceea cu care te-am văzut pe stradă?"

De ar fi zis “urâta” nu m-ar fi impresionat așa, l-aș fi numit numai răutăcios. “Urâțica” avea o impresie de adevăr care mă umilea.

Încercai astfel de la Berlin să răspund tot mai rar (totuși răspundeam!) la scrisorile Irinei, care veneau tot mai dese. Scria la întâmplare, fără virgule și puncte (o ironizam mai târziu că scrie "genre Mallarmé"), înseilând laolaltă tot felul de idei care-i alergau prin cap. Din înțelesul lor general, trăgeam concluzia că mă iubește la nebunie și că se plictisește singură.

E ușor de închipuit, găseam toată istoria stupidă. La întoarcere, nu am căutat s-o văd la început. M-a zărit într-o seară de la plafonul Operei.

Era cu familia, pe care n-o văzusem în complectul ei până atunci...

"Domnule Sandu, mă așteptați la ieșire, nu-i așa?" Am dispărut la ieșire, dar am întâlnit-o mai târziu. Era fatal în târgul Bucureștilor, mă mir cum nu prevăzusem de la început. Și după câteva reproșuri și după scuze de ale mele pocăite (mă scuzam față de mine, interpretând îndoielnic morala "nu vreau s-o fac să sufere", cu toate că nu-mi luam nici o obligație pentru mai târziu: de fapt, eram laș și foarte plictisit de singurătate), plimbările începură — mai întâi pe strada principală și apoi pe din dos — și discuțiile despre familie și despre rochii; și apoi,

intr-o seară de lună plină, sărutările nebune cu tot felul de demonstrații din partea ei. Și apoi zilele identice: întârzieri pe ulițe, sărutări la întuneric... Despărțirile zilnice se făceau tot mai greu. Trebuia multă imaginație ca să-și explice acasă întârzierile.

Începuse să plângă în fața tramvaiului, și asta în fiecare seară.

Lumea se uita curios la noi și mie îmi era rușine. Acasă, din pricina întârzierilor, dădeam naștere la ironii, și eu nu puteam suferi ironii pe seama mea. Și timpul trecu la fel, plictisindu-mă, dezgustat de mine, regretând succesele la care renunțasem și deseori având remușcări.

Mă obicinuisem însă, și astfel eram zilnic cu ea. Nu mai căutam minciuna cu care să mă sustrag. Văzându-mă incapabil să iau vreo hotărâre, eram și mai nenorocit. Ca să nu pierd timpul, încercai să vorbesc cu ea de pictură sau literatură, subiectele care mă interesau orișicând.

Îi dam să citească volumele pe care le studiam în același timp, și discutam mai pe urmă impresiile. De fapt, eu îmi spuneam părerile, iar Irina aproba. Aproba însă cu așa vioiciune, că nu-i mai simțeam rolul

subordonat. Între timp, la vacanța Crăciunului, am mai încercat o despărțire definitivă. Într-o scrisoare am avut curajul să-i spun multe.

Îi arătam că nu-i pot promite nimic pentru viitor, că aveam de gând să-mi păstrez toata viața independența. Am găsit-o la scoborârea mea din tren, mititică, înfrigurată în paltonul subțire, neavând curajul să-mi iasă înainte, cerșind cu privirea o vorbă bună. Ce milă am avut de dânsa atunci! Cum mă socoteam o brută pentru toate planurile mele viclene! O luai strâns de mână și merserăm kilometri fără să ne spunem nici o vorbă. Și mă chinuiam: “Ce trebuie să fac, Doamne, ce trebuie să fac?” Mă durea acum supărarea ei, frigul care o răzbea și nu știam cum s-o liniștesc. “Voi fi iubind-o!” Privind-o întreagă, simțeam că mi-e dragă. Am promis la urmă ca s-o îmbun: “Fac tot ce vrei!” Și apoi iar plictiseală și îndoieli. I-am repetat: — “Nu mă voi însura, dar vei fi prietena mea cea mai bună!"

Când o simțeam mai mâhnită, căutam s-o entuziasmez asupra frumuseții naturii cu teorii fantastic de naive: “Ești o intelectuală, vom citi, vom discuta!"

Cu toate că nu vedeam nici un sfârșit pentru

mai târziu, nu-mi mai făceam iluzia că e posibilă o întrerupere bruscă. Îmi dam seama, în sfârșit, că nu eram în stare de nici o hotărâre definitivă.

Mă resemnam cu gândul că nu mi-am sacrificat decât prezentul (cu toate că nu vedeam nimic pentru viitor, și încetarea iubirii ei sau renunțarea mea mi se păreau oribile). Prezentul, însă, vedeam, era cu desăvârșire sacrificat. Nu mai puteam spune nici un cuvânt altei fete fără să întâmpin lacrimile Irinei. De altfel, nu mă mai lua nimeni în serios. La școală cu toții mă osândiseră printre "aranjații definitiv".

Totul era așa de limpede, încât nu mai încasam nici măcar ironii.

Încercai cel puțin ca acest prezent să fie cât mai copios: citeam împreună tot timpul, vizitam expozițiile și respiram melancolia parfumului de tei de pe bulevarde, îi dam sfaturi cum să se îmbrace, cum să râdă, cum să-și ție capul, cum să se coafeze.

Sfaturi binevoitoare de "prieten bun", de fapt indelicatețe. Mult am arătat-o, sărmana!

Am dat examene, am făcut excursii, am discutat, a trecut multă vreme în felul acesta;

am simțit emoții mari și, mereu cu ea, a trebuit să i le împărtășesc. Căutam deseori consolarea în ființa ei; uneori lăcrimam, alteori mă exaltam în fața vreunui apus de soare.

În ce fel aș putea descrie această viață cu mici obiceiuri zilnice și alteori cu surprize vaste! Cum nu mai făceam planuri de elaborare, nu mai aveam remușcări. Din pricina teoriilor pe care le peroram mă credeam darnic: o educam!

Într-o zi n-a venit: a fost la nunta unei prietene. Mi-a povestit a doua zi toată petrecerea, cu entuziasm pentru dans, invitați și muzică.

La toate reflexiile mele nu mai era așa de atentă ca de obicei. Citisem o carte, nu m-a întrebat de impresiile pe care le-am avut. Numai rochii, glume, mirele și mireasa. Fusese domnișoara de onoare și avusese cavaler. M-am enervat că nu mai eram luat în seamă și prefera, în locul discuțiilor intelectuale, flecărelile mahalalei. Ca să fiu sincer, m-a durut mai ales petrecerea la care se amuzase fără mine. Eram gelos, îmi dam seama, și mă supăram, căci mă găseam ridicol. Sentimentul geloziei nu pretinde neapărat dragostea. Eu nu iubeam, eram

convins de asta. Nu făceam nici un sacrificiu, aveam veșnic necazul de a fi legat fără voie, și, în genere, mă plictiseam. Și totuși, atunci, lângă Irina povestind vioi petrecerea, am suferit. Îmi trebuia o răzbunare imediată. Am urcat-o într-un automobil închis și am tras perdelele. Pe drum îmi vorbea despre nuntă.

Am ajuns la o casă de petreceri cunoscută și obscură în același timp.

Am cerut de mâncare și-mi aduc perfect aminte de niște varză roșie.

Apoi am dezbrăcat-o pe încetul, întârziind la sânii goi, pe care ii cunoșteam mai de mult. N-a protestat o clipă, nu s-a revoltat și n-a făcut nici gestul cedării amoroase.

A scâncit doar, și, în întunericul care se lăsa, îi vedeam ochii mari deschiși, sforțându-se să vadă tot ce se petrecea cu dânsa. Probabil că nu era curiozitatea, ci mai mult frica. La întoarcere mi-am exagerat răul pe care mi-l făcuse vinul băut ca să mă pot duce de-a dreptul acasă, căci bănuiam că după un act așa de mare erau necesare tot felul de mulțumiri și de efuzii sentimentale care m-ar fi întârziat pe drumuri. Irina mi-a dat astfel drumul, încercându-se să nu plângă și trimețându-mă singură ca să mă

îngrijesc. Plin de milă pentru gestul ei — știam cât plânge la despărțirile obicinuite — am lăsat-o totuși.

Probabil că par grozav de hain. Cred că oricine, de și-ar exprima sincer vagile impresii, ar ajunge la aceleași rezultate. De obicei sunt cu toții de rea-credință și nu-și recunosc slăbiciunile. Pentru mine, însăși această sinceritate scrupuloasă și încercare de analiză lucidă nu este o scuză? Vina mea depinde de punctul de vedere din care era privită.

Irina era destul de mare ca să-și dea seama de actele comise și nu protestase în nici un fel. N-o mințisem niciodată asupra viitorului:

voiam să-mi păstrez libertatea. Ca prieten îi făgăduisem totdeauna ajutorul. Eram în tovărășia ei pe cât puteam și nu mă gândeam să mă sustrag vreodată.

Nu aveam nici o pretenție de nici un fel, și mărturisesc că nu fără plăcere am dat legăturii noastre o nouă putință de împrospătare. Dacă nu eram încă peste măsură de înfierbântat, nu eram eu de vină. Sunt vinovat, dar a mea este singura aventură din lume? Aventura nu mai revoltă pe nimeni acum.

Probabil că mă iubea și nu-și precupețea

darurile. Trebuia imediat să mă sacrific? De altfel, nu renunțasem la orice planuri pentru mai târziu?

Odată îmi spusese: “Cum suntem văzuți tot timpul împreună, de ce nu vii acasă la mine să faci o vizită? Asta i-ar asigura pe toți. Ești un copil și n-or să te creadă periculos."

M-am dus cu toată timiditatea mea, din curiozitate.

O casă cu trei etaje, subțire și înaltă ca un joben, cu o scară învârtindu-se în loc, păsări și oameni peste tot.

Voci care întrebau de la acoperiș la pivniță: “Cine-i acolo?” Apoi un tril de pian și apoi o ocară care n-avea înțeles. Însoțit de Irina, am intrat într-un salonaș, și, la intrarea mea, am auzit cele patru uși ale camerei închizându-se în grabă.

Am început conversația, jenat. Irina mă încuraja. “Nu te speria, așa e la noi!” Apoi, pe rând, au intrat, membrii familiei. Madame Lisa, cu o rochie beige cu trenă, cu evantail și coafată “Pompadour”, cu obrazul de 60 de ani vopsit gros, mereu cu vorba “Noi, femeile”...

Apoi madame Cleo, încorsetată și cu sânii pepeni, examinându-mă cu pince-nez-ul; apoi

madame Aspasie, subțire și nesfârșită, întoarsă ca un cinci. Se vorbea: “Mon Dieu!“ — “C’est epatant!” “Noi, femeile!” — “Vai, cum zici!”... “Ți-aduci aminte!”... “Asta nu se cade!"

M-a privit fiecare în felul ei: madame Aspasie se subția, madame Cleo se îngroșa, madame Lise zâmbea grațios. Apoi apăru și Michel, tatăl Irinei, căpitan pensionar.

Era gros, cu cărarea în mijloc, cu gușa proeminentă prin gulerul tare răsfrânt. Râdea și făcea pe glumețul, și cucoanele întrerupeau ciripind:

“Vai, cum spui, Michel! Uiți că suntem și noi de față! Noi, femeile!” Totul era ridicol și amuzant. Nu înțelegeam nimic, zâmbeam și aprobam. Toți vorbeau laolaltă și nimeni nu înțelegea ce spune celălalt. Păreau mai multe gramofoane puse în mișcare deodată, cu plăci diferite.

Michel deveni impudic, și cum femeile se revoltau, se enerva că i se strică efectul povestirii. Vocile se ridicau. Am fost luat ca martor.

În același timp, la ușă începură lătrături diferite.

Tânărul Grégoire, galben și unsuros ca un

sparanghel fiert, își făcu apariția:

Tante Eliza scuză: “Grégoire adoră animalele!” Nu puteam pricepe gradele de rudenie ale fiecăruia. Aveam impresia că stau cu toții în camera aceea. Grégoire întrerupse cu un aer autoritar: “Năprasnic zgomot!” Apoi, ca și cum i s-ar fi înmuiat enervarea, căzu ca o haină pe un scaun.

Convorbirea continuă, suvenirurile circulau, reflexiile melancolice fumegau. Râsul gros al lui Michel reîncepu. La fiecare izbucnire i se zguduia tot stomacul. Picioarele umflate stau depărtate unul de altul și i se vedea coada jachetei pe sub scaun bălăbănindu-se.

Apărură atunci două grații tinere. Domnișoarele Riri și Coca, în rose și bleu. “Porumbițele noastre!"

“Războiul de la 77”. “Lasă, Michel, s-a terminat cu eroismul!” Riri începu la piano o romanță, cu mâna stângă trecând peste mâna dreaptă. Ce oi fi gândit eu atunci? Nu mai țiu minte. La un moment dat, știu că socoteam, măsurând din ochi pulpele rotunde ale lui Michel, dacă ar putea pune un picior peste celălalt. Grégoire numai din când în când spunea câte o vorbă: “Fantastic!” “Năprasnic!”

“Bombastic!"

Își întărea astfel moliciunea galbenă prin cuvinte energice.

Am plecat cu frică să nu strivesc păsările și oamenii, amețit, învârtindu-mă pe scara învârtită, pe când, pe deasupra capului meu, reîncepuseră conversațiile dintre pod și pivniță. În poartă, Irina îmi spuse: “A apărut luna!” Vorba mi se păru fără nici o noimă.

Irina vorbea deseori de rudele ei și totdeauna le critica sau se amuza pe socoteala lor. Nu o dată punea în mișcare scene hazlii. Am avut nedelicatețea, în fața complectei ei îngăduințe, să râd din ce în ce mai tare.

“Ce curios lucru: toți ai tăi au ceva strâmb în ei. Poartă haine demodate și sclipitoare, amestecă românească cu franțuzeasca într-un mod caraghios. Tu singură din toți ești precisă, ai simțul proporțiunilor, n-ai fost influențată de casă, de oameni și de păsări!"

Irina surâse măgulită și primi vorbele mele ca pe un compliment.

Timpul trecea, scenele se repetau întocmai. Irina îmi suporta firea.

Nici una din speranțele sau din deziluziile mele n-aveam delicatețea sau n-aveam tăria sa i

le ascund. Nu eram nici copil, nici om întreg, și transformarea aceasta aducea cu sine o stare nesigură, entuziasm, planuri, petreceri și apoi șovăială, neîncredere, disperare. Prezumțios peste măsură, fiecare insucces mă istovea. Era pe timpul când începea să mă tulbure înțelesul morții, la care nu mă gândisem până atunci decât cu ușurință, și mă deprindeam cu greu cu această idee. Irina suferea toate toanele mele. O pedepseam amarnic de orice mi se întâmpla, o umileam, o disprețuiam. Găseam cuvinte savant combinate care s-o doară. De la tatăl meu, care înjura birjărește, și până la mine, care căutam și în mânie să mă exprim interesant, era un progres mare. Când o vedeam așa de abătută, mă cuprindea mila, și o târam cu aceeași frenezie spre camera unde ne întâlneam de obicei, și acolo ne grăbeam sa ne îmbrățișăm pătimaș, ca să nu mai avem vreme să ne gândim la ceea ce a fost. La urmă plângeam încetișor, și Irina mă mângâia ca o soră. Atunci mă recunoșteam incapabil de a duce viața singur, și nimeni altul nu mă putea potoli mai bine ca Irina.

Și bucuria, tot așa de intensă, mi-o revărsam tot asupra ei. Râdeam copilărește, fugeam fără

să-mi pese de nimeni pe stradă, făceam planuri, pline de fantezie, și fata se lăsa în voia fericirii mele. Aveam încredere în mine atunci, și, la braț cu Irina, visam succese cu altele...

Cu toate lacrimile Irinei, care izbucneau zilnic înaintea celei mai scurte despărțiri, cu toate îmbrățișările ei înfrigurate, uneori eram nefericit din cauza ei chiar. Astfel de întâmplări erau însă rare, fie că ea le pricinuia numai uneori, fie că eu, ținând-o tot timpul lângă mine, nu-i dam prilejul. M-am indignat intr-o zi că a putut prelungi o discuție cu mediocrul X. Irina, la argumentele mele, spuse: "Ai dreptate, eu nu-mi dădeam seama!" Cu un astfel de răspuns de femeie — și deseori veneau astfel de răspunsuri din partea Irinei — nu erai sigur de nimic. Aveam vag intuiția că toate teoriile mele asupra vieții, a naturii sau a artei, aprobate cu atâta grabă și împământenite imediat, nu fuseseră decât niște monologuri, Irina neavând decât rolul să-mi întreție elocința, rolul confidentelor din tragediile clasice.

Am făcut o excursie de elevi, și am avut multe peripeții și nedumeriri.

Amicii erau, unii, de cea mai proastă calitate. Fete cu vorbe greoaie și gesturi la fel. Schimbau

între ele zilnic cele câteva rochii și cei câțiva ciorapi pe care-i aveau. E ridicol să vezi aceeași bluză roșie cu panglicuțe colorate, ornamentate pretențios, apărând în fiecare zi pe alt trup. Mă indignam când vedeam că Irina lasă să i se schimbe hainele în felul acesta. “Dacă mi le iau ele, ce vrei să fac!” Băieții se îmbătau, glumeau grosolan și țineau la mese interminabile discursuri. Unul din ei păruse Irinei bine. “Cel mai bine după tine!” Iar deoarece eu, la început, mă jenasem să stau numai cu dânsa, Irina se împrietenise cu celălalt. A trebuit să-i arăt cum avea beția vorbelor, cum adăuga spume și floricele la fiecare cuvânt și cum, la masa oficială care ni se dădea, aruncă în mijlocul peroraţiei un “cu vârf și strălucit îndesat!"

Toate acestea îmi arătau gustul prost al Irinei și că, de nu m-ar fi întâlnit întâmplător pe mine, ar fi găsit cu ușurință pe altcineva pe care l-ar fi admirat. La fel gust prost a arătat și când am cântat la pian mai mult ca mediocru, spre admirația celorlalți nepricepuți, și apoi când, rămași singuri, Irina avu o criză de lacrimi nebune de umilință și de admirație pentru priceperea mea vastă. Cunoșteam destul de bine muzica, ca să știu ce prost cântasem, dar laudele

ei îmi făcură plăcere și nu am tras imediat concluzii rele. De atunci, Irina spunea despre mine, ca și despre toți cei care îi erau simpatici — “Sandu cântă drăguț la piano!” După atâtea cărți citite și comentate împreună, se mulțumea cu astfel de formulări rudimentare, care nu însemnau nimic și care demonstrau nepriceperea ei complectă.

În preajma tuturor — și toți răuvoitori — făcusem cele mai mari imprudențe. Curios, dorința de a-mi păstra independența persista totuși în mine și îmi era tot așa de urât să-mi leg existența într-o aventura mică. Ridicolul de a mă vedea suspectat de alții pe care-i socoteam inofensivi și mai ales ironizat mă chinuia. Dar groaza de a rămâne singur și de a vedea pe Irina cu alții mă făcea să suport orice ridicol. Astfel, la braț cu dânsa, făceam un colț separat, căutând doar să-l mai atenuez, aducând între noi pe inofensivul Niki Mihail. Trio caraghios, la care ne pretam cu toții — Niki și Irina, din inconștiență, eu din nemernicie.

Deseori mi se întâmpla să mă plictisesc cu Irina, dar asta nu ne oprea să fim mereu împreună și să ne părăsim cu greu. Neputința de a o avea în voia mea îmi îmboldea dorințele. De

îndată ce nervii se discordau, temerile de a nu fi descoperiți veneau, și mai ales plictiseala de a rămâne cu ea când nimic nu mă mai tenta, cu tot trupul fraged și gol de lângă mine. Atunci nu știam ce să-i mai vorbesc și mă simțeam rău în camera străină.

Cu perversitate îmi pregăteam plecarea, ca ea să nu simtă plictiseala și indiferența mea, când voiam să părăsesc camera după o oră, eu, care înainte de a intra, dorind-o, îi promisesem că vom sta patru ore împreună. Cugetam minciuna pe îndelete, și printr-o jumătate de vorbă reflectam că ceasul meu întârzie, că timpul trece fără să ne dăm seama, că aveam presupunerea că cineva ne pândește intrarea.

Plângând, Irina întârzia pe cât putea plecarea. Când se hotăra să se îmbrace, era încovoiată ca la o veste rea. Îmi părea rău, și în stradă nu știam ce să fac ca să-i readuc veselia.

Irina nu a fost niciodată convinsă că eu țin la ea. Nu făceam nici un sacrificiu, nu renunțam la nici un spectacol numai pentru a rămâne cu dânsa și nu o puteam minți cu totul. Îi și spuneam răspicat că nu o voi lua de nevastă. Pretextam, pentru ca s-o îmblânzesc, o teorie asupra temperamentelor artistice, din care

voiam s-o conving că făceam parte. Un astfel de temperament trebuia lăsat în voie și nu trebuia înlănțuit cu obiceiuri burgheze. Ba izbucnea în lacrimi: “Dar dacă eu nu mă pot lipsi de tine!” Atunci tot așa de pervers, dar cu sufletul în același timp plin de părere de rău pentru durerea ei, o povățuiam să aibă voința să mă uite și să se distreze cu alții. Imediat ce s-ar fi distrat, aș fi suferit. Odată, familia Irinei i-a găsit chiar un candidat, la țară, la o mătușă. Când mi-a spus Irina, râzând, istoria, am trimis-o să-l vadă și, dacă se poate, să-l accepte. La întoarcere mi-a povestit toată prostia candidatului și eu m-am amuzat cel dintâi.

(Am trimis-o ca să încerc să găsesc o modalitate de a scăpa de ea, în același timp, să-i văd repulsia față de alții și întoarcerea ei și mai nebună spre mine.) În imposibilitatea de a găsi vreo scăpare, Irina se gândea deseori la moarte, în momentele despărțirii mărturisea scâncit, făcându-mă sa lăcrămez eu însumi: “Știi cum aș vrea să mor, Sandule!” Nu mai știu când a spus pentru prima oară Irina astfel de vorbe și nici când le-a transformat, dându-le un sens nou: “Eu o să mă omor!” Îmi dam seama că de la cuvinte la fapt distanța era enormă, dar astfel

de evenimente, oricât de rare, se întâmplă totuși, și uneori era așa de complectă tragedia ei întipărită pe toata ființa, că o simțeam în stare de orice. Această stare i-o producea neîncrederea pe care o avea în viitor.

(Eu nu-i promiteam nimic, dimpotrivă, o consolam doar spunându- i că întotdeauna voi trece pe la ea și aș fi făcut-o, căci n-aș fi avut curajul s-o părăsesc când aș fi știut-o nenorocită.) Aceasta neîncredere era o hrană veșnică și un veșnic motiv de explozie la despărțirile noastre de fiecare seară. Nu știam cum s-o conving că însăși dragostea ei pentru mine o oprea să facă așa ceva, deoarece știa ce nevoie aveam de ea. Eram deseori trist, și atunci o chemam să mă consoleze. Atunci Irina nu mă mai amenința că se omoară. Vorbea despre viitorul ei cu o oarecare liniște.

Adăuga doar — însă ca ceva normal: "Nu mă omor, fiindcă nu mă lași tu!" Și de câte ori eram împreună lângă vreun pericol — deasupra unei stânci în excursii — o simțeam mișcată, își uita vorba și privea în spațiu. Pricepeam că se petrecea ceva anormal în ea. De cele mai multe ori vedeam clar ce o zbuciuma pe Irina, uneori însă nu înțelegeam bine, fie că în ea se

petreceau lucruri neobișnuite, fie că firea mea curioasă, nesuprapunându-se pe starea ei normală, o făceau să mi se pară ciudată (căci eu nu puteam părea față de mine ciudat, fiind deprins cu sinuozitățile mele, care mi se păreau normale).

Astfel, poate din pricina mea, apărea Irina tulbure și neînțeleasă.

Zbuciumul ei era așa de spontan că nu-l bănuiesc nesincer.

Într-o zi vorbeam, bătându-mi joc de fetele bătrâne și, ca s-o chinui, am adăugat, fără vreo schimbare a vocii, ca să creadă că glumesc sau că sunt numai răutăcios și astfel să-și pregătească un răspuns: “Tu ai să rămâi fată bătrână“ — “Asta pentru nimic în lume!"

La o nouă întrebare, de data asta sinceră, căci eram prea îndurerat ca să nu fiu sincer: “Dar ce o să faci?”, nu-mi răspunse nimic, dar nici nu fu în stare să repare ceva. Ce rost a avut vorba aceea (sau ce rost a avut întrebarea mea)? Și asta dacă nu la începutul dragostei, totuși, pe când mai plângea încă cu aceeași deznădejde.

Se gândea că în cele din urmă tot o s-o iau? Sau dragostea ei pentru mine n-o împiedica să-și facă, măcar uneori, și mici socoteli pentru mai

târziu?

În ce constau mai târziu ușurințele Irinei? Într-o vorbă pe care i-o spuneam deseori, fără să bănuiesc ce adevărată era: în a nu conta niciodată pe dânsa. Cu toate că aceasta privea numai lucrurile neînsemnate, totuși îndoielile mele subzistau.

Un exemplu: una din pretențiile mele era să vie exact la întâlniri (ceea ce era destul de greu pentru ea, care sta departe). Reușeam s-o fac să fie exactă, dar întotdeauna aveam impresia că are grijă de a nu întârzia numai spre a nu provoca mânia mea. Scuzele ei umile la cea mai mică inexactitate nevoită îmi făceau milă. Nu puteam însă renunța la pretenția mea: simțeam că imediat ce nu s-ar teme, ar veni fără nici o ordine, m-ar face să aștept ridicol, și nu mi-ar face plăcerea decât în cazuri cu totul speciale, când m-aș fi plâns, și numai puțină vreme după plângerea mea, înainte de a uita din nou.

Nu contam pe dânsa, mai ales când o rugam de ceva care nu i se părea că mi-e necesar neapărat. Îmi plăcea să discut cu ea literatură sau artă, chiar dacă nu făcea decât să-mi repete părerile, și asistam, ascultând-o, la propriile mele gânduri. Îmi plăcea să se ocupe și ea

singură, fie că aș fi voit o dezvoltare a personalității ei, fie că aș fi voit să adâncească vreun autor pe care-l cunoșteam superficial, și la care, ocupat aiurea, nu puteam să întârzii. Ea mi-ar fi întreit cuno- ștințele, fără să fiu nevoit să mă ocup special.

Dar observațiile ei erau așa de disperate, încât nu puteam armoniza nimic. Când plecam undeva, îi lăsam un plan de studii, ea trebuia să-mi scrie observațiile și nu-mi scria niciodată despre asta în fierbințeala rândurilor pasionate sau numai oarecare, iar la întrebările mele repetate se mulțumea numai cu generalități (“foarte interesant"

sau “nu-mi prea place”), care mă enervau.

La întoarcere, constatam că nu lucrase aproape nimic, că în fiecare zi i se întâmplase câte un accident care s-o oprească, și că ceea ce cetise fusese în fugă, fără de nici un sistem.

Nu-mi plăcea la Irina nici ușurința cu care vorbea despre oameni, împărțind repede acel “e drăguț” sau “e antipatic” sau “e bine, vorbește franțuzește”, care arătau cât de superficială și cât de egală tuturor fetelor era în judecățile ei. Uneori, câte o exclamare de a ei venea așa de pe neașteptate și în așa contradicție cu

temperamentul meu, pe care presupuneam că-l cunoaște cel puțin în trăsăturile lui generale, încât rămâneam uimit. Unul din cele mai puternice sentimente pe care le aveam era acel al cinstei (excepție în dragoste), pe care-l împingeam la exces, și pentru care aveam toate scrupulele. De aci, o veșnică persiflare a moravurilor celorlalți și de cele mai multe ori dezgust.

Poate că totul pornea din același instinct de a mă diferenția și de a avea motivele unor noi mândrii personale. Nu admiteam deci nu numai necinstea fățișă, dar nici aranjamentele cele mai nuanțate care sunt în obiceiul celor mai cinstiți dintre noi. Irina, bineînțeles, că oricând, îmi împărtășea părerile. Fuseseră sute de discuții și totdeauna râsese și ea, batjocorise și ea, desprețuise și ea. Asta n-o împiedecase odată să mă întrebe fără de nici o îndoială: “Prietena mea Florica (o prietenă oarecare, pe care abia o suportam) e amenințată la profesorul X, camaradul tău de școală. Insistă tu s-o treacă!"

Si, în momentul când îmi arătam indignarea și mâhnirea adâncă, văzând că atâtea discuții fuseseră zadarnice și atâtea momente de înțelegere între noi, o farsă — căci ea nu făcuse

decât să mă aprobe și să mă repete fără vreo convingere proprie, că mai ales mă lăsasem prins de această glumă — ea adaugă și mai inconștient: “Bine, știu că nu trebuie să faci de astea pentru nimic în lume, dar credeam că pentru mine e altceva!”... Răspuns de femeiușcă...

Mi-aduc aminte că i-am făcut o morală lungă de un ceas, și în momentul când i-o făceam simțeam ce inutilă e această morală, ce ridicolă, nu numai pentru că era imposibil de schimbat ceva din ființa Irinei, dar și pentru vorbele mele înseși, care nu se mai isprăveau, repetau aceleași lucruri, eram banal ca cele mai banale pagini de morală de prin clasele primare; nu aveam nici o convingere de a schimba ceva ca să dau o viață vorbelor, sau poate aveam chiar indiferența după unul din instinctele mele ciudate de a-mi fi brusc indiferent un fapt pentru care lucrasem, la care visasem ani de zile, de a mă persecuta brusc, în miezul unor gânduri, pe care le crezusem primordiale, o prăjitură colorată pe care n-o puteam s-o alung din minte cu cât mă încăpățânam mai mult s-o uit, conștient în același timp că mă amuz, neputând-o s-o alung. Și totuși, continuam cu

persecuția spre Irina, pe care mi-o închipuiam distrată, plictisită, enervată, doritoare s-o las mai iute în pace, cu plăcerea de a mă simți și a apărea caraghios, plăcere egală cu aceea când, fiind de obicei bun, faci fără nici o pricină rău unui animal la care ții, numai ca să te simți rău, să te disprețuiești și să-ți strici o reputație la care lucrașeși cu trudă și de care te simțeai mândru.

Mereu nici o scrisoare.

Un vis... Mă găsii deodată într-o bisericuță de mahala. Acolo, o nuntă umilă și tot lume cunoscută, ocupată toată ca să dea impresia unei nunți mari. Într-un colț Niki Mihail își rezimase capul pe gâtul de cocostârc și, în mijloc, mirii: domnul, rotofei, făcut cu penița rondă; alături, Irina, dizgrațioasă în văluri albe, gesticulând dizgrațios, vopsită cu roșu pe fața ei roșie. O simțeam că joacă un rol și că-și permite chiar să facă exclamări sau gesturi ridicole ca să impresioneze pe cei care găseau prezența ei acolo nefirească. După ce acceptase totul, nu numai faptul, dar și exhibiția lui în toate detaliile, acum i se părea, din scrupul pentru trecut, că n-ar trebui să rămână calmă. Din când în când arunca chiar câte un răspuns nervos

vecinului conciliant.

Rudele toate în preajmă, cu demnitate. Cărarea impecabilă a lui Michel se prelungea, latră și albă prin părul negru, sticlos de pomadă.

Apoi un popă pițigăiat a început Isaia dănțuiește, și au început cu toții să se învârtească după vocea lui. Tot mai repede și mai dizgrațios. Irina șoptea mereu vecinului: "Ah, cum mă enervează!" În mers, voalurile i se deranjaseră. Mă gândeam cum să mă răzbun...

Să-mi fac apariția brusc acolo. Dar cum?...

Sufeream îngrozitor, dar preferam orice, numai să nu fiu ridicol.

Tot atunci atenția îmi fu atrasă în altă parte, pe obiectul din mijloc, în jurul căruia se dănțuia. Mi se păruse la început o masă, dar era un catafalc. (Vis melodramatic, stupid, însă care mă face și acum să tremur.) Și pe el, printre câteva flori, cu ochii închiși, cu gura deschisă, cu nasul cârn, iarăși Irina. Vânătă, umilă, și mică, tocmai ca atunci când o alungam acasă și ea se ținea după mine. Fără mișcare, acolo, din pricina mea... Nu puteam s-o văd decât uneori, ceilalți treceau mereu primprejur și-mi împiedecau vederea. Treceau tot mai repede și mă miram cum de nu amețesc. De la o vreme au

început să țopăie.

Și la un moment dat — și mă asigur că asta e nemaipomenit chiar și în vis, — le-am văzut pe amândouă deodată. Una roșie, dizgrațioasă, cealaltă neagră, înțepenită.

M-am trezit țipând. Imaginile erau așa de puternice, că le-am văzut încă și treaz. A trebuit să-mi întăresc toată judecata ca să mă potolesc.

Nu se poate să fie așa. Aceeași persoană de două ori deodată, asta nu se poate. Aș înțelege să se fi măritat, chiar din motive ușuratice. S-a deprins cu altul, speră să înceapă altă viață, cu toate că repede s-au mai petrecut toate. Dar să fi făcut nunta la biserică, adică să dea amploare unor lucruri pe care trebuia să le lase în cât mai mare obscuritate pentru ea și pentru alții, asta nu cred. O cred astfel în stare de vicii fundamentale și mi se par imposibile anumite chestiuni de detaliu.

Nu pot să mă explic bine, dar sunt convins că toți care ar cunoaște perfect situația ar judeca la fel.

Fac sforțări s-o reconstituiesc ca să pricep ce a făcut. Caut acum din memorie să refac scenele dintre noi, în toate nuanțele — căci mai cu seamă nuanțele pot trăda adevărul. Să dau

exactă însemnătate unor vorbe pe care nu le-am adâncit atunci decât vag, pentru că atunci nu mă interesau decât rareori, când aveam vreo nemulțumire sau când nervii mei mă chinuiau mai ascuțit. Să aflu adevărul după niște frânturi de adevăr care pot fi interpretate în atâtea feluri. Greutatea vine mai ales din neputința de a putea clasa toate amintirile. Sunt doar vorbe, priviri, interjecții care nu se leagă de nici un eveniment. Nu știu în ce ordine s-au produs ele, și astfel nu voi izbuti să dau o consistență precisă descoperirilor mele. Voi forma o ființă statică compusă din sute de exclamări trădătoare, care s-au petrecut în timp.

În definitiv, Irina poate a evoluat. M-a iubit la început mult, și apoi gândul că trebuie să se aranjeze într-un fel i-a încolțit, i-a înmuiat dragostea și la urmă a invadat-o complect. Deci sentimentele ei au fost în veșnică mișcare. Și nici evoluția nu s-a făcut mecanic.

Au fost reveniri, remușcări, apoi din nou hotărâri de eliberare.

Ezitările perpetue complică extrem chestiunea. Memoria mea nu poate să aranjeze trecutul. (Opera lui Proust e o dovadă de memorie prodigioasă.

Cu cât mai complicată ar fi fost din punct de vedere psihologic dacă memoria lui ar fi fost defectuoasă! Dar n-ar fi putut ști adevărul, și numai adevărul interesează în anumite ocazii.) Aruncând la întâmplare tot ce-mi aduc aminte despre dânsa, formez o ființă stranie din cauza prea multor apucături contradictorii și suprapuse.

Nu imposibilă, căci în viață toate sunt posibile. Oamenii sunt făcuți din pământ netrecut prin sită, au fost lucrați în grabă. Nu mi se pare că rezultatul la care voi ajunge va fi lipsit de viață.

Aud respirația Irinei, nu știu numai dacă aceasta va fi Irina adevărată, și asta aș vrea s-o știu. Și mereu încep cercetările mele de la capăt, cercetări zadarnice, care nu vor duce la nici un rezultat, dar la care nu am tăria să renunț. Cum să știu adevărul asupra ei când nu știu adevărul asupra mea? Și eu mă am la îndemână, mă știu sincer față de mine, și în același timp mă analizez pasionat și fără întrerupere de când mă cunosc. Când mă gândesc, văd ce gusturi mereu contrarii am avut întotdeauna. De-mi citesc jurnalul de zi al câtorva clipe din viața mea, vad că uneori sunt mulțumit și alteori disperat,

uneori mi-e milă de ea și alteori o urăsc și alteori nu mă interesează.

Cum să disting din tot ce a spus ea ce e sincer, când eu nu sunt sigur dacă reflexiile mele nu sunt pornite din ciudă sau din remușcare, și că n-o judec pe rând sau cu excesivă îngăduință sau cu excesivă severitate.

Nu știu dacă tot chinul meu se numește dragoste sau amor propriu... Dacă mi-ar părea rău să aflu că a murit... Nu știu în cât timp m-aș consola dacă a murit și în cât dacă m-a înșelat. Cred însă că dacă aș afla că totul n-a fost decât o glumă, aș fi fericit pentru o clipă. Mi-aș destinde nervii, m-aș odihni. Apoi, cu dânsa, iar aș începe să mă plictisesc groaznic, cum m-am plictisit tot timpul. Sau poate între doi care se cunosc total, care au terminat de a gunguri amorul și care îl practică la ore fixe, ca într-un menaj autentic, plictiseala este inevitabilă? Sau port cu mine această plictiseală? Sau numai sunt sugestionat de ideea asta? Sunt incapabil de dragoste proaspătă mereu reîncepută, cu toate că mintea mea o visează întotdeauna.

Mă duc cu mine și nu mă cunosc, cu toate că mă observ cu o grijă migăloasă și trudă inutilă. Vreau să pricep pe alții! Mă mir cum pot

suporta să târâi cu mine, pretutindeni, pe mine, străinul. Și uneori acel străin e blând, agreabil, dar alteori e odios cu egoismul lui. Și eu îl port mereu cu mine...

Sfinxul înțepeni pe nisipuri (cârn ca și Irina), încruntat, cu buza atârnând, pare că păstrează un secret din pricina tăcerii lui îndelungate.

Oamenii vorbesc tot timpul. Dacă ar fi înregistrat pe discuri tot ce spun zilnic, te-ai îngrozi de atâta pierdere de vreme, și mai ales de atâtea contraziceri. Legând toate vorbele din timp de o lună te-ai crede într-un haos. Te-ai îndoi de pretenția noastră de a te crede organic și de a-ți da limite. Ar trebui să degajezi — imensă dificultate — ceea ce-ți aparține personal de ceea ce e omenesc. O muncă inversă de cea pe care o faci în artă. Acolo cauți generalități și aci le dai la o parte. Nu mă interesează prin ce semăn cu alții, ci prin ceea ce difer.

Aș găsi pe discul gramofonului meu imaginar tot felul de exclamări momentane, mereu contrare și idioate: “mi-e foame, mi-e sete, mi-e frig, mi-e cald”, sau “supa te încălzește, friptura e prea arsă, prăjitura prea dulce”, mici exclamații necesare, se va zice, totuși numărul

lor mare e sinistru. Unul făcea socoteală asupra bunicii lui, buna menajeră, cât a dormit în viață și cât a mâncat. Chiar câteva zile în șir n-a făcut decât să sune pe slugi. Cu toții spunem fraze goale și inutile de milioane de ori. Căci e inutil să spui că ți-e foame când ai mâncarea gata regulat la aceeași oră. Să căutăm să degajăm din acest lest ce e caracteristic unui anumit om care ne interesează și îi aparține în mod special. De altminteri, chiar și acele exclamații pot servi. Numărându-le și comparându-le, vei putea zice: A e mai mâncăcios ca B. A e cel mai mâncăcios din toți cei o sută pe care i-am cercetat. Cu toate că concluziile pot fi defectuoase. Într-adevăr, un om poate să mănânce mult și să nu spuie la fiecare moment "mi-e foame". Și invers, altul se poate tângui toată ziua, tocmai pentru că nu are ce mânca. Oricum, un om e tot așa de misterios ca și Sfinxul. Unul pentru că tace, celalt pentru că vorbește.

Am fost într-o seară într-o tavernă lângă Saint-Julien la Pauvre.

Era distractiv. Sub pământ, într-o veche închisoare a Revoluției, se cântau cântece vechi franceze, tandre sau cu o savoare galică. Cornemusa acompania. A cântat romanțe

sentimentale și o mică babă vopsită exagerat, sforțându-se să pară tânără. M-a străfulgerat o idee:

așa va fi Irina la bătrânețe! Într-adevăr, cu toată carnea boțită, avea mult din aspectul Irinei.

Silueta, culoarea feții și a părului, ochii, nasul scurt, dinții lungi, buza inferioară strivită. Apoi gesturile aveau, ca și la Irina, ceva strident în ele.

Așa va fi Irina bătrână! Ce satisfacție am avut! Simțeam că descoperirea asta are să mă bucure întotdeauna, chiar când totul îmi va fi egal.

Aveam o răzbunare pentru a mă potoli puțin. Consolare imbecilă, îmi dădeam seama, dar mă bucuram totuși...

Sunt talente speciale ca să pricepi o operă literară, o bucată muzicală, o statuie sau un copac, oricât ar părea că aceste lucruri sunt la îndemâna oricui. Într-adevăr, deși fiecare mărturisește fără jenă că nu poate pricepe o problemă de matematică, își va permite să-și dea părerile asupra chestiunilor literare (mai ales în Franța), se va ofensa de nu le vei lua în serios și nu va crede că pentru asta trebuie

pricepere înnăscută pe care s-o educi apoi prin ani de zile de muncă migăloasă.

În orice caz, nimeni nu va mărturisi (afară de cei care vor să fie originali) că nu gustă natura. Pot să nu facă nici cea mai mică sforțare să fie în preajma ei, pot să trăiască ani de zile fără să se gândească la ea, pretenția lor nu este mai mică. Ca și cum a nu pricepe farmecul naturii ar însemna ceva pentru inteligența cuiva. Genialul Kant a putut să transforme judecata lumii fără să facă mica distanță dintre Königsberg și mare ca să vadă valurile. Fiecare poate să aibă alte competințe, să scrie un act judecătoresc caligrafic, de pildă. Poate că fiind așa de legați de schimbările perpetue ale anului, de raze și de frunze, e greu de mărturisit că n-am învățat nimic de la ele.

Există lucruri și mai strâns legate de noi și nu le observăm: moartea.

Nici măcar groaza că vom suporta-o nu ne dezmorțește. Unii dau o interpretare: preferăm să nu ne gândim. N-au dreptate. Nu renunțăm la gândul ei din stoicism sau din lașitate mascată, ci din incapacitatea de a o gusta. A gusta moartea (cu spaimă sau cu delicii, în orice caz a fi impregnat de ea) este un talent special, și

oamenii talentați sunt rari. De aceea vedem atâtea înmormântări, și nu facem nici o reflexie, după cum vedem atâtea apusuri de soare, și nu le observăm.

(Bineînțeles, sunt unii care observă toate apusurile și alții care freamătă la fiecare mort, iar amintirea lor continuă apoi să-i tulbure.) Facem doar o socoteală de tarabă: "s-ar putea să mai trăim, deoarece sunt oameni mai bătrâni ca noi". Și ne punem din nou la micile noastre treburi zilnice. Amânăm cu ușurință pe anul viitor un plan mai neobișnuit, fără de nici o grabă ne sorbim cafeaua și ne facem siesta, și nici în momentul când, în sfârșit, facem pasul sacru, nu ne tulburăm, căci suntem mediocri și atunci. Mă gândeam odată că ar fi interesant de studiat un om mediocru fiind obligat să facă un gest mare. De pildă, un general prost, trebuind să ia o hotărâre mare într-o luptă, cu riscul că de va greși sau de se va sustrage va fi împușcat. Ar fi interesant de văzut storcându-și creierul și mișcându-și fruntea cum nu mai obicinuise să facă, încruntându-și trăsăturile, de obicei moi și lenețe. La fel și un om care este silit să moară și nu pricepe ce e moartea. Un viteaz dă o ultimă comandă de luptă, ceea ce se admiră, dar mie,

care nu pricep regulile militare, și care nu mă preocup decât de cadavre, mi se pare fără rost această admirație. E tot așa de enervant ca și pentru un muzician, căruia în momentul interpretării unei sonate a lui Beethoven i-ai povesti despre o importantă teoremă algebrică.

Un gramatic va face în timpul morții o observație gramaticală (în isonul lui Felix d'Arvers), un funcționar își va clasa actele, un avar își va aranja banii, unul care a avut impresia că a fost un tată exemplar va da povețe. Nu vor savura clipă cu clipă toată amplitudinea morții decât acei care au trăit tot timpul cu sufletul și toate gândurile în preajma ei și au pus-o în toată meseria lor zilnică, la care, deși nepricepuți, trebuiau să ia parte. Cel ales va fi agasat de vecinii care îl tulbură, de doctorul care-l pipăie, de rudele care țipă după el. Are o unică ocazie să simtă în toată plenitudinea un vis pe care l-a urmărit atâta vreme și acela îi este ratat din neghiobia celorlalți. Căci ceilalți nu-i pot pricepe gustul, talentul morții fiind rar de tot.

Fără rost a fost, de pildă, moartea lui Bonbonel. Subțirel, în haina perfectă periată, cu pantaloni pe dungă. De vreo 24 ani. Avea trăsă-

turile fine, complect bărbierit, nasul subțire ușor arcuit, buzele abia conturate, sprâncenele abia vizibile, fața alb-galbenă, pe care cea mai mică bubuliță era cu îngrijire ascunsă sub pudră. Gesturile îi erau întotdeauna "interesante", și la discuții spinteca ușurel aerul cu două degete alipite la vârf. Vocea îi era subțirică, discretă, dând impresia că face reflexii subtile. Eu eram copil pe atunci, și tot îmi dădeam seama de farsa neîntreruptă a lui Bonbonel. Asta nu mă împiedeca să-l iau de model, dar nu-l salutam, căci înțelegeam că ar fi fost ridicol să-l saluți.

Veșnic îl vedeam în tovărășia domnișoarelor, care, mi se spunea, nu-l luau niciodată în serios. Le oferea servicii. Astfel, o dată a promis să le facă fotografii. Le-a dat întâlnire în grădina publică, le-a aranjat în grupe și în parte, pe alei, pe bănci, printre flori, a montat aparatul, l-a apropiat și l-a depărtat, a cerut de zece ori imobilitate perfectă, și când, peste o săptămână, i s-au cerut fotografiile, a mărturisit cu râsul lui subțirel că "totul n-a fost decât o glumă". Pe la serbările orășelului, care se făceau la grădină, era bătut de toți cu confeti, pe jumătate ironic, el răspundea tuturor grațios merci, și își lăsa confetile pe haine, pe pălărie și în urechi. Când

cineva îi atrăgea atenția să se scuture, schița un gest de supremă plictiseală, se peria vag cu mâna de câteva ori și adăuga:

— Închipuiește-ți, mon cher, nu știu ce să mă mai fac! Și apoi, la prima ocazie, iarăși merci!

Acest "fleac" purta în el o tragedie autentică. Inima lui mică, probabil și ea grațioasă și parfumată, bătea capricios, mai tare și mai încet, amenințând la fiecare moment să se oprească de tot.

Părea imposibil ca fluturatecul de Bonbonel să aibă ascuns în el un secret așa de grav. Orice mișcare de a lui te făcea să crezi că totul nu este decât o nouă "poză", cu toate că, de data aceasta, toți doctorii atestau adevărul. Într-adevăr, la vreo sincopă, își lungea degetele în stânga pieptului cu atâta eleganță, își închidea pe jumătate ochii cu atâta falsitate, murmura un mon cher așa de delicat, că nu puteai fi impresionat. Moartea i-a venit după două zile de boală în pat. Mi s-a spus că nu și-a schimbat deloc obiceiurile nici atunci. A rugat să fie ridicat ca să i se puie sub saltea pantalonii pentru dungă. În pantalonii ireproșabili l-au dus la cimitir și din Câmpiile Elizee trebuie să se fi privit încântat. Ce rost are moartea să vie la

astfel de oameni?

La Ivonne Segal, vecina mea din târgul X, a intrat moartea la fel.

Ovreica purta vreo 50 de ani, dar era încă frumoasă, elegantă, zdravănă. Bărbatul său, avocatul Segal, avea ochii subțiați și buzele lungite de satisfacția de a avea o astfel de nevastă. Băiatul lor, subțirel și cochet, tocmai venise de la Paris, unde-și terminase studiile. Seara făcuseră petrecere, și casa lor din mijlocul grădinii înflorite fusese singura luminată până târziu în strada neagră și calmă. Au stins apoi luminile, pe rând, în salon, în camera băiatului și în ietac. A doua zi dimineața am fost trezit de niște țipete sfâșietoare și curând am văzut pe băiat fugind prin grădină, rupând câțiva trandafiri și intrând în casă, lăsând ușa deschisă. Apoi au început lumini, palide din pricina zilei, întâi în ietac și apoi în salonaș.

Mi s-a spus că Ivonne se trezise cu o durere de piept și murise, înainte de a veni doctorul, de o anghină pectorală pe care o ignorase.

La ușa din față, un om a așezat draperii negre, în timp ce altul ținea scara. Pe o ușă din dreapta au început vizitatorii. După o zi a pornit coșciugul. S-au coborât draperiile, s-au deschis

ferestrele, și totul a reintrat în normal. Lângă gard o mică bătrână făcea reflexia:

— Săraca! Cu o zi înainte era fericită, cântase la piano, mâncase bine. Cine s-ar fi așteptat!

Într-adevăr, așa am văzut și pe bărbatul ei mai pe urmă. Nu împovărat de o grozăvie precisă, ci subțiat ca un semn de întrebare, căutând să priceapă un eveniment care nu avea rost în casă la el.

În schimb, spălătoreasa familiei noastre, Dumitra, avea despre moarte, cu toată neghiobia ei, idei mai precise. Nu doară că pricepuse cine știe ce sisteme filosofice complicate în legătură cu ea, nici că o persecutau curiozități metafizice și nici măcar nu închipuia, pentru folosul ei, vreo poveste copilărească, în care îngerii ar cânta fără grije.

Numai când freca rufele de dimineață până seara, îndoindu-și corpul schilod deasupra albiei, reflecta cu toată sinceritatea: “De-aș muri odată, să mă odihnesc și eu!"

Atâta a înțeles Dumitra: un loc de repaos. Și câți sunt oamenii mai deștepți decât ea care să înțeleagă măcar atâta?

Cum a simțit Dumitra cea schiloadă că e pe ducă, s-a îmbrăcat cu haina ei de sărbătoare, și-

a întins trupul mic cât a putut mai bine, fără să economisească din spațiu dintre cele patru scânduri. N-a renunțat nici la o părticică din dreptul ei, dar n-a luat o poză prea impertinentă, ca și cum nu s-ar mai teme de dojană. Fața ei era sfioasă, așa cum se cade să fie la o ocazie atât de solemnă.

Boierul Barbu Pandele, dimpotrivă, a iubit cu furie viața. N-a făcut teorii, dar a sorbit din ea cum sorbi apa proaspătă după o zi de muncă pe căldură, cu violență și cu zgomot. Copil, slugile se îndoiau de pe atunci sub ordinele lui despote. În războiul de la 77 s-a jucat cu viața altora fără nici o considerație, ca și cum numai pentru distracția lui s-ar fi început un joc boieresc. A vârât groaza și în inamici, și în amici, și era convins că un glonte n-ar îndrăzni să-l lovească. Ca și cum ar fi avut dreptate, gloanțele nu omorau decât pe vecinii lui. Nici patriotism, nici instinctul datoriei, numai satisfacția de a porunci și de a-și cheltui energia.

Făcea impresia unei forțe imense: corp enorm, mușchii tresărind la orice mișcare. Fața roșie de sânge, vinele umflate, părul țepos. Avea gesturile scurte, iar vorba aspră, sacadată nu permitea nici o ezitare.

După luptă, dragostea. Femeile de pe moșie veneau la porunca lui, fete sau neveste, fără împotrivire, ca și cum ai găsi nerod să te împotrivești unui cataclism. Le ținea câteva zile la dânsul, apoi le da drumul. Cine le cunoștea mai dinainte nu le mai recunoștea. Trupurile lor palpitând de tinerețe, sânii puternici, coapsele vânjoase, râsul sănătos, toate dispăreau. Ca niște umbre împovărate, mute, gălbui, își vedeau de treabă, parcă boierul le-ar fi stors în câteva clipe toată pofta de viață. Le furase fără milă și tinerețea, și frumusețea, și sănătatea. Pandele, în schimb, neistovit, apărea imediat pe calul vânjos ca un taur, în căutarea unor noi succese. Umili, țăranii îl salutau, iar el nu răspundea în nici un fel. Nu se supăra nimeni și-l acceptau cum accepți neputincios o forță de a naturii.

Ospețele de la conac erau celebre în țară.

Avea Pandele o imensă satisfacție de a primi bine. Aștepta pe musafiri în capul scării, încercând chiar să surâdă grațios. În antreul enorm era aranjată o armată de lăutari. Apoi începeau jocul. Pandele privea din jelț, indulgent și disprețuitor, cum ai privi o jucărie pe care, de învârtești de manivelă, dansează

câteva păpuși într-o melodie de câteva sunete. Mosafirii se amețeau de dansul și de veselia la care erau siliți negreșit, și mai ales de teama care plutea în aer. Se începea, mai târziu, mâncarea. Păsările nenumărate erau aduse pe masă, vinul clocotea în sticle. În bucătărie, pe un cuptor mare cât un rug, se frigea boul întreg. Cu toții mâncau și beau ca smintiții, pe nerăsuflate, și la urmă, ghiftuiți, umflați, învinețiți, cu bale la gură, cu sos pe haine, beți complect, adormeau pe mese, și de sforăiturile lor tremura casa.

Boierul, care mâncase și băuse mai mult decât toți, rămânea însă neschimbat.

Impunător, de pe jelț patrona pe adormiți, după cum un păzitor și-ar păzi porcii. Când se convingea că nimeni nu-l mai stingherește, chema un lăutar și punea să-i cânte la ureche cântecul lui favorit La deal la Anișoara!...

Cu o mână își ținea necontenit paharul la gură, cu toate că nu sorbea tot timpul, iar cu cealaltă bătea în masă tactul.

Când se lumina de ziuă, pleca la culcare, fără să se mai îngrijească de cei rămași. În lipsa lui totul reintra în ordine.

Își iubea pământul cum ai iubi un om. Privea

lanurile de grâu cu ochii sclipind, cum s-ar fi uitat la carnea de femeie albă, proaspătă, neacoperită. Își îngrijea pomii fructiferi cum și-ar îngriji o mamă copilul.

Cu artă desprindea un măr pârguit, și-l întorcea ca să-l arăte, cum ai întoarce un vas prețios. Și când apărea în vârful dealului de unde coborau grădinăriile, și când se apleca asupra sufletelor de pomi, asupra straturilor fără număr unde legumele cele mai felurite sorbeau pământul, făcea impresia unui muzician inspirat, dirijând la o imensă orchestră o simfonie extrem de complicată, dar săltând de viață. Căci pentru boierul Pandele ramurile copacilor erau brațe fierbinți, trunchiurile umede corpuri prin care curge sângele, iar merele rotunde sâni de femeie împlinită.

A murit deodată, doborât ca un stejar într-o pădure. Oamenii s-au minunat de această veste și și-au făcut cruce. Erau deprinși ca în fiecare an să conducă pe cineva la cimitir, dar boierul li se părea etern. Toți repetau știrea, nedumeriți. Și dacă Pandele s-ar fi sculat din sicriul enorm în care încăpuse cu greu, nu s-ar fi mirat nimeni.

I s-a făcut o înmormântare magnifică, așa

cum hotărâse el prin testament și cum se și cădea să se facă. Era tocmai în zi de Paște. Se strânsese lume multă și, ceea ce nu hotărâse boierul mai dinainte, mulți erau sincer emoționați. Femeile pe care le terorizase odinioară acum jeluiau din toată inima. Au venit domni de la oraș care au adus coroane multe, muzică militară și au ținut discursuri. Ca și cum natura ar fi fost părtașă la această sărbătorire, cireșii toți erau în floare.

Pe dedesubtul florii albă-roz au purtat opt țărani asudând trupul de plumb. Când a atins sicriul pământul din fundul gropii, zgomotul a avut o nuanță ciudată: un plescăit special, prelungit și forte, ca o sărutare pe care ar fi dat-o Wotan Endei.

Preoții au continuat multă vreme cântecele lor tânguitoare și nepotrivite pentru bătrânul Pandele. Ar fi fost mai bine, în loc de flori, să dea drumul unui butoi de vin pe țărna răscolită și, în preajmă, să se întindă un praznic monstru unde să se ghiftuiască mosafirii, căci boierului nu-i plăcea să plece nimeni de la el flămând. Să se aducă haita de vânătoare care să se bată netulburată pe sub masă după ciolanele întregi, să se râdă, să se facă glume suculente. Cine-l

cunoștea pe boier și-ar fi dat seama că e singura petrecere demnă de el; țipetele beților ar fi părut sacre, iar sindrofia întreagă ciudată, dar corespunzătoare. Iar la urmă, când ar fi căzut pe jos, neputând să se miște din pricina stomacului prea plin și ar fi adormit sforăind, un lăutar să se aplece la capul lui Pandele și să-i cânte prelung — În sat, la Anișoara...

Căci n-ar fi fost nici un sacrilegiu...

Ce-o fi crezut Irina despre moarte?

Odată, de pildă — dar amândoi eram în ocazia aceea identici — intrasem dispuși, vorbăreți, flămânzi, intr-o cofetărie mică.

În momentul când Irina își îndesa cu chef dinții într-o prăjitură de șocolată, privirea îi alunecă pe fereastră și exclamă: “Ah! Ce întâmplare!"

Mă uit: la masa de pe pavaj a cofetăriei ședea, domol, domnul Cornea, o cunoștință destul de vagă de a noastră. Știam că domnului Cornea îi murise cu câteva zile înainte nevasta; îl cunoșteam destul de puțin și ne simțeam destul de tineri ca să trebuiască să-i fi scris câteva rânduri de condoleanță, dar, de obicei, când îl întâlneam, vorbeam cu el. Era imposibil să plecăm fără să ne oprim în calea noastră la

el. Era complicat, văzându-l abătut, să ne prefacem că nu știm nimic despre nenorocirea lui și că nici măcar nu-i observam răspunsurile anevoioase. Eram prea grăbiți, prea dornici de plimbare ca să-l așteptăm să plece, și domnul Cornea sta cu răbdare, mânca încet, ca un om care nu mai prețuia timpul. Eram prea bine dispuși ca să fim triști și să-i spunem cuvinte de consolare. Am fi fost comici, hipocriți, și — cine știe? — ne-ar fi cuprins un râs nervos și ridicol în momentul acela. Am ieșit și am vorbit cu el ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, ne-am arătat mai veseli ca de obicei, am făcut și mai mult scandal, ca să facă impresia că nu-i observăm deloc nici figura, nici doliul de la mână, am debitat spirite unul lângă altul, stupide toate, pe un ton strident, și l-am lăsat brusc, fără să știm dacă el a spus vreo vorbă tot timpul...

Oricum ar fi luat domnul Cornea scena aceasta — sau de-i va fi sunat falsitatea ei, sau de va fi crezut-o adevărată — această explozie căzându-i deodată, într-un moment când se credea mai singur, trebuie să-i fi părut dezgustătoare și totdeauna îi vom apare în mintea lui ca niște personagii grotești.

Am avut remușcări, dar de ce se vor fi produs ele? Rușinea de a fi fost comic? Gelozia de a fi dat domnului Cornea o ocazie de superioritate?

Sau gândul morții, care, ca de obicei, a început curând să mă tulbure? Sau bucuria de a-mi găsi o scuză și de a arunca, laș, numai pe Irina tot disprețul pe care-l meritam amândoi? Și acum, după atâția ani, când a pornit să mă frământe gândul micimii mele de atunci — totul n-o fi decât încercarea de a o ponegri pe Irina și astfel a mă consola?

Dar o altă ocazie îmi precizează sensibilitatea ei față de moarte.

În absența mea, murise tatăl unui bun prieten comun. Prietenul fusese deseori cu noi, arătase un suflet ales și ne era drag. Mi-a părut rău desigur, acea părere de rău obișnuită la oameni (timp de zece minute, după noutate, discuții asupra prietenului, asupra durerii lui, asupra ultimei clipe când l-am văzut, supoziții, apoi discuția trece asupra altui obiect, asupra vremii, a prăjiturilor uneori, ca să revie din timp în timp și tot mai rar, prin câte un "săracul").

Când asiști personal la toată desfășurarea morții și a durerii celor dimprejur, atunci discuțiile și chiar părerea de rău durează mai

mult.

Totul e în raport cu cantitatea peripețiilor. Moartea, singura importantă, ține mai puțin atenția decât detaliile ei fără importanță. Unei mame căreia i s-ar aduce vestea morții pe neașteptate a copilului ei, înainte de a țipa, de a plânge, de a leșina, de a se omorî chiar, ar întreba: “Cum?"

Irina părea și ea afectată de supărarea prietenului nostru. Mi-a spus:

“I-am scris. Cum erai absent, te-am scuzat și pe tine!” Gestul ei mi-a plăcut. Îl făcuse singură, fără să-i dau ideea, o știam leneșă la scris și eram mișcat. E drept cu acel “te-am scuzat și pe tine” suna oficial și demonstra că ea scrisese mai mult pentru că “trebuia” decât pentru că simțise nevoia. Dar era inutil să interpretez în rău ceea ce făcuse.

Era zadarnic și imposibil sa reconstituiesc starea ei sufletească din momentul acela, și faptul “de a mă fi scuzat și pe mine” nu era poate decât o expresie greșită. Se gândise să mă amintească, fie că orice emoție de a ei venea spre mine, fie că știuse supărarea pe care aveam s-o împărtășesc și eu. Dar nu este totul. Curând după aceea, abia după două săptămâni, bietul

prieten își pierdu și pe mama, și tot așa, din cauza lipsei mele, am aflat vestea mai târziu de la Irina.

— Și i-ai scris?

— Trebuia?

O! Acel "trebuia", care arăta perfect ce stearpă sufletește era! Crezuse de datoria ei să scrie întâi, dar printr-o interpretare ușor forțată putea să nu se mai căznească a doua oară (și ce cazną îți pricinuiesc scrisorile acestea când nu simți mare lucru!). Cum termenii primei scrisori erau vagi, mintea prietenului meu era destul de dezordonată acum ca să-și mai dea seama; avea mai târziu să profileze scrisoarea unică pe suferința lui dublă și să ne păstreze recunoștința. În special, ușurință sufletească din partea ei. Îi păruse rău o dată, era obositor să reînceapă părerea de rău. Prilejul unei îndoite morți era rar, și ea nu-și educase sensibilitatea decât pentru o singură moarte. Dar poate, din motive exact contrarii, în sufletul prietenului nostru se petrecuse o stare sufletească similară. Fusese răpus așa de mult prima oară, se simțea încă așa de extenuat, încât a doua lovitură o suportase calm (căci durerea nu se înmulțește cu numărul morților. Dimpotrivă, parcă se

liniștește: capeți convingerea că nu mai ai nici un rost în viață și că totul poate să-ți fie egal). Cu toate că a doua lovitură era mult mai teribilă: prietenul nostru rămânea singur pe lume...

Moartea Irinei n-ar putea fi decât mediocră. E plictisitor cum natura silește pe toți oamenii să joace un rol la care nu se pricep. Te dezgusti de ei văzându-i așa de stângaci. Îi auzi în momentul acela rostind câte o vorbă goală, pe care aveau obiceiul s-o spuie și altădată, la masă sau la culcare, întreabă, și întrebările rămân tot așa de neînsemnate, cer cu stăruință să li se povestească pentru a zecea oară spiritul unui copil al familiei sau descrierea unui eveniment care umple ultima pagină a unui ziar. Mor pentru o veșnicie și spun grav vreunui copil: "Să nu uiți și să asculți de mama ta!", când copilul, în câțiva ani doar, va fi mare. Trec hotare nemăsurate și măsură cu metrul. Irina n-ar putea înțelege un astfel de moment, ar vorbi tot timpul și chiar ar da din mâini. Ar spune ceva similar lui: "X cântă drăguț la piano!", cu toate că ea nu poate distinge decât un tango de un schimmy. Și-ar da un aer de importanță ca să aibă ce povesti lumea, același aer pe care și l-ar

da și dacă s-ar mărita.

Mă recitesc: or fi adevărate observațiile mele, sau singurul lucru adevărat o fi numai ura mea împotriva ei, bănuind-o necredincioasă?

Cu ce drept trag concluzii pentru viitor când eu nu știu nimic precis despre trecut? Sau pot fi sigur că eu, în momentul morții, voi fi mai puțin mediocru? În orice caz, voi fi atât de curios să mă văd cum sunt, că sentimentele mele nu vor mai fi spontane. Cu tot gustul pentru adevărul pur, în momentul cel mai tragic voi fi artificial...

Un gând nou mă interesează acum: ce credea Irina despre Dumnezeu?

Asta nu pentru că mă preocupă în mod special astfel de chestiuni, dar poate pentru că vreau să umplu cu tot dinadinsul cu vreun sentiment trupul Irinei, pe care, cu toată bicisnicia lui, nu pot să-l admit deșert, și aș vrea să-l știu interesându-se de ceva, chiar în afara gusturilor mele. Mi-aduc aminte de o figură convențională, când întâmplător intram prin vreo biserică. Continua, fără sfială, să-mi strângă mâna și acolo. Apoi mi-aduc aminte cum își bătea joc de preotul care o spovedea, de copilă, în fiecare an, și care o mai întreba încă, și acum, când cunoștea toate păcatele, de nu

fura din dulapul mamei vreo bucățică de zahăr. La fel convențională era și față de vreo tragedie umană. Uneori chiar era rea. Mi-a povestit, astfel, că s-a dus cu mai multe camarade să-i prezinte condoleanțe unei profesoare la care ținea și căreia îi murise tatăl. Acolo, în momentul când profesoara, de obicei reținută, a izbucnit în lacrămi, ele s-au pornit pe un râs nebun, suspect, pe care au trebuit să și-l ascundă cu batista, prefăcându-se că plâng, astfel că profesoara, îngrijorată, nu știa cum sa le mai potolească. Situația era grotescă și denota uscăciune sufletească.

E drept însă că eu, când mi s-a spus întâmplarea, în loc să mă indignez, am găsit că nu e decât un interesant caz psihologic, când în momente grave, cu toate intențiile bune și emoția sinceră, te manifestezi invers de cum ar trebui.

Mă întreb iar dacă îi plăcea natura. O duceam, în entuziasmul meu, pretutindeni după mine, pe dealuri, prin păduri, pe munți, la mare, exclamam, țipam, tremuram de plăcere sau eram melancolic când, imperial, se cobora soarele să se culce. Îmi întrerupeam extazul numai pentru a întreba: “Nu e așa că e frumos?”

Și mi se răspundea identic: “Da!” Cum pot să știu, așadar, întrucât îi plăceau aceste lucruri cu adevărat sau numai mă repeta și dacă truda excursiei n-o suporta decât din dragoste pentru mine? Dar pe atunci nu-mi puneam astfel de întrebări. Vedeam clar numai cu intermitențe, și aceste lucidități nu cauzau frici zadarnice. Când eram asupra vreunei lecturi, mă mulțumeam de cele mai multe ori cu aproximații din partea ei, și eu continuam, ca un nebun, să-mi monologhez părerile și eram fericit. Când, deci, în fața unor chestiuni destul de precise, mă lăsam înșelat, cu atât mai mult nu puteam să-mi dau seama întrucât admirația Irinei pentru natură era profundă, aci, unde afirmațiile nu se pot face precis. Imaginile sau observațiile lăturalnice nu vădesc neapărat înțelegerea. Și apoi eu însumi, care sunt așa de mândru în chestiunea aceasta, de câte ori nu părăsesc o seară parfumată, cu stele sclipitoare, cu luna enormă, cu pomii foșnitori legănând umbre, ca să mă duc să mă culc, înainte chiar de a-mi fi somn?! Cred, totuși, că acum nu-mi dau seama de credințele religioase ale Irinei pentru că nu mă interesează religia, și nu-mi dau seama de gustul ei pentru natură tocmai pentru că mă

interesa prea mult natura, și vibrația mea proprie îmi era suficientă.

Erau însă și subiecte asupra cărora n-am discutat niciodată cu Irina, cu toate că mă preocupau mult. Muzica, la care mă gândeam mereu, care mă urmarea prin vreo frază zile întregi, pentru care făceam toate sacrificiile și toate nebuniile, îi era complect necunoscută.

Nu am lipsit timp de ani de la un singur concert, mergeam de zeci de ori la aceeași operă și nu mă văd o singură dată împreună cu ea. O părăseam seara oricât de disperată aș fi lăsat-o, fără să pot face sacrificiul vreunei ore de muzică. Să simți că te cuprinde în întregime vreun pasaj wagnerian, să te urmărească întocmai ca o ființă, să-ți pui în el toate gândurile, toate voile, să-ți răscolească toate puterile tale interioare, în momentele acelea să nu existe pentru tine altceva pe lume, și aceea cu care stai tot timpul împreună să nu poată pricepe nimic din toate acestea! (Și nici nu poți să-i numești sufletul sterp, căci totul nu e decât un mic defect al urechii.) Mă mir că am putut crede în oarecare asemănări dintre noi. Irina era vorbăreață, spunea la întâmplare tot ce auzea, tot ce credea momentan, dar timp de ani, cât

am fost împreună, nu-mi amintesc s-o fi auzit vreodată făcând vreo reflexie asupra muzicii. Doar uneori o vorbă banală și proastă, pe care o zicea identic și cu aceleași intenții: “E un băiat foarte drăguț!” și apoi “cântă drăguț la piano “ înlocuit câteodată prin “vorbește drăguț franțuzește!"

Lipea pe același “drăguț” de fraze enervant de banale.

În definitiv, nici nu știu cât era de dezinteresată. Nu că mici apucături de a primi și cheltui bani cu ușurință ar însemna ceva pentru o dragoste profundă. Amândouă instinctele pot coexista, după cum un avar desăvârșit poate avea ureche muzicală. Îmi pun întrebarea ca să încerc s-o înțeleg mai bine, și nu ca s-o critic neapărat sau s-o laud... Știu perfect că a avut mai puțin de la mine decât femeia cea mai nepretențioasă și nu primea decât câteva bomboane, câteodată; își plătea de obicei toate excursiile, petrecerile și chiar biletele de teatru.

Voi fi eu așa de pornit împotriva ei încât, cu atâtea dovezi mari, totuși să ezit de a fi concludent? Și totuși, n-am încredere în absoluta ei scrupulozitate, după cum nu mi se pare nici un gust al ei absolut indiscutabil.

Poate din pricină că mi-o închipui într-o atmosferă generală, fluidă, care nu admite liniile bine trase, și amestec laolaltă ezitările și siguranțele ei, neținând seama de motivele diferite care le cauzase. Știu că, prevăzător, îi spusesem răspicat: "N-aș vrea să-ți dau un ban niciodată, pentru că între noi totul trebuie să rămână pur.

Minciuna ta față de ai tăi nu numai că are toate scuzele din pricina dragostei, dar, prin sacrificiile zilnice, este și de admirat. Însă la cea mai mică nebăgare de seamă totul s-ar putea murdări. Atunci ai rămâne ca toate celelalte și ai fi o simplă femeie întreținută." Era un argument care abia masca frica de a nu fi obligat să fac prea multe sacrificii și care poate fi ușor interpretat ca o simplă grosolănie de a mea. Am simțit însă că-i necesar să-l dau. Cu o altă ocazie, cu o altă femeie, nici nu m-am gândit la un astfel de mijloc, nu fiindcă eram de data asta cu adevărat îndrăgostit, ci pentru că aveam încredere deplină. (Și unei alte femei, vizibil interesată, i-am dat ce a cerut.) Fără să mă fi convins mai mult decât printr-un gest mic dar definitiv, simțeam că față de Irina trebuie să-mi susțin o teorie, ca să nu trebuiască să par

meschin sau să nu fiu nevoit să fac sacrificii pe care nu le-aș fi putut îndeplini tot timpul.

Irina era săracă și în același timp cheltuitoare. Când avea bani, cheltuia în modul cel mai nesocotit posibil. Veșnic se plângea de sărăcia ei, dar numai pentru că-i plăcea să vorbească despre tot ce gândea, nu pentru a mă face să iau vreo hotărâre. Vorbele "nu vreau să fii întreținută" o zguduiseră puțin și făcuseră imposibile orice fel de intenții rele. Nu cred însă că pătrunseseră adânc în ființa ei, căci ar fi trebuit ca ființa ei să fie profundă, și atunci n-ar mai fi fost nevoie de ele. Însă când voiam s-o iau cu mine la vreo petrecere pentru care nu avea bani, și când voiam să-i dau eu, ea protesta identic: "Nu vreau să fiu întreținută!" Întrebuința propriul meu argument, și simțeam că dacă n-ar fi fost acela, ea nu ar fi avut nimic de spus. De altfel, aveam o putere așa de mare asupra ei, încât la prima rugăminte renunța și la el. Și nu vedeam atunci pe obrazul ei dezastrul resemnării, cum îl vedeam pentru motive mult mai mici, de pildă când trebuia să ne despărțim pentru o noapte.

Cred că s-ar putea dovedi destul de lămurit acestea. Un cadou de ziua ei, aceasta nu putea

ridica riposta “ești întreținută“. Deci, fără scrupule, putea anunța din vreme ziua ei de naștere și cele două de botez (o chema și Marie-Anne) și îmi spunea printr-un ton degajat cât de mult ținea la ele. Eu mă revoltam (cu durere, văzând ce ușor o înțeleg, și cu perversitatea de a-i strica planurile), arătând că mi se pare stupid obiceiul acesta. Ea atunci, cu un ton de copilă mică de tot, îmi explica, mângâindu-se că “o amuză“ să primească daruri (ca și cum nu darul ar avea vreo importanță, ci gesturile ce-l întovărășesc).

Irina, care atât de ușor renunța la părerile ei literare sau la oricare alte credințe, aici insista. Într-o astfel de ocazie am avut o impresie care m-a cutremurat aproape. De dimineață îmi anunțase ziua ei, care trebuia să se întâmple peste două zile, și eu mă arătasem tot așa de contrar obiceiului. După masă mi-a venit cu noi argumente, ceea ce-mi sugera gânduri destul de curioase. După puțin timp sosi fratele ei, care spuse fără legătură: “Știi că poimâine e ziua Irinei!” Atunci am înțeles prin cuvântul brusc ce venea stângaci după cele două conversații că Irina își prevenise fratele în felul acesta. Mi s-a părut că-i aud vocea: “Când vezi pe Sandu după

amiază, adu-i aminte de ziua mea”.

Deci nu numai înțelegeri cu mine asupra altora, ci și invers. Sunt convins că așa a fost înțelesul zilei aceleia. Numai doar de nu eram prada unei idei fixe, pe care câteva întâmplări ridicole mi-o întrețineau.

Nu vreau să probez interesul ei, ci numai ușurința ei.

Întâmplător am găsit câteva excepții într-o chestiune în care, în bloc, din indiferent ce motive, s-a arătat ireproșabilă. Cred că cea mai corespunzătoare caracteristică a Irinei era de a putea fi influențată imediat de mine, după cum voiam. (Mai târziu va trebui să mă conving că oricine putea face această operație asupra ei?) Dacă n-avea calități intelectuale, nu cred să fi fost în stare nici de instincte puternice. N-o țin minte de minciuni grozave, de ură, de gelozie disperată, de sacrificii rare. Cuvintele ei, uneori mari, nu-mi făceau iluzii și nu le luam decât ca rezultatul unei logici șubrede. Cu toate acestea, era formată numai din instincte. Niciodată n-am văzut-o contrazicându-mă numai din pricina unei judecăți proprii.

Aceste instincte erau însă fără vreun relief, comune, înlocuindu-se unul pe altul la

întâmplare, în voia ultimei impresii. Femeia momentului, una din acele femei obicinuite, care sunt în stare numai de mici răutăți sau generozități. A fost deseori geloasă, dar starea ei permanentă nu era gelozia. De îi dam vreo ocazie, se consola destul de iute, și raționamentul meu cel mai fals o liniștea.

Era senzuală? Iarăși încep ezitările înainte de a da un răspuns și văd cât de neprecis va trebui să fiu. Cum senzualitatea — vădită sau cel puțin sub forma unei sărutări fugare — pricinuia cele mai multe scene dintre noi, nu poate fi cercetată cu ușurință.

Au fost strângeri pătimașe, când făceam pentru ele, cu toate că fricoși, cele mai mari imprudențe. În case străine, în camere necunoscute, în mijlocul naturii sau profitând de întuneric, în preajma cunoștințelor. N-a avut amorul nici o practică pe care Irina să n-o cunoască și la care să nu se preteze. N-am văzut-o numai umilită, ci tremurând, plângând. În vreun tren, alături de mine, în noapte, tresărea când îmi luneca mâna pe toată pielea caldă. Dar cu toate momentele aceste ascuțite, n-aș fi renunțat pentru ele la vreun bilet de concert. Dânsa mărturisea că nu asta o făcea cea

mai fericită, ci dragostea însăși, care începea cu mult înainte și dura infinit după împlinire. Să stea fără întrerupere lângă mine, aceasta a fost fără îndoială satisfacția ei cea mai adevărată, mai ales când, întâlnindu-mă zilnic, această stare era întreținută. N-am văzut-o timp de ani niciodată grăbită să se întoarcă spre casă, după oricâtă vreme petrecută împreună și după orice-aș fi făcut.

Totdeauna despărțirile erau disperate. Pentru a și le întârzia, făcea, fără ezitare, sacrificii zilnice.

Dar dacă separațiile dintre noi erau mai lungi, imediat se simțea o oarecare răceală din partea ei. Dacă se amuzase cu alții, nu mai contenea să povestească amuzamentul, și simțeam o atmosferă streină, cu toate că faptul de a-mi povesti tocmai mie toate detaliile mă făcea să nu mă impresionez prea mult.

Astfel, se duse într-o zi cu toată familia la logodna unei prietene de a ei, și numai cu greu putu să se hotărască să renunțe la un timp pe care l-ar fi putut petrece cu mine. A doua zi, însă, nu mai înceta să-mi povestească și să-mi critice, dar cu un ton în care se simțea că s-a distrat, chiar făcând aceste critice. Îmi spuse

apoi lămurit: “Am făcut cunoștință cu ziaristul X. M-am amuzat tot timpul cu el, e un băiat foarte inteligent” etc.

Nu m-am putut opri să nu-i spun: “După cum se vede, nu m-ai regretat prea mult!"

Când despărțirea era mai mare, se simțeau și mai mari schimbări în ea. O părăseam deznădăjduită și o regăseam discutând cu alții, veselă, vorbăreță. Și atunci, imediat, cu toate că în lipsă o dorisem vag, voiam s-o supun iarăși, în loc să mă bucur de această desfacere liniștită a noastră, la care mă gândisem atâta. O luam cu mine, mă tânguiam, o îmbrățișam, până ce o vedeam tot așa de subjugată ca și la început și spunând ca o scuză: “Încercasem cu tot dinadinsul să mă vindec de tine, dar văd că nu se poate”.

Bineînțeles, totul intra în normal, dânsa mereu îndrăgostită, iar eu din când în când dorind-o, iar restul timpului petrecându-l cu ea, uneori din afecție, alteori din milă sau din plictiseală și mereu cu impresia că-mi sacrific tinerețea în mod neinteresant.

Mintea ei capabilă de a uita imediat s-a trădat mai ales atunci când a trebuit să se mute cu familia ei în provincie. Cred că acest

eveniment a produs, de fapt, tragedia de la urmă, și de am fi rămas împreună nu știu cum s-ar fi terminat legătura dintre noi. N-aș fi avut curajul nici s-o las pe dânsa, nici sa încep cu alta, și, fiind zilnic sub influența mea, s-ar fi crezut fericită așa.

A făcut tot posibilul și a mai rămas câteva zile după plecarea alor ei. Apoi am condus-o până la o stație intermediară. Tremurând toată de deznădejde, strângându-se lângă mine convulsiv, în întunericul vagonului îmi lua mâna și mi-o săruta în neștire. Și, la despărțire, sub lumina felinarului din gara umilă de provincie, am văzut-o cu obrazul ud de lacrimi, cu cearcăne adânci în jurul ochilor, cu privirea rătăcită și lucind nefiresc, cu dinții înțepeniți unii într-alții lăsându-se la întâmplare împinsă de mine până la trenul de schimb pe care trebuia să-l ia. Scena aceasta m-a urmărit de multe ori, și când mi-o aduc aminte nu pot să nu scuz atâtea ușurințe pe care le-a făcut mai târziu și să nu cred că, indiferent de cele câteva probe care mă convinseră că urmărea în ascuns și mici planuri egoiste, era învăluită întreagă în plasa dragostei pentru mine, tragică și dezinteresată. Desigur, nu trebuie căutat ceva

rațional în această dragoste. Ea nu-și da seama de nimic din tot ce se întâmpla cu noi, și totul la ea, cu toate orele petrecute în preajma lecturilor subtile, nu era întemeiat pe nici o convingere, pe nici o înțelegere a mea, pe nici o cunoaștere a ei, ca să-și poată da seama întrucât îi pot fi eu — și nu altul — indispensabil, și se lăsa în voia instinctelor care o făceau, capricios să se sacrifice, să dispereze, să spere, să se amuze și să mă uite.

Ne-am făgăduit să ne vedem săptămânal, și s-a ținut multă vreme de făgăduială, făcând drumul lung și obositor până la orășelul unde trebuia să ne întâlnim.

Atunci revederile erau pasionate, îmbrățișările repezi și puternice, iar senzualitatea ne făcea să comitem cele mai mari imprudențe.

Despărțirile, fără să semene cu nebunia primei despărțiri, erau totuși dureroase. Simțeam însă că multe se schimbaseră în ființa ei. E curios cu ce luciditate și fără să-mi fac nici o iluzie o judecam tot timpul.

Asta nu m-a împiedicat, poate din indiferența cu care primeam aceste noutăți, ca să adaug "poate mă înșel". Îmi povestea, după obicei, tot

ce se petrecea în târgul mediocru — politica, hoțiile, amorurile. Acum, deoarece aceeași situație dura, personagiile pentru mine se conturau, se detailau, le știam cusururile și calitățile toate, clevetirile, existența lor umilă.

Observam că discuțiile noastre de odinioară asupra unor chestiuni mai înalte nu folosiseră la nimic și că, în loc să înceapă să-mi povestească tot ceea ce citise în lipsa mea, sau măcar tot ceea ce gândise despre mine, își pierdea timpul în mod neînsemnat. Alături de critici trebuiau să vie și laudele. Erau acei “drăguți”, acei “buni”, acei “care cântau drăguț la piano”. Îndeosebi calificativul de “bun” îl risipea cu multă dărnicie. De o întrebam “a citit ceva?” sau “se pricepe în ceva?"

îmi riposta, ca o scuză suficientă: “Dar e așa de bun!”, ca și cum bunătatea ar fi putut să-l caracterizeze în mod deosebit pe sublocotenentul X. zornăind de dimineața până seara sabia pe trotuarul străzii principale, ieșit ofițer numai cu cinci clase liceale, terminate și ele anevoie.

Așa și-a început Irina existența ei în afară de a mea.

Cum eram nemulțumit, ca să nu mă supere,

trebuia să mă mintă deseori. De fapt, nu-mi dau seama întrucât a mințit, nu știu dacă obiceiul acesta nu l-a avut întotdeauna. Totuși, la început nu mi s-a părut că minte, poate pentru că fiind tot timpul împreună cu mine, n-avea prilejul să ascundă ceva. Fiind fericită alături de mine, petrecând din tot ce petreceam eu, nu avea motive. Am văzut-o deseori disperată, și nu cred ca această disperare să fi fost numai o înaltă comedie magnific jucată ca să mă facă să iau anumite hotărâri, cu toate că, după cum am mai spus, anumite socoteli nu-i lipseau. Se poate ca aceste minciuni care trebuiau să-mi liniștească îndoielile să fi fost pricinuite chiar de mine, bineînțeles, ea având instinctul, de pe când îi inventam cu un lux de detalii prevăzătoare scuzele pe care trebuia să le ducă la familie, despre tot ceea ce se întâmpla ciudat în viața ei de îndrăgostită. Mă întreba întotdeauna, cu neliniște, înainte de despărțirea de la miezul nopții, cum își va explica întârzierea. Asta ar putea fi o probă că obiceiul nu-l avea de la început. Trebuia să-l învețe de la mine și apoi să-l mânuiască îndemânatec tocmai împotriva mea. Așa mi-am plătit vina. Acum nu-mi mai aduc aminte decât de o singură

minciună înainte de despărțirea noastră: îi dădusem o întâlnire și ea întârziase cu o oră. Ploua teribil și eu eram indignat, căutând-o pe la toate colțurile străzii. În sfârșit, o găsii, și ea pretextă că se adăpostise sub un balcon și se prefăcea mirată fiindcă nu mă văzuse. Eu, care o căutasem de mai multe ori în locul acela, am putut să-mi dau seama de neadevăr. Totuși, n-am mai insistat, nedând nici o importanță faptului, indignat numai fiindcă o așteptasem în ploaie. Acum revăd așa de bine scena, că mă mir cum am fost așa de neatent atunci.

După plecarea Irinei, bănuielile mele aveau de ce să fie întețite.

Observam toate stângăciile ei, dar nu le cercetam cu de-amănuntul.

Sufeream pentru alte motive (sau fără motiv) și aveam nevoie să fiu mângâiat cât mai iute. Începetam deci toate întrebările de îndată ce vedeam pe fața ei cea mai mică părere de rău. Poate și caracterul meu era înclinat, după atâtea dovezi de dragoste, să nu creadă într-o așa de mare transformare sufletească. Acum, când îmi închipui de tot ce a fost ea în stare, dau invers o interpretare rea tuturor gesturilor ei.

Sunt întotdeauna de o nervozitate extremă.

Asta mă face ca să nu pot fi niciodată potolit. Fizicește nu-mi găsesc locul. Am ticuri. Îmi mișc mâinile și picioarele până când adorm. Ideea acestei nervozități mi-o accentuează încă. Intelectual, sar tot așa de la un gând la altul.

Când vorbesc, sunt deseori incoherent, fiindcă mintea mea, fugind prea repede, nu are timpul să întârzie și să se explice față de ceilalți.

Astfel, nu mă pot niciodată bucura de moment. Nu pot savura pe încetul developarea lui. N-am putut citi niciodată o carte pe îndelete, în muzică, trăiesc mai ales din așteptarea notei următoare. Este ca și cum la Luvru, în fața Giocondei, ai tresări pentru Crivelli. Gândul e tot așa de puternic, emoția e mare și de calitate bună, dar ești ca în fața unei fotografii care ți-ar arăta că aparatul este bun, dar că n-a fost bine pus la punct. Această nervozitate place la femei la început.

A fi nervos e pentru ele un atribut nobil. Denotă inteligență și mai ales vioiciune, iar o femeie poate suporta uneori oameni proști, dar îi sunt insuportabili cei blegi.

Place numai la început. De la o vreme, această mișcare veșnică obosește. Femeia, ca și pisica, e repede la mișcare, electrică, dar îi place

să se și încălzească, să fie mângâiată, să lâncezească. Mie nu mi-a plăcut niciodată langoarea. Mă plictiseam făcând mereu aceleași lucruri. Momentele de dragoste începeau brusc și se terminau brusc, ca și răutățile sau suspinele tandre.

Nu eram însă superficial. Trăiam cu intensitate. Am o memorie sentimentală impecabilă, care leagă emoțiile mele disparate și le dă amploare.

Am brodat numai o dantelă mai fină, aceasta e diferența. Dar pentru un om normal aceste salturi sunt obositoare. Irina se simțea bine ametită, goală, pe perne moi și calde, și eu plimbându-mi mâna în lungul trupului ei. Și vorbele bune să curgă abia auzite, abia înțelese, dar care făceau bine numai prin murmurul lor. Încet, pe frunte, pe obraz, pe sâni, pe șolduri, pe coapse. Plăcerea ei se ținea de mâna mea, în mișcarea care o făceam, ca prinsă cu clei. "Și era bună și cuminte, și deșteaptă, și îi era dragă... și o să se mândrească de ce diferită o să fie de altele. Și o s-o facă bucuroasă, mereu bucuroasă"...

Calm, bine, dar ea ar fi voit ca farmecul să continue zile întregi, și eu mă plictiseam îndată.

Simțeam cum sângele îmi bate tot mai iute.

Printr-o mișcare bruscă, îmi încleștam unghiile și îi făceam rău. Țipa și apoi se uita la mine, nepricepând, iar eu râdeam, ca și cum ar fi fost o glumă. Apoi îi vorbeam de planuri artistice. De-mi arăta părere de rău, o ambiționam: “Nu-ți plac astfel de conversații? Dar înainte de toate tu ești o intelectuală!” Cum putea să se mai împotrivească fără ca să pierd admirația pentru ea?

Ce scenă de înalt ridicol! În momentul când o femeie se dă cu toată carnea și sufletul, tu să-i vorbești despre Proust, “căci ești intelectuală!"

Și ea să trebuiască să spuie: “Desigur!"

Mă recitesc. Așa găsesc de identice unele motive cu ale lui Proust, că mi se pare inutilă această povestire, care nu poate fi decât o copie palidă a unui original magistral.

De altfel, nici nu știu dacă mirajul lui Proust nu mă face, din cauza unor asemănări exterioare, să-mi complic starea sufletească. Poate că dacă n-aș fi citit Albertine disparue, în altfel (mai bine sau mai rău), aș fi suportat dispariția Irinei. Proust ne îmbracă în o haină care nu ni se potrivește. Când te gândești că în nopțile mele albe mototolesc perna și bâigui

până la epuizare întrebarea “ce s-o fi făcut Irina” poate numai din pricina unei influențe literare!

Irina a suportat, aprobând, toate descoperirile mele artistice.

Mândria de a se ști zilnic mai bogată i-a întărit răbdarea. Dar, oricum, nu asta e o poveste de dragoste.

Am văzut odată o coniță uitându-se la mare prin face-à-main.

Apa nemărginită în veșnică legănare, cu imensele ei bogății de culoare, cântece și parfumuri, dezgolindu-și întreaga ființă fără nici o pudoare meschină, arătându-și toată tulburătoarea ei nuditate, și, în față, minuscul și artificial, tremurând capricios deasupra unui nas strengar, două sticluțe pe un betișor de abanos, la capăt cu un funduleț de mătase. Am râs nebunește la imaginea grotescă. Mă rezimasem de o stâncă, și de aș fi fost Pantagruel, aș fi dărâmat dealul.

Conița s-a scuzat foarte normal.

— Oricât de ridicol ți s-ar părea gestul meu, nu văd bine!

Această imagine îmi sugerează acum felul cum mă folosesc de Irina, persoană inofensivă,

cu ocazia unor chestiuni așa de importante ca moartea, viața, natura sau arta.

Alăturând-o unor lucruri așa de mari, de care ea habar n-avea, sunt eu vinovatul. Și eu încă nu întrebuințez pe Irina — cum făcea conița odinioară cu face-à main-ul — ca pe ceva din nefericire indispensabil pentru alte lucruri importante, dar chiar se pare că mă uit la acele lucruri numai ca să utilizez sticluțele cu bețișorul de abanos și cu fundulețul de mătase la capăt!...

Într-o zi, când eram mai grăbit ca altădată, și când arătam nerăbdare la mângâierile ei încete, Irina îmi spuse:

— Ce nu-mi place la tine e că nu pot să am liniște mai îndelungată.

Parcă ai fi o apă care curge!

Într-adevăr, observasem și eu la ea contrariul. Nu-mi plăcea că stă pe loc. Ar fi stat lipită de mine la infinit, și eu nu puteam asta. Ar fi tăcut fără ca vreun gând s-o zguduie brusc sau ar fi vorbit fără încetare lucruri mici, aceleași.

— Mi-ești drag, mi-ești drag!...

Dorința și împlinirea ei nu erau pentru dânsa decât fapte neînsemnate, care nu tulburau șopotul ei dulce.

Un gest familiar de-al ei: cum scotea bluza, pe cap, apucând-o cu mâinile cruciș, de cele două laturi.

Toți spuneau: “Cum s-o fi uitând Sandu la ea! Nu e nici prea cuminte!"

De fapt, când lipseam, își trecea timpul mereu cu alții. Uneori chiar era numai cu câte unul, făcea haz de el, vorbea, citea cu el alături.

Dar niciodată n-am crezut că asta înseamnă ceva periculos. Acei cu care rămânea nu-mi inspirau teamă. N-aș fi fost convins că Irina și-ar fi dat seama de neînsemnătatea lor, dar nu-i credeam pe ei în stare să facă gestul isteț.

Irina era cu cineva, cu oricine, numai să nu rămână singură.

Văzându-i mișcările repezi, ai fi crezut-o foarte personală, dar depindea de cel care i-ar fi poruncit. Singură nu avea forță. Oricine îi putea da o opinie. Când protestam, se scuza: “Ai dreptate! Vezi că nu mă gândisem!” De altfel, imediat ce mă întorceam, îmi reluam toate drepturile.

Sclavajul ei total reîncepea fără gândul vreunei împotriviri.

O chinuiam mult, poate, dar nu numai din răutate. Mă simțeam umilit cu ea, dar n-aș fi

vrut să se irosească dragostea. Mi se părea că prin răutăți i-o întrețineam. Când o vedeam calmă, mi se părea că s-a săturat de mine. Voiam o pildă evidentă că nu-i adevărat; și atunci aruncam vorba care trebuia să dezlănțuie furtuna. Ochii brusc în mișcare, fața galbenă și o mișcare a piciorului...

Aveam satisfacție momentană, apoi păreri de rău. Și o împăcam cu tot atâta grabă. Clipele de împăcare erau calde, mi-amintesc.

Deci mă mulțumeam cu satisfacții imediate, fără să mă gândesc că repetarea lor ar putea produce transformări mult mai profunde și iremediabile.

Găsesc câteva pagini dintr-un jurnal de zi vechi. Vor explica ceva asupra noastră?

E vorba de o plimbare făcută cu mai mulți camarazi la mare.

Luni. Trenul fuge printre oițe și maci. Culoarea de lut. Apoi marea.

Ce-o fi făcând Ela? Câțiva turci, câțiva măgari, o goarnă încercând sunete în mijlocul zilei, căsuțe albe, unele după altele, coborând spre mare ca o turmă de oițe: Balcicul. Balcicul: impresia unei fetițe blonde, care, cu gesturi grațioase din cap, din buze și din mâini, ți-ar

spune:

“Poftim la masă!” Mi-e somn, sunt obosit, bună seara, Ela de departe...

Marți. O slugă mică, Hamiri, îmi deretică prin cameră. Ies și, singur, o pornesc. Pe drum, un cimitir mic ațipit. Pe deal, mormintele turcești. Apoi în grădina publică. Unul face un spirit local: “E așa de mică grădina, că dacă s-ar culca un măgar, i-ar rămâne coada afară“!

Miercuri. Pe stânci cu Irina. Am cățărat-o cu de-a sila. Până la mine s-au suit niște oițe bune și cuminți. Picioarele lor sunt țepene și neterminate parcă. De fug, pocnesc pământul ca niște bastoane de lemn.

Pupilele și le țin în vârful irisului: persoane încrezute.

Le privesc cumințenia și-mi dau lacrimile. Irina nu pricepe prostia mea, și eu a trebuit s-o liniștesc și a trebuit să-i explic ce simțeam. La urmă face și ea: “Cum ai dreptate!” și le privește cu simpatie.

Joi. Hamiri îmi aruncă un potop de vorbe. Are ochi frumoși și scânteiați. Pleoapele îi clipesc cu repeziciune și inegal, ai crede aripile unei păsări care ar vrea să-și ție echilibrul pe un băț prea subțire.

Apoi se opresc și rămân nemișcate pentru câtăva vreme.

După prânz. La poarta cimitirului creștin, un mormânt mic înconjurat cu un gard alb, înalt. La un capăt, o cruce mare, sub ea un felinar.

Pe lemn, scris numele unui copil. În preajmă, maci și melci.

Vineri. Irina a izbutit să scape de privirile prietenilor și să vie la mine pentru o clipă. Era și timpul...

Hamiri, măturându-mi camera, mă întreabă dacă sunt "măritată".

Ea este! Are 15 ani, și nu 12, cum credeam. Îmi istorisește scena din menajul ei, din care eu nu pricep decât foarte puțin. Acum s-a vârât sub pat cu măturatul, dar povestirea nu și-o curmă.

Sâmbătă. Și am plecat pe neprevăzute, fără să-mi iau rămas bun nici de la mare, nici de la oițe, nici de la Hamiri. Și iarăși trenul printre maci...

Toată ziua amărât îndelung, ca de obicei fără motiv. Aș spune că mă gândesc la moarte dacă n-aș auzi riposta unui om sănătos, bine odihnit și ghiftuit: ești banal. Irina, cu toată prietenia ei, nu poate să-mi facă nimic, iar gândul la Ela e ca ceva cum nu se mai potrivește pe ziua de azi.

Duminică. Un popas la Constanța, și iar pe drum. Ceilalți dorm, declamă, cântă, fac dragoste. Eu îmi port melancolia la cele două capete ale vaporului. Irina, sărmana, păzește, pentru mine, curentele.

(Urmează o poezie de a lui Geraldy, copiată întreagă. Mi se păruse că se potrivește situației dintre noi, indiferent de versurile mediocre.) Tu avais jadis, lorsque je t'ai prise — Il y a trois ans — Des timidités, des pudeurs exquises, Je te les ai desaprises Je les regrette à prèsent.

(Știam că pagina va fi citită de Irina, astfel că poezia era socotită să fie o mică răutate și să-i facă un mare necaz. Reprezenta și un adevăr: plictiseala pe care o simțeam, cunoscând-o prea bine. Dar, de fapt, la o judecată dreaptă, versurile erau o laudă pentru ea, însemnau că cel puțin o dată am prețuit viața noastră. Ceea ce nu e adevărat.

Chiar înainte de a mă deprinde cu ea mi se păruse că mă sacrific. Apoi, la început, ea n-a arătat nici un fel de ezitare și nici o timiditate. Nu făcea vreun gest, dar mă lăsa să fac orice fără de nici o împotrivire.) Măgărușii: pitici. Tot așa de mici, cu aceleași figuri de copii îmbătrâniți, cu aspectul lor comic și tragic în

același timp.

Luni. La Constanța. Băieții toți la un loc. Seara la culcare zarvă mare, spirite cazone, râsete suave, foc pe călcâie, cremă de ghete, pe nasuri, curiozități indiscrete pe sub plăpumi. Se joacă printre paturi.

Roll își lasă să i se vadă formele grațioase prin cămășuța trandafirie.

Niki zâmbește mereu, Nelu râde cu sughițuri, ecouri și rezonanțe.

Dascălul aleargă iepurește într-un curcubeu de culori. Îmi place Dascălul... Are picioare de două ori mai lungi ca pantalonii și mâinile de două ori mai lungi decât mânicele. E cel mai înalt din toți și pare făcut numai din chibrituri. Apoi timbrul vocii îi este de "biserică".

Numai timbrul. Cuvintele îi sunt lumești. Minte cuprinzătoare, imaginează cu ușurință spiritele celorlalți.

Marți. Suport mai ușor pe Dascălul. Seara a venit la mine la pat cu o bomboană...

Irina, lângă mine, citește ce scriu. O amuză. E bună, așa de bună cum nu se mai poate. O simt caldă. Dar sunt chinuit. Pe vapor mi-am găsit dezlegarea. Cu Irina alături, singuri în noapte, tremurând sub frig, am plâns împreună. Și ne

întrebam: “Nu e așa că suntem fericiți?” Am plâns mult, pentru durerile de odinioară și pentru cele ce au să vină.

Pe cer, din toate părțile, cădeau stele...

I-am spus că mi-e dragă, și o credeam... și plângeam. De ce? Ea spunea că eram atins în mândria mea de om independent, că năzuințele mele au fost înfrânte. Cine știe de ce eram așa de deznădăjduit!

Mă simțeam slab? sau ridicol?

Și mă gândesc, și-i măsor cuvintele, și nu-mi iese măsurătoarea și-i, urmăresc gesturile, și sunt multe care nu-s pentru mine, și acum, când stă alături, ar vrea să se ducă până la ceilalți pentru puțin, iar de încep să-i vorbesc de dragoste, dânsa lasă vorba frântă, fără curiozitatea sfârșitului. Se încearcă să doarmă lângă mine, iar eu mă stăpânesc, ca să n-o tulbur. Dar când o simț adormită, cu o mână atârnată și cu gura întredeschisă, nu mă mai opresc. Doarme ușor, sărăcuța, cu lacrimile încă pe ochi, a adormit de îndată. E obosită, tot păzindu-mi supărarea și oboselile mele. Singur privesc marea și cerul.

Miercuri. Aseară, pe mal, în așteptarea vaporului, s-a dus cu alții.

Nu s-a întors decât târziu de tot. Priveam mereu în întuneric pe unde plecase ea, dar nu vedeam nimic. A râs, a țopăit între străini, aș fi vrut să urlu. “O să fim fericiți!” Durerea mă frământă tot, dar respirația ei domoală continuă. De-ar ști Irina ce-am scris, mi-ar strânge mâna ca de obicei, apoi ar căuta să mă îmbune. Sau poate — cine știe? — văzând că este un mijloc ca să fiu mai aproape de ea, va căuta să se producă aceste scene cât mai des.

S-a trezit cu vorba: “Aș vrea sa mor!” De ce tocmai acum, când m-a văzut suferind pentru dânsa? Pentru ce atunci? Fără motiv... Și ea și-o fi dat seama de toate acestea, când eu, care mereu mă gândesc la mine, nu pricep nimic?

E atât de bizară viața...

Joi. Azi m-am distrat atât de bine, că aproape nu-mi venea a crede scena de ieri. Irina e din nou neînsemnată.

Ce-o fi făcând Ela?

Vineri. Am suferit zilele acestea cea mai puternică emoție din viața mea, și asta din pricina Irinei. Strâmba, cu picioarele sucite, cu părul lațe, cu nasul cârn, cu rochia de 10 lei metru, cu locuința în mahalaua Dudeștilor, funcționară, mâine poate telegrafistă și viitoare

soție de avocat mediocru de provincie, cu cunoștințe franceze de modistă, cu un sentimentalism de melodramă, la dispoziția mea când vreau și când nu vreau! Să mă chinui eu din pricina ei!

Sâmbătă. Sărmana! Supărare după supărare. Ca s-o pedepsesc și mai mult, am lăsat anume să găsească o scrisoare de a mea către Ela.

Am făcut-o să nu mai poată și să vrea să se omoare. Lângă mine, înțepenită, cu ochii uscați și cu gura întredeschisă, iar eu o rugam zadarnic să-și revie. Niciodată n-am văzut-o așa de hotărâtă. I-am vorbit, dar nici nu mă asculta, ca și cum aș fi fost un străin. Noroc că a fost la noi Dascălul care prin prezența lui caraghioasă (și venirea lui la noi a fost curiozitate grosolană sau finețe desăvârșită?) a reușit s-o domolească. Dascălul, fără să știe, e un erou căruia îi datorez viața și fericirea mea.

Seara, a trebuit să țin o conferință și am avut un succes mare. Ea exalta de fericire. O întrebai:

— Nu era rău dacă nu erai în seara asta?

Îmi răspunse cu o seriozitate bruscă:

— Nu!

...Trebuie s-o fac fericită, s-o împiedic să se mai gândească la rău.

Duminică. Irina alături, împăcată, îmi citește ultimele rânduri, îmi ia creionul și adaugă:

Te iubesc mult, nemăsurat, mult de tot, căci ești bun și drag, și de nu sunt de tot fericită, e că mi-e frică. Mi se pare că n-o să pot să mă bucur mult de această fericire. Dar orice s-ar întâmpla de aici încolo, nu voi uita că ție îți datorez aceste clipe.

Luni. Trebuia să vie la hotel la 9 dimineața și a venit la 11; iar acum își aranjează părul și-și face buzele...

Timpul a trecut, trebuie să ne întoarcem la casele noastre...

Marți. Ne-am întors, mi-e urât, mi-e dor de ea. Mâine avem întâlnire, ora convenabilă. Nu ne vom revedea prea devreme și nu ne vom despărți prea târziu. Împreună vom fi prudenți. De vom întâlni cunoștințele, vom râde cu ei, ne vom împărți în grupuri, ea înainte și eu în urmă, și nu vom părea decât prieteni buni. Și apoi ne vom da o altă întâlnire, aleasă și ea cu chibzuială, ca să nu se bănuiască nimic.

Miercuri. Cum această situație mă indispune, prefer o transformare radicală: plec la țară.

Joi. După atâta vreme de vorbă și scris, aș vrea acum, convins că nimeni nu se apleacă pe

umăr să citească, să fiu complect sincer.

Scrisorile Irinei sosesc tot mai alarmate și mie mi-e lene să răspund și stau mereu la îndoială cum or să se termine toate acestea. Îmi place variația și recurg la toate minciunile ca s-o văd mereu alta, plângând, râzând, nenorocită sau veselă, în veșnică trudă. Când două scrisori i se aseamănă, eu trebuie să-i pricinuiesc o nemulțumire sub aparențele celor mai bune intenții ca să am ceva nou, iar noutatea nu întârzie mai mult decât de la un factor la altul. Și mereu e mai nemulțumită și deseori mi-e milă de ea, căci o știu de ce e în stare să facă. Apoi încep din nou...

Am crezut întotdeauna că n-o iubesc. Nici când eram singur, nici când eram gelos, nici când era bună și nu știam ce să-i mai fac ca să fie fericită. Niciodată nu mi-am închipuit că o să mă însor cu ea și nici măcar că legătura noastră o să continue prea mult. De ce o chinui atunci? O chinui pentru că nu sunt de un temperament egal, și, de o las calmă, ea se distrează inconștientă cu alții, uită, face ușurințe. Și sunt mândru. Iar dacă aș ști-o disperată, mi-ar părea rău și aș chema-o înapoi. Tragicomedie...

(Urmează o sută de pagini unde ea nu mai

are rol).

Am căutat să analizez cu migală paginile acestea și n-am ajuns la nici un rezultat. Sunt desigur numeroase, pline de Irina, dar ce contează ele față de miile de impresii scrise, de pe timpul ei, dar printre care ea nici nu e amintită.

Apoi nici nu sunt totdeauna sincere, unele anume mai bune, altele anume mai rele, trebuind să fie multe din ele citite. Nu-mi mai pot da seama care au fost scrise numai pentru ea și care pentru mine.

De altfel, cred eu, ele ar putea folosi la deslușirea (sau la complicarea) caracterului meu, și nu asta mă interesează acum. Cine este ea, numai asta vreau să știu. Din faptul că o îmbrac mereu cu altă haină, după cum o urăsc sau mi-e milă, nu pot trage o concluzie.

Mărturisesc, cu multă neplăcere am recitit notele mele. Îmi displăcea și naivitatea unor reflexii, și mai ales aspectul meu foarte dezagreabil.

E aproape o scuză pentru ce va fi făcut ea mai târziu. Dar intenția mea este să reconstruiesc oameni întregi, și nu figuri convenționale. Întotdeauna m-au enervat acei

critici care, voind să complecteze un scriitor, insistă asupra tuturor vorbelor lui inteligente, a gesturilor lui elocvente și trec sub tăcere sau scuză unele slăbiciuni. Rezultatul: fantoșă.

Distinsul Alceste este viabil numai pentru că în același timp e și puțin ridicol. În ceea ce mă privește, știu că era astfel, că n-aveam încredere în ea. Nu recunosc că această neîncredere îmi aparține și o arunc și asupra altora. Deci, îmi dădea ocazii. Spunea vorbe mari și se contrazicea mereu. Dar dacă ai memoria vorbelor, cine nu se contrazice?

E drept, la dânsa intervalele dintre două vorbe inverse erau mici, așa că memoria le putea observa ușor. Și dacă n-o stimasem, și o desconsideram, și o umileam, nu era ea de vină? Niciodată nu și-a ținut prestigiul... Dar omul îndrăgostit e întotdeauna ridicol pentru cel calm. Când celălalt îți spune: “Te las”, cum să fii mândru și să nu te rogi: “Nu pleca!"

Știu ce vor spune cei imparțiali: “Amândoi sunteți vinovați!”, și nimic nu mă enervează mai mult. Ca și cum ar fi o comparație posibilă, o cântărire precisă a celor două vini. Pretutindeni, vor fi amândoi vinovați. Unul va fi violent, altul nervos, altul bleg. Auzi reflexiile: “O merită,

căci nu s-a priceput să fie stăpân în casă la el!” sau invers: “O merită, căci era prea despot!” Unul va fi înșelat pentru că a fost gelos, celălalt pentru că n-a fost. Având caracterul cel mai maleabil, nu este posibil ca să ai totdeauna dreptate. Și, când ai scrupule, amintirea unei mici izbucniri de-ale tale îți tulbură mintea și te face să ai remușcări. Căci ierți tot răul ce ți s-a făcut. Personal, în aceste mărturisiri, cu toată pasiunea pe care am pus-o, nu m-am cruțat deloc.

Nici n-am amintit atâtea scene în care am fost bun, alergând ca să-i produc bucurii, distrând-o, învățând-o, dezinteresat. Am căutat să-mi descopăr mici gusturi perverse din voința de a fi exact, pe care, de obicei, le crezi inerente fiecărui om. Poate chiar, în parte, iscodindu-le, le-am creat. Am dat consistență unor vagi intenții și mi-am clădit apoi o personalitate sufletească falsă. Poate că de-ar citi Irina acestea, ea care, în definitiv, prin mine și-a trăit dragostea ei primă, și-ar aminti de atâtea satisfacții complecte și nu m-ar recunoaște. Sau, de m-ar crede în tot ceea ce spun, ar vedea că sunt altul decât m-a cunoscut ea. N-ar trage concluzii din voința mea de a spune tot

adevărul, cu orice risc personal, și ar cugeta cu surprindere:

“Ce hipocrit a fost fără să știu!"

Deci prefer ca în întregime vinovatul să fiu eu. Dar nu de mine depinde judecata unui om imparțial (adică a unui om care e mai aproape de adevăr). Mereu altele vor fi proporțiile greșelilor noastre, după cum a murit dintr-un accident, s-a omorât, s-a măritat sacrificându-se, sau numai ca să se aranjeze. Se va măsura și cât de mare a fost suferința mea față de fiecare din aceste gesturi. În caz că nervozitatea mea, de care a suferit Irina, îndeosebi, va produce ceva autentic în pictură sau literatură, va fi scuzată. De va produce ceva bun de tot, Irina va fi învinovățită că ființa ei mică a putut avea pretenții și m-a chinuit.

Eu știu însă că la suprafață sunt astfel de judecăți. Adevărul sufletesc e așa de complicat că, neputincios, eu n-am nici o părere. Că în preajma mea și-a îmbogățit mintea, asta e adevărat. Dar dacă pentru ea această îmbogățire era ceva artificial, atunci de ce s-o numesc ingrată! Și să-i cer recunoștință? Cum voi putea ști eu dacă o puneam în curent cu toate observațiile mele ca s-o învăț pe ea sau numai

ca să mă clarific pe mine?

Poate însă că pentru dânsa n-a fost grea suportarea temperamentului meu.

Primea, poate, totul fiindcă era astfel construită și nu putea avea inițiativă singură. A stat cu mine fiindcă am reținut-o, apoi s-a dus cu altul fiindcă a luat-o cu el. E așa de greu de priceput ceva în toate acestea!...

Eram amândoi într-un orășel ardelenesc, într-o micuță grădină publică, spre seară. Pe o bancă, nu departe de noi, un soldat și o fetișcană se drăgosteau, în înfățișare. Ea — frumușică, gătită, roză, rotofeie și cu gropițe. Vorbea tot timpul, se apleca spre el, nu-i da pace, făcea pe supărata, se alipea mângâioasă. El o lăsa în voie, puțin încovoiat, ca un om care are alte treburi, cu gândul în altă parte, fără pretenții, fie că și le îndeplinise, fie că nu se mai gândea la ele, știind că ora e prea târzie ca să le mai ridice. Seara se lăsa încet, parfumată, ușor rece, și noi ne încălzeam unul de altul. După o vreme, el spuse ceva scurt, probabil, “e târziu”, ceva în orice caz concludent, căci ea a avut tot atunci o mișcare bruscă din cap. Apoi un semn de rugăminte pe buze și pe ochi. Dar el, bărbatul, nu avea obiceiul să ezite fără rost, se

sculă, și-l văzurăm lung, subțire, mereu îndoit de spate. Fata rămase pe bancă, sperând să mai întârzie astfel despărțirea, îl ținea de mână și-l ruga cu vorbe multe să mai rămâie. Ceasornicul de la biserica târgului îi veni lui în ajutor, cu bătăi tari, care cădeau dureroase pe capul fetei. El spuse ceva solemn, cu un deget în sus, desigur: "Vezi că am avut dreptate!" Și apoi o trase la el, prefăcându-se că se joacă, de fapt s-o hotărască. O strânse tare, o sărută, pe gură, și fata acceptă cuminte strânsoarea. Apoi se depărtă de ea.

Ea rămase puțin descumpănită, apoi își recăpătă surâsul vesel și tinerețea, și o porni în altă direcție, printre pomi. Din drum mai întoarse capul după bărbatul care se depărta alene, neatent, și mai aplecat ca de obicei, ca să-și facă o țigară.

Ne uitasem la scenă și ne gândeam la noi, apoi Irina începu să se jeluiască.

— Ai văzut? Ea îl iubește și el nu! Cum se uita la el, cum glumea cu el, cum se alipea de el, și el plictisit! Și cum îi părea rău la despărțire!

Și ce încredere avea în vorbele lui! Cum îi asculta puținele lui exclamări, căci el nici nu

binevoia să vorbească pe de-a-ntregul! Cum nu se îndura să-l lase, și cum întorcea capul să-l mai vadă, în timp ce el își făcea țigara! Fără îndoială, el o va părăsi în curând, peste o săptămână, sau peste o lună! Și ea, sărăcuța, nu știe nimic și e fericită!

Vocea Irinei era înăsprită, mâinile dăduseră drumul mâinilor mele, iar eu, ca un vinovat, nu spuneam nimic. Cine ar fi crezut...

Când acum mi-e așa de neprecisă imaginea Irinei, ce va trebui să fie mai târziu! Dar poate că și în fața oamenilor, ca în fața unui tablou sau a unei simfonii, pentru a pricepe ceva, ai nevoie de o anumită distanță. Numai atunci se estompează anumite detalii ca să nu mai ai decât o impresie armonioasă de ansamblu. Mai târziu voi uita detaliile, nu mă vor mai interesa sau nu le voi mai găsi interesante. Acum întârzii mereu asupra lor, nu pot degaja nimic din mulțimea lor, și nu fac decât să-mi măresc suferința.

Oricine mi-ar putea spune remediul: “Evită, gândește-te la altceva!"

Și totuși, mă complac în aceste analize.

Care va fi părerea mea generală asupra Irinei mai târziu? Depinde de atâtea lucruri... De voi fi

nenorocit, voi găsi că nu mi-am cunoscut odinioară fericirea. Dacă viitoarea dragoste va fi rea, Irina va fi bună; de va fi bună, Irina va fi rea. Depinde de cum va fi viitoarea:

inteligentă sau proastă, frumoasă sau urâtă, serioasă sau ușuratică.

De voi fi îndrăgostit, vreodată cu adevărat, voi găsi viața trecută ca o pierdere de vreme copilărească. De nu voi fi îndrăgostit, fie că nu voi avea prilejul să întâlnesc pe cineva care să-mi placă, fie că sunt eu incapabil de așa ceva, voi crede că Irina a fost dragostea întreagă și eu nu mi-am dat seama... (La fel cu Fabrice del Dongo, care a asistat la lupta de la Waterloo fără să știe.) În orice caz, oricât voi fi ocupat în altă parte, voi avea afecție pentru timpul acela, pentru că a fost — urât sau frumos — tinerețea mea, cu primele ei experiențe și dezamăgiri...

Din părerea altora, mai calmi, pot trage vreo concluzie asupra ei?

Nici unul din prietenii mei nu mă felicitau odinioară pentru Irina.

Acei care n-o cunoșteau decât din vedere o găseau complect neînsemnată.

Și spuneau termenul cel mai dureros, pentru că dădea impresia de perfectă imparțialitate:

“urâțică“. Se mirau că-mi pierd atâta vreme cu ea. Le făcea și impresia că nu e prea cuminte. Mi-aduc aminte de un bătrân care se ocupa cu analizele omenești, și care, văzând-o odată lângă mine nenorocită, cu o culoare străvezie în ochi, mi-a spus:

“De ce n-o lași în pace! O să-ți faci numai rău! E periculoasă!"

Bătrânului îi făcea impresie de femeie fatală. Un domn, care ne vedea uneori la bibliotecă, mi-a spus: “Iată o femeie care te face fără îndoială fericit!” Se întâmplase să ne vadă numai veseli. Am găsit pe stradă o cunoștință. L-am întrebat: Ce părere ai despre Irina? S-a gândit, apoi:

“E foarte inteligentă și drăguță!"

Niki, odinioară, mărturisise că mă invidiază. Ce concluzie să trag?

Părerea vecinilor este grăbită și fragmentară. Uneori e interesată, după cum sunt răutăcioși sau indulgenți. Trebuiesc studiați acești vecini, întrucât au cunoscut pe Irina, cât de pătrunzătoare e priceperea lor de a judeca oamenii, cât sunt de dezinteresați în judecata lor. Deci complicații cumplite și fără rezultat!

Sunt în romane anumite ființe insesizabile

din pricina unui mister voit, aruncat asupra lor de autor, a unor detalii neexplicate, a unor evenimente neașteptate, a unor vorbe stranii. În Hardy, de pildă.

Eroina mea e insesizabilă dintr-un motiv contrar: truda mea de a explica în întregime și de a arunca asupra ei toată lumina de care sunt în stare.

Și literatura e de vină că nu ne împăcăm cu iubitele noastre. Trăim în iluzii și realitatea apoi nu ne place. Irina nu seamănă cu cinstita Andromaca, pentru care nu există slăbiciuni și care rezistă fără greutate imprecațiilor lui Pirus; cu Esther, ce-și riscă viața ca să-și salveze neamul; cu Monime, supusă hotărârilor soartei, decisă să accepte dorința impetuoasă a lui Mitridate, renunțând la propriile ei sentimente; cu Bérénice, ce are curajul, oricât de tragic ar fi, să plece, lăsându-l pe Titus obligațiilor sale imperiale; cu Junie, care, cu toată gravitatea evenimentelor, nu va ceda fără inelul de nuntă pe deget.

Din pricina închipuirilor lui Racine, Irina, singura cu respirația veritabilă, mi se pare bicisnică și fadă.

A fost între noi și o încercare de menaj.

Câteva minciuni acasă, și Irina a putut merge cu mine într-un sat mic în mijlocul munților, lângă Sinaia. Casă țărănească, cu cerdac, cu patru camere și cu antretel la mijloc. Camera noastră cu oale pe pereți, cu perne multe cu broderie românească, cu mobile țărănești diferite. Când ne-am găsit acolo, exultam, ne amuzam pe socoteala camerei. Găseam colțuri stil "Louis XIV", "Louis XV" (un scăunaș cu trei picioare) sau "Empire", și ligheanul reprezenta epoca burgheză a lui Louis-Philippe.

Viață pașnică de studii. Seara, culcarea la ora nouă. Mă sculam cu soarele și citeam singur pe cerdac. Peste trei ore mă întorceam și o găseam încă adormită. O trezeam plimbându-mi mâna rece în lungul corpului ei fierbinte. Se alipea somnoroasă de mine, oferindu-se. Citeam sau pictam în grădină. O certam uneori că nu era exactă la nimic, lăsa să treacă timpul, întârzia la muncă, nu se uita la ceas, vorbea o mulțime pentru nimica, dar încolo eram fericiți. Ne identificam și nu ne permiteam nici o inițiativă personală. Pretutindeni împreună și singuri.

Am avut și distracții. Din cerdac, printre pomii foșnitori, o lună enormă, anume pentru noi parcă, fără să fi știut dinainte, într-o eclipsă

s-a acoperit și s-a descoperit, tulburând culorile de alb și negru lăsate pe frunze și pe iarbă. A fost și hram la biserică, cu petrecere mare, cu țărani gătiți. Peisagiu bucolic.

Pe drum, căruțele musafirilor. Hora. Câte un țăran beat încerca să tulbure petrecerea, dar ceilalți făceau ordine. Lăutarii țigani erau neobosiți. Noi eram mari personagii acolo, salutați ceremonios, la biserică invitați în locul de onoare. În definitiv, nu prea îmi dau seama ce credeau ei despre noi. În seara hramului, chefliii ne surâdeau șiret. Prevăzători, ne-am întors din vreme acasă. Noaptea veneau pe fereastra deschisă chiote de petrecere, uneori de la distanțe mari.

Dar cele mai mărețe serbări tot natura ni le făcea. O! Superbele plimbări pe munți, printre brazii parfumați! Încovoiați de oboseală, și apoi odihna pe iarba moale, când te simți una cu pământul! Și adierea de mătase care tremură pe obraz!

Odată ne-am urcat mai mult ca de obicei pe un deal anevoios. În urma mea, Irina nu mai putea, la fiecare pas mă amenința plângător că rămâne pe loc, dar apoi o pornea iar după mine. Și eu urcam mereu, extenuat, dar neabătut, pe

un pisc mai înalt decât toate, gol, care mă îmbia cu mirajul lui. Am ajuns, și îndată a venit și Irina. Învinsesem.

Îmbrățișați, suspendați în aer! Primprejur copacii coborau în văluri.

Umbrele nopții, care venea, și ale brazilor tremurau. Departe, în satul nostru, se aprindeau luminițe. Bisericuța se vedea distinct cu zugrăveala colorată pe pereți.

Parfum, culoare, melodii. I-am spus, cu tot trupul zvâcnind:

“Suntem fericiți, Irina! Ce e mai minunat decât clipa aceasta! Cine e în stare să facă la fel? Ce dragoste seamănă cu a noastră?"

O temps, suspends ton vol!

Menajul nostru a avut multă poezie, cel puțin eu simțeam astfel. În urmă însă o întâmplare a venit să arunce o îndoială, dacă nu asupra sentimentelor mele, în tot cazul asupra trăiniciei lor. Trebuia să plecăm într-o zi fixată de înainte. Ne trăisem descoperirile noastre în viața comună, mirajul acelei vieți și regretul sfârșitului. Emoțiile evoluează.

Eram la șapte kilometri de gară și trebuia să ne ducă acolo o trăsură.

Trăsura n-a venit la ora fixată și așteptarea

m-a enervat. Am uitat că, de fapt, ne întârzia despărțirea. Câteva ceasuri am fulgerat împotriva birjarului. Disperată privea Irina nerăbdarea mea. Trebuia să mai rămânem o noapte. O simțeam fericită și a trebuit să mă răzbun: “Dar nu vezi că înnebunesc aci de plictiseală?” S-a îndoit, ca și cum vorba mea ar fi fost de un material care ar fi lovit-o. Eram prea înfuriat ca s-o împac.

De altminteri, simțeam așa. Îmi plăcuse timpul petrecut acolo, dar două săptămâni ajungeau și mi se părea intolerabil să mai prelungesc, mă iscodeau alte planuri, iar Irina mi se părea o închisoare. Mă știam în altă parte așteptat. Menajul nostru minunat îmi devenise brusc anost: mă credeam ridicol. În momentul plecării, în sfârșit, am arătat o figură mai indulgentă. Tot timpul, în trăsură și în tren, Irina a plâns, cu lacrimi încete, subțiri și neîntrerupte. Am căutat s-o împac:

iarăși teorii asupra stăpânirii de sine, indispensabile unei intelectuale.

De atunci m-am întrebat întotdeauna cum se pot uni doi oameni pentru toată viața. Menajul meu nu putuse duce mai mult de două săptămâni, cu toate condițiile excepționale în

care fusese făcut.

Se lasă blând noaptea, cuminte, ca să nu mă tulbure și să mă împace.

De mai departe se aude un piano. Sunete înăbușite, nedistincte, cu atât mai odihnitoare. Simt gândul meu legănat de unduirea lor.

N-am decât frică să nu înceteze.

E greu de trăit în mijlocul oamenilor, mai cu seamă pentru că nu poți fi niciodată absolut sigur de ei. Mereu cu alte gusturi, alte obiceiuri.

Și cu atât mai dureros cu cât inspiră siguranță. Ca lutul întărit de pe marginea lacurilor pe care mergi fără frică, pentru ca deodată, la un loc identic cu cel de mai înainte, să ți se afunde piciorul. Și nu poți conta pe nimeni. I-aș prefera, pentru mai multă liniște, să fie mașini. Să le pui în mișcare anumite gânduri sau gesturi după butonul pe care-l apeși. Vezi un om ani de zile, spune mereu aceleași vorbe, cu aceleași tresăriri pe față, și deodată, face o mișcare care nu se potrivește deloc cu tot ceea ce a făcut. Cine știe ce cuvânt i s-a implântat în minte și apoi gândurile au năvălit într-un compartiment din creierul lui, până atunci ermetic închis. Deodată, după ani de viață împreună, plină de emoții împărtășite, o femeie

îți spune: “Știi, mi-am dat seama, nu te mai iubesc!” Și așa e de distrată, că nici nu se gândește să-și ia rămas bun. Tot ce a fost n-o mai interesează. Sacrifică ani din viață fără să observe măcar importanța sacrificiului.

Să fi vorbit ani cu Irina despre oameni și despre sentimente, să mă fi aprobat frenetic și să-și fi dat și ea însăși părerea în același sens, și pe neașteptate să facă la fel ca acei pe care îi disprețuia! Să i se pară că tot ce citise și simțise la aceste lecturi, ce discutase despre ele nu mai are nici o valoare, că tot ce văzuse nu meritase să fie văzut, și nici să nu-și mai puie astfel de întrebări; să înceapă cu ușurință, fără tranziție, o viață nouă; să nu mai fie mândră de cunoștințele cu care am îmbogățit-o, să nu mai simtă nevoia de a le utiliza în nici o ocazie și să le lase fără de nici o remușcare să se părăginească, să admită oameni noi cu care de obicei nu poți vorbi decât lucruri umile (despre muzica de la grădina publică sau despre cofetăria centrală), și să suporte, mai ales, omul care n-a mers poate niciodată pe drumul preocupărilor ei, care râde poate cu un timbru prea greoi (căci nu era nimeni de care să nu ne batem joc, și mai mult ca sigur, de-aș fi fost de

față la întâlnirile lor, aș fi sugerat Irinei vreun aspect de-al lui ridicol, ar fi râs și ea și nici nu i-ar fi trecut prin minte că ar putea să întârzie la el), sau care repetă o anumită vorbă; ca și cum eu m-aș apuca de o altă meserie, renegându-mi pe cea veche și fără părere de rău de a fi pierdut timpul zadarnic. Să te gândești pe neașteptate, dar cu insistență, la interesul tău, când erai dezinteresat, sau să iubești îndată pe altul, când te-ai despărțit de celălalt, plângând de disperare.

În fiecare clipă, alte gusturi și alte perspective.

A căzut noaptea. Și pianul care nu mai termină și mă înnebunește cu monotonia lui!

În restaurant, la masa mea, un orb. A trecut câtăva vreme până să-l descopăr. Ținea capul plecat și fruntea încrețită, ca un om cu gândurile aiurea. Găsise poziția aceea pentru că era o expresie a tragediei lui sufletești sau că-și ascundea defectul de curioși milostivi, sau că așa îi era obiceiul de totdeauna. Perfect îmbrăcat în gri, fără de nici o neglijență, perfect bărbierit. Avea mâinile minunate, subțiri, transparente, îngrijite. În mâini își strânsese toată sensibilitatea. Le plimba cu repeziciune și

cu finețe pe obiectele de pe masă și era uimitor cu ce îndemânare mânca fără să se murdărească și fără să se înșele. În același timp parcă preocupat de chestiuni importante, în afara micilor nevoi zilnice. Precizia cu care mânca, singur, îți putea arăta că nu era așa de distrat cum lăsa să pară. Ca și cum ar fi fost o întâmplare, mâinile lui tremurau pe farfurie, pe pâine, pe furculiță, făceau cu repeziciune înconjurul mâncării din față. l-am invidiat această precizie, eu, care văd, care pot așa de ușor uza de toate mijloacele de investigație, și care nu știu nimic!

Astăzi am făcut noi descoperiri asupra mea, și absolut surprinzătoare. Un bleu: “Sosit ieri seara și plec azi la 5 spre Londra. Fii atunci la Gara de Nord. Radu”.

Radu era un prieten comun, deseori în tovărășia noastră. El trebuia să știe de tot ce se întâmplă în țară. Aveam, în sfârșit, posibilitatea să aflu adevărul. Și acum au pornit în mine niște sentimente extrem de stranii. Nici o bucurie la veste, nici o grabă ca să fiu exact la întâlnire. Și apoi, brusc, o hotărâre, și hotărârea m-a ușurat parcă de buimăceală: “Nu mă duc!"

Iar acum stau în fața mea, ca în fața

misterului morții și al vieții și pun întrebarea la care nu pot răspunde: “De ce nu m-am dus?” Știu că am gândit limpede: “Adevărul cel mai crud e mai bun decât nesiguranța”. De altfel, Radu, în fața durerii mele, ar mai fi rămas să mă îmbune, fără îndoială. Atunci? Din lașitate, de frică de asprimea veștii, am preferat chinuitoarea existență? După cum, invers, sunt oameni care, în război, se omoară de frica gloanțelor care lovesc la întâmplare primprejurul lor?

Sau poate pentru că mă complac în disperarea mea și pentru că, pornind de la câteva date reale, am întemeiat, sub pretenția adevărului, o atmosferă care nu corespunde realității? Și am perversitatea de a mă hrăni din această bolnăvicioasă hrană după cum mușteleе se delectează pe hoituri? Sau poate, neștiind încă adevărul, vreau să mai prelungesc, în închipuirea mea măcar, legătura cu Irina? Dar toate aceste sunt presupuneri, și n-aș vrea, din pricina aranjării lor una după alta, să cadă greutatea pe vreuna din ele, pe ultima, de pildă, cum e obiceiul. Eu nu voi ști niciodată de ce nu m-am dus azi la întâlnire ca să aflu adevărul.

În balconașul de la clădirea de alături, la

etajul al cincilea, și-a uitat un copil o mică jucărie: un bețișor, și, legată la un capăt, o păsărică de vată galbenă. Bețișorul e înțepenit într-un ochi al balustradei, ața verde, scurtă, atârnă în aer, iar păsărica se învârtește încetișor la adiere. Pasăre maltratată. Ciocul rupt pe jumătate, aripile, una mai lungă ca cealaltă, așezate nesimetric. Una din aripi, cea mai lungă, se lovește uneori de bețișor; atunci păsărica se oprește pentru o clipă, apoi, după o mică sforțare, reîncepe să se învârtă.

Dedesubt, spațiul gol, imens pentru mititica jucărie. Și brusc, o milă cumplită mă cuprinde pentru vata galbenă de la capătul bețișorului. O milă cum n-am simțit iarna trecută când o pasăre flămândă și înfrigurată mi-a bătut în geam și când mi-a fost lene să deschid fereastra...

Revăd în curte un trunchi gros, pe el câteva picături de sânge închegat, câteva pene negre, și în el înfipt un topor. Împrejur, pe iarba grasă, sute de pui aleargă sprinten, ciugulesc, ciripind.

Păsări nebune, oameni imbecili... În fiecare clipă avem prilejul să surprindem neantul, și totuși continuăm a trăi nepăsători, ne bucurăm sau ne supărăm pentru lucruri neînsemnate. Cei

mai inteligenți își găsesc o scuză: cultul energiei.

La furnici se pare că înmormântările se petrec cu mai multă grandoare și nu se trec cu vederea ca printre păsări. Când omori o furnică, vezi cum celelalte încep o mișcare neîntreruptă, se vestesc, se strâng în grupuri, vin la mort și pleacă, apoi iarăși vin. Mai târziu pornește un fel de cortegiu. Câteva duc cadavrul și celelalte întovărășesc spre tainele unei deschizături. Convoi lugubru. Probabil că în ceată, fiecare își are rolul sau. Unele jelesc, altele țin stindardele furnicești, altele pregătesc discursuri. Și parcurg distanța mișcând harnic piciorușele. Ceea ce trebuie să fie anevoios și obositor. Din nenorocire, pentru uzul lor nu s-a înființat încă tramcare, să poată duce, comod și ieftin, toată familia deodată.

Am cunoscut un bătrân armean, numit Garabet, de-abia târându-și picioarele după dânsul. Putea fi dat ca exemplu al veșnicei deșertăciuni omenești, căci tinerețea lui fusese amestecată în multe aventuri galante în care totdeauna jucase rol de prim amorez, chiar dacă succesul nu fusese întotdeauna deplin. Mai povestea el uneori amintiri sentimentale, pe cât

îl mai ajuta memoria, și mărturisirile roze ieșind din gura fără dinți, pe limba groasă și nesigură în mișcări, erau tragicomice.

Odată, de pildă, trebuia să se însoare. S-a dus la țară ca să serbeze nunta cu căruța plină de bomboane și găteli, și și-a găsit mireasa, însă la brațul altui mire (pe atunci nu erau atâtea formalități), care n-a mai crezut necesar să schimbe ziua anunțată, să contramandeze invitațiile, să mai complice socotelile, și chiar a făcut uz de pachetele aduse de primul candidat.

Și Garabet adăuga, consolându-se: "Dar cel puțin tot eu am jucat cu ea cel dintâi!" Ce mult s-a râs și am râs de aceasta reflexie!

Ca și cum noi nu ne-am face zilnic consolări similare și uneori pentru motive și mai importante! După ce-ți îngropi pe cine ai mai scump, îți mărturisești satisfacția: "slujba a fost impozantă!" Și apoi o bucată de vreme pornești spre cimitir cu buchețelul de flori...

S-a deschis ușa și a apărut, pe neașteptate, după obiceiul lui, amicul Coco. Sprinten, zvelt, grațios. Coco este un tânăr agreabil, superficial, ușor paradoxal, serviabil când nu i se cer servicii prea complicate, compătimitor pentru durerile vizibile, spiritual și amuzant

întotdeauna.

Poartă costume ultima modă, nu lipsește de la plajă vara, și la cazino este un punct luminos, de la ceaiuri dansante, iarna. Știe perfect toate dansurile noi, la nevoie chiar acompaniază la piano, improvizează cu dexteritate un jazband și gungurește fără istovire franțuzește.

Față de mine a fost totdeauna atent, ceea ce era un merit pentru distracția lui obișnuită. Chiar mi se spusese, când în conversații se găsea că sunt ciudat și poate nelalocul meu, îmi lua partea cu vehemență.

— Ce pricepeți voi din Sandu!

Ca și cum el ar fi priceput ceva!

Nu-i ceream însă nimic, căci știam că ar fi promis imediat și apoi și-ar fi uitat promisiunea. Nici măcar nu-l invitam la mine, căci s-ar fi plictisit în sihăstria mea sau și-ar fi uitat invitația. Venea după gustul lui, câteodată mai des și alteori mai rar, la ore întâmplătoare. Rămânea și la mine tot așa de superficial. Îmi vorbea de sporturi, de femei, de succese, cu toate că nu-l ascultam decât pe jumătate.

De data aceasta, sprâncenele lui lăsate în jos demonstrau o preocupare.

Eram curios ce putuse să i se întâmple. Mi-a

explicat îndată, cu expresiile lui proprii, de care nu se putea dezbăra nici când era grav:

— Știi, Suzanne "a filat". Formidabil!

Suzanne, pe care mi-o prezentase la Operă, era o brună delicioasă, surâzătoare, cu fața mică și șireată de șoricel.

— Cu maître Jack. Imaginez-vous! M-am dus ca de obicei azidimineață s-o iau la Bois. Făcusem rost de doi cai pur-sang. Și ea plecase. Concierge-ul mi-a râs în nas. C'est, en verité, formidable!

Și începeam să fiu plictisit de această flecăreală dezagreabilă, când, spre mirarea mea, văzui în colțul ochiului lui o lacrimă.

Fui brusc cuprins de remușcări și îmi făcui mustrări. Mă găsii injust în gustul meu pentru forme, căci nu puteam descoperi o suferință reală numai din pricina expresiei caraghioase. Cu afecție i-am cerut să-și destăinuiască supărarea. A ezitat. Apoi a izbucnit într-o mulțime de exclamări stupide, ca să se sustragă întrebării mele. Mă mira această discreție când îl crezusem incapabil să puie frâu vreodată reflexiilor lui imediate. Mă gândeam că, în definitiv, în aventuri proceda cu eleganță, că nu i se știe nimic precis, cu toate că nu era lipsit

niciodată din grupul de fete, că de se mândrea în general cu succese, nu compromitea pe nimeni în special și că, în cazul Suzannei, lacrima revelatoare fusese spontană, fără voie, negată sau ascunsă după o clipă de reculegere. Necazul meu era mare, și nu știam cum să-mi îndrept greșala de a-l fi tratat de obicei prea ușurel.

Ca să-l consolez fără să-l umilesc, i-am povestit câteva frânturi din supărările mele proprii, cu toate că-mi displăceau mărturisirile. Îi spuneam ce ridicolă mi se părea închipuirea pe care și-o fac oamenii despre moarte — un schelet cu o coasă în mână — când eu o vedeam ca pe o fecioară împlinită, capabilă să-mi inspire senzualitate. Apoi îi arătam imposibilitatea de a cunoaște pe oameni și nesiguranța pe care ne-o inspiră iubitele noastre, deoarece orice gest de-al lor poate avea dublu înțeles. El spuse:

— Ai dreptate, și am și eu un exemplu. Când eram student dam lecții de engleză unei domnișoare frumușele, une véritable jeune fille.

După obiceiul meu, profitam de ocazie pour lui faire la cour. În mijlocul lecției venea o sluguliță cu apă și dulceață pentru mine și o

lăsa în fața mea. Trebuia să găsesc eu, mai apoi, între două vorbe, prilejul ca să avalez șerbetul. Bineînțeles, nu înghițeam tot ce era în linguriță, după regulile politeții. O dată după ce am plecat, îmi arunc ochii întâmplător pe fereastra casei elevei mele, și ce vad! domnișoara, binecrescută, de altfel, et d'une famille honorable, mânca restul dulcețului.

Și atunci mi-am pus întrebarea de votre genre:

— De ce? Mă iubea — et j'etais sûr qu'elle avait de l'affection pour moi — cu toată gravitatea mea profesorală, și avea gustul să mănânce după mine? Sau tout simplement îi plăcea dulcețul?

Mă uitai la el să văd dacă nu este un ironic, dar părea de bună- credință. Într-un picior, cu o țigară spânzurată de buză, cu vorbe franțuzești intercalate displăcut, Coco făcuse caricatura grotească a întregii mele sensibilități.

Îmi căzu capul pe umăr. Fără să-și explice bine motivul, Coco pricepu că mă jignise. Vru s-o dreagă și făcu o reflexie profundă pentru capul lui mic și frizat:

— Eu nu te înțeleg. Pe de o parte te interesează chestiunile mari, ca moartea și

viața, iar pe de altă parte detailezi la infinit o biată ființă umană, fără importanță. Numai cei care n-au curiozități metafizice găsesc pe oameni complicați.

O liniște, apoi adăugă:

— Eu, să-ți spun drept, nu fac distincții între suflete. În schimb, sunt foarte priceput la fizic. Un grain de beauté pus nepotrivit pe un obraz, fie el greșit numai cu un milimetru, îmi face insomnie.

N-am putut să ridic capul, a plecat fără să știu când și cum. L-am văzut pe stradă și a voit, cu un ton care nu trăda nici un gând ascuns, să-mi explice neapărat un nou pas de dans. Pe la mine n-a mai venit.

l octombrie. Uneori era drăguță Irina, ca atunci înainte de plecarea mea, la masa din parcul Carol, cu Niki Mihail împreună. Lacul, negru și moale, tremura sub vreo lopată singuratecă, iar în spate muzica restaurantului, cu lumea colorată, cu o scenă ridicolă pe care dansau femei urâte. În fund, în clădire, dansuri moderne pe lângă care trecusem mai înainte. Când mi-am adus aminte că și Irina are obiceiul să danseze... undeva, cu alții (eu n-am văzut-o niciodată), m-a durut gândul. Ca s-o iscodesc,

mă prefăceam că privesc cu interes.

Apoi, la masă, cu Niki înaintea noastră. Niki abia întors din străinătate, și noi îl întrebam repede de toate, sărind și apoi revenind la același subiect. Irina era vioaie, întreba mereu, râdea, se apleca peste masă, cu gesturi sprintene din mâini, cu mișcări repezi din cap:

"Și spune, Niki"...

Apoi am plecat, și prin tot parcul a continuat vorba începută. Irina, între noi doi, îmi strângea din când în când brațul, ca să mă convingă că, în plină veselie, nu mă uitase. După ce am lăsat-o acasă, Niki mi-a zis: "S-a făcut frumoasă Irina! Păcat că e ocupată cu tine!

Aș fi în stare să mă îndrăgostesc."

Era rareori așa; de obicei o cunoșteam aplecată, primind toate ocările mele, toate teoriile mele, mulțumită și nemulțumită cu aceeași potolire.

2 octombrie. Răscolind prin geamantan, o carte poștală: "Scrie-mi repede ce ai de gând să faci și mai ales unde să-ți scriu". Acum, când de două săptămâni nu mai primesc nimic și când mă întreb dacă nu m-a părăsit! Aș prefera-o moartă!

3 octombrie. Și iarăși o zi și iarăși aceeași

întrebare mă frământă:

se mărită sau s-a omorât? Am examinat-o atât, și cum nu știu de ce e în stare. Să se fi omorât repede, nemafiind eu acolo ca s-o împiedic cu teoriile! Cum va fi fost moartă? Au văzut-o atâția, și eu să n-o fi văzut! Are genele mici și probabil că ochii nu puteau fi închiși de tot și s-o mai fi văzut vreo dâră de sticlă neacoperită. Părul trebuie să fi fost țepos pe carnea galbenă, iar gura crispată. Avea dinții lungi, și vreun colț va fi apărut peste buza strivită. Fața veșnic mobilă, calitatea ei principală, s-o fi urâțit de imobilitate.

Trebuie să fi fost foarte urâtă. N-o pot închipui decât culcată pe o parte, astfel nu pot vedea decât jumătate din față. De încerc să-i schimb poziția în minte, se turbură imaginea.

Nu s-a omorât. Fără un motiv nou, puternic, nu se putea. A trecut multă vreme de atunci de când era grăbită la moarte. Teoriile mele au convins-o pe deplin. Se mărită... pentru fericirea mea. Știe că nu mi-e de folos și, profitând de depărtare, când nu pot face nimic, nedându-mi vești pentru mai multă siguranță, se mărită. Cu toate că sunt încredințat că face un sacrificiu, și de-aș vrea oricând m-ar prefera pe mine, poate

că numai gelozia mă chinuie. Prea de multă vreme nu se mai gândește decât că trec anii și că o fată nu trebuie să rămâie singură mereu. Mie mi-a spus-o, e drept, plângând, dar prea s-a gândit de câte ori prietenele îi dau părerea. Și apoi alegea. Nu-i era indiferent cu cine face sacrificiul.

Dragostea mea! Am crezut-o mare măcar uneori. Am văzut-o de atâtea ori repetată prin parcuri, pe drumuri, prin camere, și totuși am crezut-o mare? Am văzut-o pe Irina plângând, ascultând, aprobându-mă, făcând scene nebune, și apoi îmblânzită, îndrăgostită. Și atunci îi luam toate faptele și le analizam. Nu eram mulțumit cu rezultatul analizei mele niciodată. Nu mă asculta decât de aproape. Puterea mea asupra ei se pierdea la depărtare, și după un timp mai îndelungat.

Izbucnirile ei prea erau pe neașteptate ca să aibă o bază solidă, micile petreceri și cunoștințele ei cu care se simțea bine mă umileau.

Dansuri, spirite ieftine, puțin intelect, uneori conversații interminabile și multe slăbiciuni, care mă făceau să mă îndoiesc de trăinicia dragostei. Dar deprins cu viața familiei mele

burgheze, nu trăgeam concluzii prea rele. Cu toate că, gelos din fire, cu gând iute spre toate supozițiile, veșnic bănuitor, sunt atât de burghez că aș putea fi ușor înșelat. Sunt credul, indiferent de scenele ghimpoase pe care le fac.

Trebuie puțin talent spre a fi mințit! Toată lumea de pildă, protesta împotriva vieții mult prea vioaie pe care o ducea Irina față de toți.

Toată lumea se gândea la rău, numai eu, cu toate că veșnic cercetător, nu credeam nimic. Și am presupus dragostea ei mare!

De fapt, mă doare mai puțin supoziția dragostei ei netrainice decât gelozia că va aparține altuia. Că va fi îmbrățișată pe gură, pe tot corpul gol, că va fi a lui, că ea, după câteva săptămâni (poate mai puțin) de primire servilă a mângâierilor — obligată față de amintirea de altădată — după câteva lacrimi de remușcare, simțind că totuși faptul brutal produce asupra simțurilor ei, acum învățate, aceeași voluptate, va lăsa slobodă firea ei, se va încolăci, va tremura, va geme, va obosi.

Așa demult aș vrea să fi murit!...

4 octombrie. Prost amant am fost, fără îndoială!

Nu eram niciodată mulțumit de nimic,

spuneam toate gândurile rele fără cruțare, și chiar îmi plăcea uneori să chinuiesc fără motiv.

Voiam lacrimi din senin atunci când mă durea că nu mai plânsese de mult. Și umilințe la tot pasul. Mă roșeam când, cu dânsa, întâlneam pe cineva străin, pierdeam sau dam altora cadourile ei mici (mărturisindu-i apoi cu regret), o vorbeam de rău sau, și mai grozav, lăsam să se vorbească de rău, iar eu surâdeam.

Unul a făcut-o într-o zi "moacă" și eu am făcut haz. De altfel, ca s-o chinuiesc, eram uneori brutal cum nu e în firea mea, căutam cuvinte grosolane care alunecau anevoie pe limbă, râdeam sarcastic la vreo afirmație de a ei, o priveam îndelung cu dispreț pentru făptura ei mică, ceea ce o făcea să se îngălbenească. Tot timpul, de la început, m-a chinuit dragostea ei arătată fățis, lacrimile și desperările, frământă rile care îmi împiedecau munca. Apoi, tot timpul de mai târziu, m-a durut că nu plânge destul, că nu se mai arată complect nenorocită, că nu se mai agață dureros de mine. Și acum mă tem ca lipsa mea să n-o fi dezobicinuit de puterea mea asupra ei și să nu se fi convins că nu se mai poate continua așa, să nu fi luat vreo hotărâre și, profitând de depărtare, să aibă

curajul acțiunii. Mintea mea nu se gândește decât la răzbunarea teribilă de la urmă, decât la vorba care ar putea fi definitivă.

Ca un actor care se gândește în fața oglinzii la toate posibilitățile de a interpreta o scenă puternică, așa îmi strâmb gândul după o formă unică de pedeapsă. Neștiind întru cât va avea efectul dorit răutatea mea, imaginația mi se zbate în van. Cu vaga intenție de a o face să se reîntoarcă, îmi schimonosesc figura ca să-i arăt cât sunt de nenorocit.

Sau arătându-mă indiferent va durea-o mai mult? Dar sentimentul acesta este prea fin ca să-l simtă cu tăria cu care vreau. Și apoi, chinul meu are nevoie de o descărcare fizică. Indiferența presupune, dimpotrivă, un zâmbet patern față de ea și față de acela care o strânge în fiecare noapte în brațe, și chiar o aprobare tacită. Aș fi în stare?

5 octombrie. Îi doresc moartea, așa am zis. Dacă vorba e sinceră, sunt un monstru, cu atât mai mult când faptele ei nu o merită. Irina a fost întotdeauna bună cu mine, m-a suferit, s-a umilit, mi-a știut toate slăbiciunile, și acum orice ar face și oricât de mâniat aș fi contra ei, în afară de a se aranja personal, se sacrifică

puțin și pentru mine. Se sacrifică poate, și în orice caz o doare pasul pe care-l face.

De altfel, nici durerea mea nu e atât de grozavă ca să cer o răzbunare așa de cumplită. N-am făcut nici un gest niciodată pentru a o lega sigur de mine și nu-l fac nici acum. Aș putea să-i scriu și să-i făgăduiesc c-o iau eu, să-i spun sorei mele Vana să se ducă la dânsa, sau să iau primul tren și să mă întorc.

Nu voi face nimic din toate acestea. Chiar daca față de mine, recunoscându-mi suferința, mă umilesc, nu vreau să mă umilesc față de alții! Scena din copilărie când plângeam și ceream iertare unei fete care voia să mă părăsească, săturată de răutățile mele, nu vreau să se mai repete. N-aș fi în stare s-o omor. Sunt laș și mi-e frică pentru mine sau mi-e frică de sângele care-l voi vedea curgând.

De altminteri, chiar de se va întoarce la mine sau se va dovedi că la mijloc n-a fost decât o nelămurire, bucuria și potolirea sufletului meu încordat nu mă vor îndemna să fac pasul pe care-l așteaptă mereu.

Voi continua viața de la început, fără nici o convingere în viitor, nemulțumit de prezent, supărat că voi renunța din pricina ei la multe

succese, roșind de prima glumă sau ocară a altuia asupra legăturii noastre. Totuși, sunt incapabil să-mi dau seama de durerea pe care o voi avea aflând vreo veste rea. N-am presentimentul gradului de supărare. În aceeași zi, la diferite momente, mi se pare că m-ar durea în diferite feluri, sau uneori că nu m-ar durea deloc. Mai ales, aci, de departe. De aproape, putința de a mă duce s-o văd desfigurată, înspăimântându-mă de mâna galbenă (mâna mai ales m-ar înspăimânta), văzând pe alții țipând, sau măcar văzând mormântul proaspăt, aducător de amintiri, înainte de a mă fi deprins cu ideea morții — aș începe și eu poate să țip, să plâng, să mă cred fără de consolare. Nu trebuie să mă ponegresc, nu știu ce voi face de voi afla-o moartă...

Pentru că îmi arăt necazul cu mai puțin zgomot, mă cred mai puțin ridicol, iar mândria mea, printr-o sumă de complezențe, se crede mai puțin atinsă. Azi-dimineață m-am surprins trimețând Vanei o scrisoare, spunând că poate mă voi întoarce la București. Aceasta e desigur o trecere până la o nouă scrisoare: mă voi întoarce imediat! Într-adevăr, ce rost ar avea întoarcerea mea? De sunt consecvent cu mine,

moartea ei ar face prezența mea inutilă, iar măritișul, neîndeplinit încă, n-ar putea să schimbe nimic, deoarece nu vreau să opresc prin lacrimi și zgomot ceea ce-mi fuge. Să mă umilesc față de cineva de care, la glumele altora, am roșit de atâtea ori. Și totuși, de judec limpede, scrisoarea mea nu are decât un singur rost: prilejul de a o vedea, de a mă arăta nenorocit, de a blestema sau de a-i face reproșuri cu glas molatec și impresionant, de a o sili să se întoarcă plină de remușcări, de a o simți deznădăjduită, de a o chema fără să mă simt umilit, chiar de nu voi ști să limpezesc dacă durerea ei sub ploaia vorbelor mele e tot așa de mare ca și aceea pe care o simte în lipsa mea, și când se crede datoare să facă un gest tragic. De nu voi primi nici un răspuns la noile mele imprecații, mă voi întoarce, pretextând acasă, ca să nu fiu ridicol, că sunt bolnav, în definitiv, cu toată fruntea mea încruntată, cu toți mușchii mei celebri, care mă fac să mă pot lupta cu ușurință cu trei oameni deodată, sunt laș, mic, nesigur de ce fac și de ce simt, și mai ales necăjit.

În ziua de toamnă, barca unde-mi scriu aceste note chinuite plutește lin pe Sena, vântul abia

bate, soarele se aruncă furios în apă — o ultimă bucurie înainte de a începe ploile și frigul...

Suresnes, în pădure. Dar poate — cine știe? — se va fi omorât. Cu toate că n-o cred în stare, cum o credeam în stare odinioară (reflexie dureroasă, căci e dureros să știi că dintre atâtea posibilități care pricinuiesc lipsa veștilor aceasta e cea mai puțin sigură), totuși se va fi omorât. Lucru îngrozitor. Să facem atâtea planuri, să ne chinuim, să muncim împreună, atâtea amintiri de la vârsta noastră cea mai frumoasă, și totul să se termine, totul să fie inutil. Și atunci mă înfior:

orice mai bine, orice se poate reface, chiar și gândul că a fost a altuia se poate consola, însă asta nu...

În jurul meu copacii se întind aranjați cu artă, cu locuri goale, socotite măsurat, printre ei, melancolici, făcuți să mă doară și mai mult. Dar poate, în cameră, pe o zi ploioasă, aș înnebuni, sau mai bine aș lua trenul îndată înapoi.

De i-aș ști adresa sigură, i-aș telegrafia să nu facă nimic rău, căci o iau eu... Și poate că mi-aș ține cuvântul...

...În barcă, în noapte, și acum, la Comedia

Franceză, înaintea spectacolului A quoi rêvent les jeunes filles?

Ce-a făcut oare? Sunt sigur că în urma rândurilor mele a luat o hotărâre, dar care? Să scriu faptele ca să mă lămuresc mai bine. În mijlocul scrisorilor ei toate bune, pline de planuri, o alta cam neexplicită:

"Familia și-a pus un gând ridicol cu mine". Am înțeles o proiecție de mariaj cu o partidă acceptabilă. Atunci, enervat, i-am trimis o scrisoare mică și rea, în care îi reproșam că mă ofensează, că dă vecinice ocazii la astfel de întâmplări, că de n-are pesemne un alt scop, eu îmi dam consimțământul. După o zi, o nouă scrisoare de la ea (înainte de a fi primit răutățile) în care-mi vorbește iarăși amical de noi planuri împreună. Apoi nimic de 20 de zile. A luat, se vede, o hotărâre, în urma rândurilor mele. Care? Asta e întrebarea ce mă frământă.

Prima ei înfățișare este de a nu-mi mai scrie nimic.

Procedeu crud și nedrept. E nedrept față de prietenia noastră veche, de faptele noastre laolaltă, de imposibilitatea de a întoarce în minte ultimii cinci ani fără să ne întâlnim, la orice moment, unul lângă altul. Și noi întrebări

mă iscodesc. După ce-mi spune de “planurile ridicole ale familiei”, adaugă: “Aș vrea să viu la tine imediat ca să mă sfătuiesc, și aș face nebunia asta, chiar de n-aș avea decât bani de ducere până acolo, departe”. Deci e un proiect. Un proiect care mă interesează. Are nevoie de sfatul meu, și eu, netrebnicul, i l-am dat.

“Îți dau consimțământul!"

Totuși, ce o fi făcând acum?

Spectacolul începe; după un act.

Teribil, să ai asupra unei femei toată puterea, să faci ce vrei cu ea, să o silești să facă orice ți-ar trece prin cap, s-o faci nenorocită sau fericită aproape în aceeași clipă și apoi să nu mai poți nimic. Din cauza depărtării, să te simți neputincios de a schimba cât de puțin mersul evenimentului. Și impresia că orice sforțare e vană. Cu ajutorul ței am mișcat paiața cum am vrut, în dansurile cele mai capricioase, și acum, ața rupându-se, paiața rămâne nemișcată, oricât m-aș strâmba, oricât aș întoarce în mână firul rupt sau oricâtă artă aș pune.

6 octombrie. Nu știu, poate neputința de a mă considera un altul în împrejurări și mai rele, sau poate că de multă vreme n-am avut prilejul unei suferințe așa de lungi, dar mă simt foarte

epuizat. În unele clipe sunt hotărât să plec imediat să văd ce s-a întâmplat acolo.

Știu că n-o să mai mă pot reîntoarce, că o să renunț la planuri la care mă gândeam de atâta vreme, că hotărârea asta e inutilă sau prea târzie, că acolo, în fața faptelor împlinite, durerea ar fi încă și mai mare și, mai ales, aș fi nevoit s-o port ridicol în fața tuturor. Dar nu mai pot. De mai continuă starea asta, simt că nu voi mai fi stăpân pe mine, oricare ar fi regretul de mai târziu. De fapt, situația e foarte clară. E moartă — și atunci n-am ce căuta acolo; e măritată sau se mărită — și atunci sau e prea târziu, sau sunt ridicol de desfac ceva, și, în încercarea de a desface, mândria rănită m-ar nenoroci și mai mult; sau totul a fost o glumă — și trebuie să am răbdare. Și totuși, când văd în fiecare dimineață cutia de scrisori goală, după ce o noapte întreagă m-am zbuciumat așteptând; după ce, coborând scara, mă închin lui Dumnezeu, la care nu m-am gândit niciodată, cerându-i o veste — nu mai sunt stăpân pe mine. De altminteri, nu mai primesc nimic de la nimeni, au complotat cu toții împotriva mea. Sentimentul care mă chinuie, oricare mi-ar fi judecata: teama de a fi a altuia

printr-o hotărâre în care intră nu numai un sacrificiu, dar și grija de a-și aranja o viață nesigură și mai ales, față de mine, cumplită uitare.

Voi povesti o scenă dintre noi caracteristică și din care s-ar putea vedea că multiplele interpretări ce dau tăcerii ei actuale nu sunt numai jocuri ale unei imaginații bolnave. Se mutase în orășelul de provincie, deci era în ultima epocă a legăturii noastre, pe timpul când, din pricina distanței și a vieții noi pe care o ducea, i se mai potolise dragostea, chiar dacă uneori declarațiile ei izbucneau tot așa de pasionat. A venit la București anume să mă întâlnească, și cum familia mea toată plecase la țară, am chemat-o la mine acasă. Eram curios s-o văd între obiectele mele familiare printre care trăiam, la care țineam, de care îi vorbisem adeseori și prevedeam cu emoție propria ei emoție, dar m-am înșelat (și dureroasă a fost pentru mine constatarea!). Preocupată de intenții străine, abia observă cum o așteptaseră florile din glastră, cărțile, plăcile de patefon cu muzică aleasă, portretele și focul voios din sobă. Acceptă îmbrățișarea mea, străină, rece, ca pe o obligație, și nu pricepeam în ce fel s-o refac, așa

cum era de obicei, și cum mă părăsise cu o săptămână înainte.

Pregătisem cu multă artă tartine și prăjituri, le alesesem numai pe cele care știam c-o să-i placă sau îi vor face mai mare efect, samovarul sclipitor nu aștepta decât să-i pun jăratic, iar ea stătea cu brațele moi, cu paltonul pe dânsa, ca gata de plecare, cu privirea absentă.

Am încercat să fiu tandru, apoi m-am pornit pe o bucurie factice, cu spirite de diferite calibre, înșirate unele după altele ca mărgelele, cu gesturi brusce și probabil caraghioase, și zgomotul meu accentua și mai mult liniștea ei. Hotărât, atmosfera dintre noi conținea ceva impur, pe care nu-l puteam descoperi, făcând zadarnice și ridicole truda mea de atunci și toate preparativele dinainte. Am mai pus câteva lemne în soba de fier, am așezat cărbuni în samovar, monologând prin cameră și prefăcându-mă că nu observ răceala ei; m-a lăsat să mă ostenesc jumătate de oră și, când i-am servit paharul cu ceai, a făcut un gest vag: “Nu beau, nu mi-e foame, mulțumesc”.

Am pornit o rugăminte impetuoasă, în care puneam ultima mea speranță de a-i destinde indiferența și, în fața tânguirilor mele, a

adăugat: “Dacă vrei tu”, pe un ton lipsit de orice căldură, și acceptarea nu putea să-mi producă nici o mulțumire. A muiat în apă un pesmete, l-a mușcat la un capăt, apoi l-a pus alături, a sorbit câteva picături, și iarăși a rămas nemișcată. Am căutat s-o încălzesc, s-o îmbrățișez cu putere, să-i sărut mâinile, ochii, obrazul și gura, m-a lăsat o bucată, apoi s-a degajat ușurel și a spus:

— Stai, Sandu, liniștit și ascultă-mă. Am să-ți vorbesc.

Aveam să capăt, în sfârșit, explicația purtării ei și-mi dam seama că acea explicație nu poate să-mi producă nici o bucurie. Mi-a pus întrebarea care, prin fermitate și prin neobicinuință că venea din partea ei, a despicat aerul și a izbit în ureche ca un ciocan.

— Ce ai de gând să faci cu mine?

Încercai o paranteză care ar fi diminuat înțelesul vorbelor rostite, ar fi lungit conversația și ar fi creat atmosfera neprecisă ce nu i-ar fi explicat nimic, ar fi obosit-o și ar fi făcut-o să redevină așa cum o știam. “Când?” Răspunsul sosi tot așa de dârz: “De-acum înainte”.

Reluai teoriile vechi: “Vom fi cei mai buni prieteni, ne vom vedea cât mai mult, mândri de

îmbogățirile spirituale care vor spori zilnic, disprețuind regulele moralei obicinuite”... “Și e potrivit pentru mine asta?"

Într-adevăr, era potrivit pentru ea asta? Ce să-i răspund? O femeie, totdeauna fluidă în judecățile ei, își are precise ideile pentru aranjarea vieții (redusă la o singură formă: mariajul).

După o mică tăcere: “De ce nu mă iei tu?” N-o luam pentru că nu puteam renunța definitiv la toate planurile mele copilărești, pentru că o găseam prea neînsemnată pentru mine, și, în același timp, n-o părăseam căci mi-era milă de dânsa și groază de singurătatea mea.

Cerc viții în care nici o hotărâre nu știam să iau, și timpul curgea.

Puteam să-i spun asta? Să-i înșir iarăși ca de obicei: “Nu sunt ca toți oamenii, ca să accept obligații”? La o întrebare răspicată, frazele acestea, broderie literară, ar fi sunat prea fals, și deci am preferat să păstrez tăcere, aplecând capul puțin în jos. Tot ea a făcut diversiunea: “Știi că m-a cerut un locotenent!..."

De data aceasta căpătasem posibilitatea să răspund, cu toate că suferința pe care mi-o pricinui vorba ei mă împiedica să mai dau vreo

importanță faptului că întrebările erau, cel puțin pentru moment, înlăturate. Am mers pe singurul drum ce-mi sta la dispoziție: sarcasmul.

— Tu cu un locotenent! Pentru asta m-am căznit să te învăț, să te fac neprețuită printre camaradele tale, să poți descifra ideile cele mai subtile?! Nu ți-ar fi milă de tine însăți? Un locotenent, care ar spune în loc de Racine, Racin!

(Aluzie la o întâmplare anterioară de care râseserăm cu chef amândoi.) — Ce are a face! Nu va exista! Are bani, rude la Florența, unde merge în fiecare an, acolo mă voi educa pe cont propriu!

Deci avea răspuns la toate exclamările mele, planul fusese bine cugetat. Ca și cum ar fi vrut să-mi arate că o hotărâre posibilă n-ar fi fost rezultatul unei ușurințe, îmi reaminti:

— Știi bine că am fost deseori decisă să mor și că m-ai împiedicat.

Ar fi fost și acela un mijloc. Acum nu mi-a mai rămas decât aceasta.

— Și cu cine?

— Cu X.

— Imbecilul acela?!

— Dar e așa de bun!

Răspunsurile veneau formidabile, grave sau ușuratice, așa de caracteristice pentru ea, că lupta era zadarnică. Lupți atâta timp cât ești cu inamicul pe același plan, dar nu când te afli pe planuri paralele.

Învins, nu mi-am mai ascuns deprimarea; încercai mai bine să mi-o exploatez, s-o înduioșez și s-o fac să renunțe la gândurile străine.

Prevăzuse, și pentru a nu face vreo imprudență, și-a reluat mutismul și fața imobilă. Văzând că nu eram în stare să încălzesc spațiul mic dintre noi, m-am alipit de dânsa, am încercat s-o mângâi întâi numai pe obraz, apoi mâna, ca din întâmplare, pătrundea tot mai adânc sub bluză. Mi-a simțit imediat intențiile (cu toate că era așa de obișnuită cu îmbrățișările mele, că ar fi putut să nu observe îndată) și a încercat să se desfacă. Atunci am riscat ultimul mijloc, neținând seama de repulsia pe care o aveam pentru orice fel de brutalitate. I-am smucit hainele, i-am zvârlit ghetele și ciorapii, în timp ce ea se înverșuna zadarnic să se apere, zbătându-se, încercând să bată și să muște, aruncând cuvintele cele mai dureroase pe care nu voiam să le aud:

— Te urăsc, brută! M-auzi? Te urăsc!

Am aruncat-o despuiată sub plapumă. Când m-am apropiat apoi, am găsit-o fără mișcare, rece, fără opunere, dar și fără să se ofere ca altădată, indiferentă de ce se va întâmpla cu dânsa. Pricepând că împotrivirea ei nu putea să-i fie de folos, și deci era inutil s-o mai continue, întrebuința un alt procedeu, care astfel avea să mă copleșească mai sigur. Dar contase prea puțin pe nevoi și pe sânge: întâi doar câteva vagi tresăriri, apoi respirația tot mai apăsată și mai inegală, și la urmă zbuciumul complect. Ne-am regăsit abătuți, stânjeniți unul față de altul. Am spus ca să încep într-un fel:

— S-a făcut frig în odaie!

M-am dus să mai pun lemne pe foc, apoi am reîncălzit apa de ceai și am reumplut paharul cu un capăt de pesmete rămas înăuntru, care, înmuindu-se, murdărea aspectul apei. I-am oferit din nou să bea și m-a refuzat iarăși. Când m-am apropiat, m-a întrebat cu aceeași voce aspră de mai înainte:

— De ce să nu iau pe locotenentul X?

Așa a trecut toată noaptea ceea grozavă: cu succesive răciri și, după câteva lemne, încălziri ale camerii, cu ceaiul de culoare murdară mereu

repetat, cu îmbrățișările noastre fierbinți, și apoi cu întrebările reci și inchizitoriale.

Dimineața îi pleca trenul de cu vreme. S-a îmbrăcat în grabă și am fugit, ca să nu întârziem, până la gară, prin troiene, amuzându-ne fără să vrem de echilibrul pe care trebuia să-l ținem pe gheață, mână în mână, dezmorțiți de goană și de vântul sănătos ce ne plesnea peste față și ne înroșea pielea.

Din ce în ce ne-a revenit dispoziția de altădată și râsul fără constrângere; s-au îndepărtat gândurile neliniștitoare, iar la treapta trenului ne-am luat rămas bun, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat (doar fără melancolia despărțirilor). Chiar în momentul plecării, Irina mi-a zis:

— Să nu crezi nimic din tot ce ți-am spus astă noapte. Totul n-a fost decât o stratagemă ca să te fac să mă iei tu!

Învinsesem, sau dezastrul meu era, în momentul acela, definitiv hotărât?

Mi-am simțit corpul și mi-am zis apoi: sunt întreg, sănătos, și orice s-ar fi întâmplat cu ceilalți, eu n-am pățit nimic, și orice tragedie aș avea, mă pot reface încă.

Slabă consolare și scurtă...

În durerea mea, mi se pare că acum, pentru prima oară, s-a întâmplat ceva real în viața mea. Tot ce a fost timp de cinci ani — lacrimi, scene, veselie, conversații interminabile — erau numai la suprafață, fără nici o profunzime în suflet.

7 octombrie. Azi m-am frământat mai puțin. Am avut tăria — și nu mă socoteam în stare de această tărie — să nu mă mai gândesc.

Sau mai bine, să nu mai întorc în toate felurile frazele ei și toate posibilitățile. Căci gândurile, printre rândurile cărților, printre replicile teatrului, se îndreptau numai acolo. Am început poate să mă obișnuiesc sau mă fortifică siguranța că săptămâna viitoare, de nu voi mai primi nici o explicație, mă voi întoarce. Din când în când, vag îmi dau seama ce frumos e Parisul în zilele de toamnă calde și moi.

Ca să treacă timpul, merg la toate spectacolele și mă gândesc cu groază la ziua de mâine, când n-o să fie nici un matineu. Orice ar fi, e vinovată. Orice ar crede despre mine, nu e frumos să plece, după ani de zile împreună, fără să-mi spuie un cuvânt. Nu e frumos să ia o hotărâre, oricât de generoasă ar fi, fără să mi-o trimită și mie. Altminteri, gestul ei ar semăna — exterior — cu al oricărei femei care, părăsindu-ș

i amantul, fuge cu altul. Oricât de mult ar fi durut-o scrisoarea mea, nu trebuia să se răzbune, chiar dacă nu credea că aș putea suferi prea mult. Fără îndoială, a făcut multe sacrificii pentru mine timp de cinci ani. A făcut toate nebuniile, și fără nici o siguranță că va fi răsplătită la urmă. Poate că a și profitat de pe urma prieteniei mele. A învățat, a văzut, a auzit. Chiar de nu va fi simțind valoarea acestor lucruri, n-ar trebui să le uite. Serviciile reciproce nu se compensează și deci nu pot fi șterse perfect fără ca să mai rămână cineva dator. Orice s-ar fi întâmplat, rămân cinci ani de amintiri comune care nu trebuie să aibă un sfârșit așa de brutal sau așa de indiferent. Oricare ar fi scuza Irinei, procedeul este rău. Prin bănuieli pe care mi le produce, încrederea se va înlătura pentru totdeauna din conștiința mea. Personalitatea ei e simplă și nu merită poate atâtea întrebări. A fost îndrăgostită de mine, nu așa de teribil însă ca să nu se amuze cu alții în lipsa mea, să nu flecărească, să nu facă planuri în care nu aveam rol, să-mi asculte poveștele, să nu se gândească că nu va putea rămâne fată bătrână, cu frica vecinică de a o părăsi. Desigur, despărțirea de un om pe care te-

ai obicinuit să-l iubești e grea, dar profitând de lipsa lui, de un timp mai lung când n-ai mai fost mereu cu el și de puțină sforțare, când e și în binele lui... Mijloacele nu mai importă.

Discut mijloacele când pe mine mă doare faptul în sine!

8 octombrie. Aseară puțin vin m-a făcut mai rezonabil. Mi-am zis cu toată convingerea: atâta pagubă! E cea mai bună ocazie să scap de ea, așa cum aș fi vrut deseori. Ea mi-ar face numai încurcături:

renunțări, clevetiri de ale publicului, greutatea de a mai continua sau de a mă ascunde. Și chiar uneori plictiseală. Atâta pagubă! N-are nici bani, nici frumusețe, inteligența ei este așa de puțin personală că se mulțumește numai să-mi repete observațiunile mele. E deseori comună și găsește plăcerea între cei comuni. Neîntreagă la minte, uită, se încurcă, greșește, nu pricepe, cu toate că aprobă, n-are intuiții...

Și astăzi mă gândesc iar la ziua plecării, la un răspuns, la o veste, mă gândesc ce să fac ca să nu mă mai gândesc.

Ca să am impresia că nimic nu s-a întâmplat, să chibzuiesc ce dar îi voi duce la întoarcere...

În metropolitan o fată drăguță se uita la mine. Mi-am zis: iată scăparea! Să am numai curajul să încep vorba. Mi-ar răspunde.

Ocupându-mă cu dânsa, voi uita pe cealaltă. Nu voi mai fi așa de singur și gândul întâlnirilor va face să-mi treacă timpul.

Fără curaj, n-am început vorba. Fata a deschis o carte, iar eu am lăsat-o să plece mai departe. N-am avut îndrăzneala... și apoi la ce bun?... Imediat ce voi izbuti, ce rost voi mai avea? Am nevoie de dragoste adevărată, și asta nu vine decât încet la ocazii mari, și nu la ochiade fugare. Ce îi voi spune ei când Irinei îi făcusem educația intelectuală timp de cinci ani? Ce încredere aveam ca să încep munca mea de la început, când Irina, după atâtea lacrimi și atâtea sacrificii, după atâta timp mai cu seamă, a știut să profite de primul moment de libertate după câteva luni de despărțire?

Zi mai calmă. Am ajuns uneori să-mi zic: ce puțin am suferit! Credeam că o să fie mai grav! Așa de puțin am ținut la ea? Și mai cu seamă: sunt în stare să țiu la cineva? Totuși, mereu mintea mea face o imagine: Irina, lângă un om străin, care, cum nu-l cunosc, ia forme diferite. Irina dând explicații asupra nunții, pregătindu-

se, încercând rochii, făcând mici escapade în doi, sau mai mulți, și ei doi la o parte.

El vorbindu-i, făcând socoteli, și ea ascultându-l. Pe urmă, ziua nunții, felicitări, lumină, și Irina repezită prin odăi, privind, vorbind, și încordată lăuntric. Căci, oricum, nu va putea să nu se gândească și la mine.

Apoi seara, rămași singuri, el isteț, ea puțin nenorocită și fără mișcare, el care o prinde în brațe, o strânge din ce în ce mai mult, îi spune c-o iartă de tot trecutul pe care-l bănuiește. Ea rezistă ușor. Apoi se culcă încet, fără zgomot, în întuneric, scoțând lucrurile pe îndelete, iar el își repetă rugămintea, și într-o seară, în sfârșit, ea va plânge, iar el o va strânge mereu. Și cu o mișcare repede își va strecura mâna sub cămașa ei. Fără gest, ea va primi dorința lui, apoi se va deprinde...

11 octombrie. Brusc, rana mi s-a redeschis. I-am scris iar o scrisoare, în care fac toate concesiile. Nu mai am rost, nu cunosc pe nimeni ca să-mi treacă timpul. Acum, pe o bancă în Bois, aștept să treacă ziua.

De când mă știu am încercat să citesc în mine. Mi-am analizat durerile în mijlocul lor, și acum, cu toate acestea, mă aflu în fața mea ca

în fața unui străin. Nu știu cum sunt și nu știu cât e de mare suferința mea.

Cred uneori că n-o simt și apoi mă cuprinde tot așa de tare. Gândul la ea mă obsedează. Aceasta-i dragostea? Mai mult decât toate mă simt gelos. Așa e dragostea? Sau gelozia este posibilă singură, fără dragoste?

De atâtea ori m-am gândit s-o termin cu ea, și acum i-am scris să vie neapărat, că fac tot ce va spune. Și dragostea ei? A plâns și a vrut să se omoare. În orice caz, a fost convinsă că vrea să se omoare. De aș fi lăsat-o, ar fi avut curajul ultim în fața armei grozave? A făcut sacrificii, dar acum a plecat, cu toate că nu eram acum mai rău decât atunci. M-a lăsat cu riscul de a mă nenoroci, fără o vorbă de părere de rău. Este o dovadă de curaj din partea ei sau un pretext de a termina fără zbucium?

Cinci ani am examinat-o. Credeam că-i cunosc toate resorturile sufletești, și acum, după câteva săptămâni de despărțire, mă întreb de nu m-am înșelat cu desăvârșire. Tristă e experiența pe care o fac.

Am crezut că deoarece îmi dau seama de toate gesturile și maniile unui personagiu, de tot ce are exterior, îl cunosc perfect; că deoarece

plânge disperat, spunând vorbe tragice și jurăminte, adevărul din adâncuri este același. Și acum văd că natura umană e mai complicată.

Forța, oricât de sinceră, nu garantează și durata sentimentelor.

Nu putem fi siguri de ce e înăuntrul nostru. Cunosc o doamnă care, la moartea bărbatului ei, a încercat de mai multe ori să se omoare.

Împiedicată mereu, la urmă s-a remăritat. Acum râde și are copii mari.

Ce suflet va fi având, sau care e evoluția lui, pe care n-o pricep eu și n-o fi pricepând-o nici ea? Ce știm noi de vom muri, cine are să ne plângă și cât o să fim plânși? Sufletul omului... În fața lui, aproape de noi, mic de încape într-un corp șubred, stăm ca în fața infinitului.

Când vezi o mulțime — ca acum, de școlari care se joacă într-un luminiș din Bois — așa de la fel cu toții, îți dai seama ce ingenios și paradoxal a fost acela care s-a gândit la personalitatea fiecărui individ în parte. Trebuie să fi suferit enorm și și-o fi simțit enorm existența.

Și-a țipat-o, și atunci a fost nevoit să lase și pe alții să și-o țipe. Rezultate altruiste pornesc dintr-un temperament frământat de el, în el.

Copiii țipă, sar după o minge care alunecă repede în toate ungherele, sfărâmând frunzele galbene. Culcat într-un colț, privesc și scriu.

Contemplu cu hârtia înainte, ca un pictor cu paleta. De ce în jurul meu nu se strânge lume? Care din ei ar fi în stare, din joacă, să mă privească și să facă reflexia: uite unul care scrie uitându-se la noi...

Pe deasupra, mesteacănii își întind brațele, săltându-le grațioși și alții ca niște baletiste.

12 octombrie. Urmăresc firul durerii mele, și cu toate că mă simt amărât, totuși mă întreb dacă puțin nu am mințit plângând o iubită pierdută timp de atâtea pagini. Intensitatea durerii scade, oricare ar fi omul, așa e firea. E insuportabil să te vaieți întruna. Sau poate numai durerea se transformă? E mai puțin zgomotoasă, mai interioară?

Nu cred. Desigur, pierderea unui copil roade continuu pe o mamă.

Totuși, de nu înnebunește în primele zile, cu timpul își va ocupa trei sferturi din zi cu alte gânduri.

Între dragostea de mamă și dragostea de iubită este o prăpastie, nu numai ca formă, dar și ca trăinicie. Obligațiile, la mamă, au săpat

într-atâta cămările sufletești și de atâta vreme, încât o trădare este rară. Iubita nu s-a dat decât din capriciu sentimental, convinsă, de altfel, de adevărul dragostei. Este mai fără minte și mai grăbită să se omoare decât o mamă. O spumă fierbinte în veșnică fierbere. Tinerețea, simțirile proaspete, curiozitatea o îmbie să încerce. Lanțurile cu care i-a plăcut la început să se lege i se par curând prea dure și nu se mai simte datoare să le suporte, își va găsi cu ușurință o scuză. Și va iubi iarăși cu aceeași patimă, tremur, nervi, pândiri perverse, amenințări.

Și la o vreme, îmbrățișată prea strâns, își va nega dragostea dintâi. Până când se va deprinde și cu dragostea nouă, se va potoli, se va simți prea încrețită la față ca să mai placă; săturată oarecum, nici nu va mai ține așa de mult să placă; în fața copilului care crește mereu frumos și drept, se va transforma (transformarea prodigioasă ale cărei momente scapă cercetărilor) și-și va aținti asupra lui privirea pentru prima dată constantă.

De data aceasta nu va mai spune necontenit: “Te iubesc”, dar dragostea, cu mai puține nuanțe poate, va fi mai rezistentă.

Am văzut L’ami des femmes a lui Dumas. Ce

nerozie! Ca și cum studiul asupra femeilor ar fi posibil. Ca și cum ar avea — chiar în aceeași clasă socială — același resort. Ar trebui să le cunoști pe toate, în cele mai variate exemplare. Și eu n-am fost în stare, cu toată atenția mea încordată, să cunosc una singură. Și cu ce interes! Eu nu pot fi cinic. Cinismul denotă lenevie mintală. Că din rândurile mele se pot degaja, generalități rezonabile asupra mea și asupra Irinei, se poate!

Dar capriciile deconcertează și pricinuiesc surprize. Și noi nu suntem avizi decât de acele surprize. Atâta mișcare e în jocul lor nestatornic, încât bănuim în orice femeie nouă o excepție. În fața lacrimilor ei grozave ne înduioșăm și credem, noi, cei care nu putem plânge decât anevoie. Iar mai târziu deziluziile ne încovoaie. Cât timp, cum? Nu știm nimic. Aștept să văd. Căci eu însumi mă surprind zilnic sub forme care mă miră.

Vor mai veni două dureri teribile. Vestea în sfârșit: se mărită în ziua de... Și apoi ziua aceea... Și apoi noaptea aceea... Și apoi: s-a măritat! Și mai târziu: un copil!

Copilul, idealul femeii care vrea să înceapă o viață nouă. Scuza ei față de alții și față de ea, ca

să primească pretențiile noului-venit.

Noaptea am căutat o femeie străină, am întunecat odaia și mi-am ațintit gândul la Irina, ca să-mi substitui vizitatoarea! Eu, care o prețuiam așa de puțin odinioară!

14 octombrie. Cu capul greu. Simt o picătură de apă care curge din susul capului înăuntru, mereu, monoton, cu același debit și zgomot.

Dragoste sau orgoliu? Ce-mi pasă?! Mă doare... Orice reflecție asupra vreunei persoane o îndrept spre Irina și mă întreb de era așa.

Încerc mereu s-o cunosc. Ieri am auzit: “e neînsemnată!” (vorbindu-se de altcineva). Și mă întreb dacă era neînsemnată. Mă gândesc la toate împrejurările, la tot ce spunea, la felul cum pricepea. Cu toate că mă înțelegea perfect, totuși îmi dau seama că n-am fost niciodată surprins de vreo judecată dreaptă de a ei. Nu se interesa de chestiunile intelectuale decât ascultându-mă. Singură de o lăsam, vorbea de familie, de prieteni, de fapte cotidiene. Dar vorbea vioi. Mereu îi sclipeau ochii. Acum se zbat în mine toate micile observațiuni dureroase care le făceam odinioară. Am priceput totdeauna că o făceam să meargă pe o cale care nu-i aparținea. Se rătăcea imediat ce nu-mi

simțea mâna alături. Era neînsemnată.

Dar eu, care mi-am pierdut cinci ani cu dânsa, care am ascultat-o tot timpul vorbei, care n-am putut gândi un rând fără să nu i-l spun, fără să nu-i cer părerea, mereu aprobatoare, cum sunt?

O dată, pentru prima oară, după lectura unui roman al lui Mauriac, care nu-mi plăcuse, spusese: “Nu e chiar așa de rău cum spui!"

Nu era o reflexie nouă, ci o concesie față de o părere străină de mine.

La argumentele mele asupra romanului, de altfel, nu a adus nici o împotrivire și nici o interpretare nouă.

Cu toate că-i dădusem planul lecturilor, în una din ultimele scrisori, vestise: “Pentru variație am început o carte de istorie interesantă“.

În momentul acela mi-am presimțit toate nenorocirile. Am bănuit prezența unui nou-venit.

Sper uneori că totul e o glumă ca să mă facă să mă pronunț, ca să-și riște la întâmplare dragostea. Nebună speranță. Nu se încearcă un așa joc la o așa distanță. Deci ultima mea speranță e o situație în care m-aș simți ridicol!

Eu, care îmi băteam joc de bărbații care făceau concesii femeilor! Până unde merge umilința mândriei mele! Sunt totuși lucruri pe care nu le-aș face... Poate... De-aș ști că iubește pe altul sau se amuză cu altul, n-aș chema-o. Totuși... m-aș duce la dânsa, aș lăcrima, aș spune vorbe tainice cu planul vag de a o redeștepta și a o întoarce. Știu eu de tot ce aș fi în stare?

În armonia perfectă, o mică surpriză, imperceptibilă, care se întinde încet și fără să bagi de seamă, a cuprins și stricat totul.

În firea Irinei, într-o zi, am descoperit o mică undă neliniștitoare.

"Nu e bine de rămas nemăritată toată viața!" Vorbea în general.

Altădată a vorbit chiar de dânsa. Apoi s-a întrebat tare ce-ar putea face ca să mă uite. Iar altădată mi-a spus planuri matrimoniale: "Va fi mai bine pentru amândoi!" Și gândul pătrundea și mai mult când, îndepărtați, se deprindea fără mine. Dar când mă întorceam se da toată, uita planurile infidele.

Dinard (după mai multă vreme).

Cum starea mea devenise intolerabilă, am sacrificat orice mândrie personală și am trimes o scrisoare umilă, disperată, implorătoare.

Renunțasem la rolul meu dominator, pe care-l ținusem, fără șovăire, atâția ani. Mi-aduc aminte că nici chiar în momentul când scriam nu eram complect lipsit de luciditate. Plângeam și am lăsat anume lacrimile să cadă pe scrisoare. Cum am terminat hârtia și-mi venise o idee impresionantă, am adăugat-o pe un petec de hârtie rupt la întâmplare de la marginea unui ziar, și am făcut reflexia, cu satisfacție, că această hârtiuță ar putea să convingă și mai mult de dezordinea nervilor mei și să provoace mila. Am scris atunci rău, murdar și nu fără conștiință.

Cum toate scrisorile mele rămaseră fără răspuns, ca și cum le-aș fi adresat unui inexistent, am trimis scrisoarea aceasta unui amic sigur, ca să-i fie transmisă imediat în mână.

Și într-adevăr, de data aceasta izbutisem: după cinci zile, o telegramă:

"Attends lettres, baisers". Nervii mei se destinseră într-o clipă, cum ai desface corzile unei viori, am căzut pe pat și am adormit profund 24 de ore în șir. Dar scrisoarea pe care am primit-o după alte trei zile nu era așa de liniștitoare cum sperasem și nu mă convingea că

“totul nu fusese decât o mică glumă răutăcioasă“. Scrisoare ambiguă, care dădea loc la interpretări și care mă făcu și mai chinuit decât fusesem. Iată pagina primă, singura care mi-a mai rămas printre hârtiile mele:

“Dragul meu Sandu, disperarea ta m-a făcut nenorocită, dar în același timp m-a și bucurat: aveam dovada că te mai gândești la mine.

Și eu, care credeam că s-a terminat cu viața mea! Hotărârea deznădăjduită pe care o luasem, împinsă mai ales de cei de primprejur, trebuia să puie capăt durerilor mele. Aveam, în sfârșit, prilejul să mă duc la Sinaia, unde am fost fericită și unde îmi lăsasem viața toată, și apoi, de pe vârful unei stânci unde ne îmbrățișasem odinioară, s-ar fi terminat totul. Tu însă, dragul meu, mă îndemni la viață. Dar mă vei primi din casa altuia? Scrie-mi tot ce crezi (pe adresa prietenei mele Loulou) și voi face precum vrei. Aici va fi ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic cu mine, și de îndată ce fac rost de bani, de vrei, voi veni la tine, sclavă umilă..."

Mai întâi, scrisoarea citită de un indiferent, cu un accent abia liric, poate produce efecte comice. Însă nu valoarea ei estetică mă interesează, ci adevărurile ce le-ar putea

conține.

Desigur, o reală părere de rău. Altfel nu mi-ar fi scris; dar "cei dimprejur" n-o putuseră sili la nimic, pe ea, fată de 22 de ani, totdeauna de capul ei. Apoi, ca să meargă la Sinaia, unde să se omoare (căci acesta era înțelesul aluziilor ei) nu era nevoie să se mărite. Însă nu trebuie să credem neapărat că ar fi din partea ei niște minciuni ridicole și că eram netot că le mai iau în considerație.

Ideile îi erau așa de vagi, lipsa de logică așa de complectă, gândul faptului ascuns și urât o tulburase în același timp, prezumția în superioritatea ei intelectuală, cu care o deprinsesem, îi sugera ideea că e o "sacrificată", încât era în stare de fapte pozitive, dar într-o atmosferă de tendințe neprecise. Scrisoarea mai arată că, măcar în parte, și lipsa banilor o hotărâse la pasul acesta. Banii, mai ales la urmă, nu-i ajungeau niciodată. Un lucru însă nu știam exact: se măritase sau numai era aproape? Ridicolul "pe adresa lui Loulou" nu înseamnă neapărat ceva pozitiv. Spusese poate familiei ei că a rupt relațiile "amicale" cu mine și se jena să se dezmintă. Ceea ce mă făcea să cred că faptul nu se îndeplinise este că prea trecuse

puțin timp. E drept, îmi spusese că un oarecare caraghios Marcu (originar din Sinaia) îi făcuse propuneri matrimoniale, dar ea îmi povestise faptul ca pe-o cerere ridicolă, și eu nici nu știam dacă nu e numai o glumă de a Irinei. În orice caz, avea o reală părere de rău pentru necazul meu, ceea ce în limbajul obișnuit s-ar putea traduce prin "avea inimă bună".

Sau poate totul nu era decât un plan, ca să mă facă pe mine, în sfârșit, s-o accept oficial? Ceea ce iarăși era posibil.

I-am scris (pe adresa lui Loulou!) toate aceste observații ale mele, juste. După o zi, m-am simțit incapabil ca să aștept răspunsul cel puțin 8 zile, și într-o clipă m-am hotărât să mă întorc în țară. Cum n-aveam bani de drum imediat, m-am dus să cer prietenilor, eu care nu cerusem niciodată. Am fost refuzat politicos. Atunci am căutat Muntele de pietate, cu paltonul de iarnă subțioară. Mi-era rușine să întreb sergenții unde se află. După câteva ceasuri de ezitare, l-am găsit aproape vecin de hotelul meu. Am făcut coadă. Mai erau femei, numai femei, una cu linguriță de argint, alta cu haine, alta cu lenjuri. Ce umilință!

Cum aș putea să iert eu vreodată Irinei

aceasta, chiar dacă ea nu era de vină! Ce monstru mă pregăteam să fiu la întoarcere! După vizele pe la legații, care, toate, erau în momentul de a se închide, m-am dus la prefectura poliției să-mi puie viza franceză. Acolo mi s-a spus: "À demain!" M-am plâns la ghișeu, m-am zbătut și am spus o minciună:

"Mon père est mort!" Mi-era scârbă de minciuna mea. Eram așa de deprimat, că m-au crezut, dar nu erau de vină, nu era șeful care trebuia să iscălească. În orice caz, să aștept... Am așteptat două ore, învârtindu-mă năuc împrejurul unei bănci rotunde din mijlocul sălii.

Pe la ghișeuri, funcționarele își șopteau între ele arătându-mă și invitându-mă milos să stau. Mă așezam pentru o clipă ca s-o pornesc iar. Și șeful, acel personagiu misterios care nu venea și pe care îl speram de câte ori se deschidea vreo ușă! O cucoană, și ea cu necazuri, s-a dus să intervină pentru mine, ca să mi se dea drumul mai iute.

Am lăsat-o și am suportat rușinea ca să se îngrijească străinii de mine!

Apoi a sunat clopotul de ieșire. Pe rând plecau funcționarii. A venit atunci și șeful de la conferința pe care o avusese la etajul superior.

M-am dus la el: “À demain!” I-am spus tremurând tot: “Je dois partir ce soir! C’est mon père qui est mort!” “Et qu’est ce que cela me fait?"

Primisem răsplata minciunii mele scârboase. Față în față, se aflau două excremente ale umanității!

S-a intervenit și am căpătat pașaportul în câteva minute. Cu o jumătate de oră înainte de plecarea trenului eram la gară. M-am urcat în clasa treia, ca să-mi ajungă banii, și m-am plasat între doi negustori de zarzavat. Curând am fost lăsat singur. Cum să descriu cele trei zile interminabile, învârtindu-mă în compartimentul meu ca un lup într-o cușcă! Mă uitam la fiecare zece minute la ceasul meu de la mână. Mă clătinam la cea mai mică întârziere. Vecinii mă priveau curioși. Elveția, Austria, Ungaria, România... Întârzierile fatale din România, după ce venisem exact. Semnalele întreite de plecare de prin toate stațiile mici din Ardeal, până ce trenul să se pună în mișcare greoi. Ce mizerie!

Am sosit la miezul nopții. Am luat un automobil și m-am dus la prietena mea Gina. Am găsit casa întunecată și am sunat lung, de mai multe ori, până s-au aprins luminile. A

apărut servitoarea somnoroasă, și când i-am spus că vreau să vorbesc cu domnișoara, m-a crezut nebun. A trebuit s-o conving. Mă temeam să nu se scoale părinții Ginei, pe care-i cunoșteam destul de puțin, dar am avut noroc. În sfârșit, a apărut la o fereastră la etaj Gina, ținându-și o jachetă peste cămașă. S-a uitat buimăcită la mine. I-am țipat:

— Ce s-a întâmplat cu Irina?

— Păi s-a măritat cu Marcu. Sunt la Sinaia.

Am mai avut tăria să întreb:

— Și s-a putut să nu-mi scrii nimic din vreme măcar tu?

— Credeam că nu te interesează!

M-am retras câțiva metri în noapte. Am mai auzit de câteva ori:

— Dar ce e cu tine, Sandule? Te-ai dus?

Apoi o fereastră s-a închis.

Eram sfărâmat, și totuși mintea lucidă continua reflexiile asupra mea. Nu credea că mă interesează... Vrasăzică, nu-i făcusem impresia — nici ei, care trăise mai mult în preajma noastră — că Irina m-ar fi interesat câtuși de puțin, atât fusesem de discret, atât părusem de indiferent și atât părusem de surâzător față de toate fetele. Și o idee nouă îmi fulgeră: cum să

nu aibă dreptate, când eu însumi, cu o lună mai înainte, n-aș fi crezut că mă interesează! Când apropiam cele două imagini ale mele de la o distanță așa de scurtă, nu mai pricepeam nimic. Și atunci mă întrebai șovăind: oare sunt normal?

Prăpastia din fața mea era deci mult mai adâncă decât crezusem.

A doua zi, la 5 dimineața, soră-mea Vana pleca la Sinaia. În cinci minute îi spusesem tot ceea ce-i tăcusem ani de zile, și în alte cinci minute Vana hotărâse ce are de făcut. Am așteptat două zile, făcând kilometri în jurul curții noastre. Când știam că Vana trebuie să se întoarcă, i-am ieșit înainte cu trenul, la o stație intermediară. Cum m-a văzut, dintr-un colț al vagonului, nedormit și galben, Vana mi-a făcut semn:

"N-ai nici o grijă". Și fără să mai aștept detalii, brusc liniștit, salutai o cunoștință din vagon, o domnișoară minunată de grație și căreia îi făcusem curte odinioară. Până la București ne-am întrecut în glume, în complimente, în aluzii sentimentale, în înțelegeri subtile și complice, iar eu păream (mi s-a spus mai pe urmă) extrem de nervos, dar

extrem de fericit de succesul meu. Biata Vana nu știa ce să mai creadă...

Abia a doua zi Vana mi-a dat deslușirile (căci am adormit acasă imediat).

— De la hotel i-am trimes o carte de vizită. A venit imediat singură.

A venit la mine și m-a sărutat. (Nu se cunoșteau decât din vedere.) E foarte dulce și prietenoasă. Părea un puișor de găină plouat.

Prima întrebare i-a fost: "Unde e Sandu?" Nu pricepea cum erai întors și n-ai venit s-o vezi. Parcă nu-și da seama de tot ce i se întâmplase și de obligațiile ei noi. Mi s-a plâns că îi e urât printre străini și că se preface bolnavă ca să fie lăsată în pace, că toată lumea o întreabă ce are și că asta o enervează peste măsură. Când a auzit că trebuie să reiau trenul seara, a exclamat: "Eu plec cu mata!". Mi-a repetat de mai multe ori fraza asta, cu toate că-i explicam de ce nu se poate.

Era deznădăjduită când a trebuit s-o las. Peste o zi va găsi un pretext, va veni la București, va vorbi cu tine și veți vedea ce e de făcut.

Peste două zile tocmai când mă nelinișteam din nou neavând nici o veste, primii câteva

rânduri scrise pe o foiță de șocolată (fusese pusă în mijlocul altei scrisori adresate lui Loulou; era o precauție ca să nu se observe nimic, deci acum era mai prevăzătoare decât se arătase în conversație cu Vana. Poate că Marcu bănuise ceva și pusese unele întrebări.) N-am putut să nu fac reflexia că hârtia de șocolată îi rămăsese de la nuntă.

Iată rândurile:

"N-am venit căci acum sunt bolnavă cu adevărat. Te rog mult așteaptă cu răbdare. Eu voi veni imediat ce voi putea. Nu mă gândesc decât la asta."

După alte două zile, cum nu mai știam nimic, ca să treacă timpul mai ușor, m-am hotărât să fac o mică excursie la mare. M-a căutat în lipsă. Mă gândesc ce o fi crezut ea de plimbarea mea tocmai atunci? În orice caz, dacă rolurile erau inverse, ce concluzii complicate aș fi tras eu! Dar mie mi se părea firesc și nu știam de ce Vana mă privea mirată.

I-am trimes veste să vie pe la mine și spre seară a sosit. Și acum, dacă aș putea povesti scena exactă dintre noi, dacă mi-aș mai aduce aminte de tot ce constatasem atunci, în timp ce conversația evolua! Căci luam parte la scenă și

în același timp observam, eram în același timp, după obiceiul meu, actor și public, actor cuprins de pasiunea rolului, și public, prodigios de curios să audă toate vorbele, să vadă toate personagiile și chiar decorul. Aș vrea să transcriu cu fidelitate tot ce gândeam atunci, cu toate că acum, când sunt calm, nu mai sunt absolut convins de perfecția supozițiilor mele de atunci. Să refac clipele acelea, chiar dacă ar trebui să le neg mai apoi în tot ceea ce au ele interior.

Bineînțeles, am uitat multe lucruri, așa că nu voi transcrie decât câteva momente care nu se leagă imediat, dar care, în general, formează o atmosferă.

Mai întâi mi-am preparat intrarea. Când mă va vedea pe neașteptate, orice izbucnire de a ei va fi mai sinceră. Contam pe surprindere.

Am spus servitoarei, care trebuia s-o introducă în cameră, să-i spuie că nu voi veni decât mai târziu, cu toate că eram acolo de mai-nainte.

Cum se făcuse noapte și lumina nu era aprinsă, nu m-ar fi văzut imediat. M-a găsit însă de îndată ce a intrat și n-a avut nici o tresărire.

Efectul meu fusese ratat. Am sărutat-o ca pe o

străină și nu știam ce să ne spunem. O simțeam transformată. Cum prevăzusem altfel întâlnirea noastră, rămăsei deconcertat și-mi simții capul vâjâind.

Totuși, făceam reflexia cu oarecare dispreț: “I-a făcut un palton nou, ridicol. Dar pălăria o cunosc."

Voii să-mi spun gândul ca un început al pedepselor ce trebuiau să vină, dar atenția îmi fu atrasă de altceva. Începu să-și scoată mănușile cu febrilitate, și știam precis că și le scoate ca să-mi arate că nu are verighetă. (O pusese probabil cu cinci minute înainte în poșeta de alături.) Atenția asta față de mine, arătată cu așa de puțină discreție, adusă ca un plocon, mi se părea stângace și stupidă, totuși, m-am crezut dator să-i mulțumesc cu efuzie. Mi-a primit mulțumirile fără tresărirea pe care ți-o pricinuiește trecerea de la un gând la altul, probă că interpretasem bine gestul ei. La primele mele întrebări, a aprobat cu totul observațiile mele făcute în marginea scrisorii ei trimise la Paris. “Ai dreptate, nu putea să mă oblige nimeni să fac pasul acesta, dar trebuia să fac ceva cu mine. Acum e prea târziu.” Repeta vorbele aspru, fără modulații, că pe o lecție pe

care și-o învățase, din vreme.

Am certat-o, i-am adus aminte de trecut, dar ea repeta tot cu aceeași voce răstită: “Acum, nu, dar poate mai târziu!"

Nu recunoșteam aluatul moale căruia îi putusem da orice formă.

Mai ales nu semăna deloc cu aceea pe care mi-o descrisese Vana. Se întâmplase ceva între timp, poate câteva argumente venite bine. Care, niciodată nu voi ști...

Și atunci am țipat în ajutor, ca cineva în fața unui pericol. A sosit biata Vana, care veghea prin apropiere.

— Vana, nu vrea să rămână cu mine!

Țipătul meu sună strident, și Vana nu pricepea transformarea Irinei.

Am început să plâng nenorocit într-un colț al camerei. Știu însă că și în clipele acele groaznice îmi dam seama de mine și de ceilalți. Era perversitate. De altfel, luciditatea în astfel de clipe poartă numele de perversitate. Dar nu-mi caut scuze, vreau să mă cunosc întreg. Știu că gândeam atunci, în același timp, că aș fi putut să-mi rețin firea de aș fi voit, dar mă lăsam în voia nervilor ca să impresionez. Știu apoi că de nu-mi alesesem locul unde căzusem

istovit, mi-am dat seama imediat că așa, la o parte, singur, păream și mai de plâns. Vocea mea dezolată, tot pentru efect s-a adresat Vanei, peste capul Irinei: “ O să mă omor!” Mulți spun la necaz vorba asta ce nu angajează la nimic, nimeni nu are timpul însă, în momentul acela, să se întrebe de e adevărată. Eu am reflectat limpede: “Asta, desigur, n-o voi face-o!"

Căci eram mereu dublu. Și nu numai atât. În același timp aveam remușcări pentru această examinare continuă, care făcea ca emoțiile mele rele să fie oarecum falsificate. Nu-mi dam seama cum toate acestea puteau exista în mine deodată, dar împletitura lor era așa de strânsă, că păreau suprapuse. Întocmai ca la o orchestră unde viorile trebuiesc să fie acompaniate de fagoți și de contrabași.

Izbutisem. A venit nebună la mine, plângând în hohote, caldă, mângâindu-mă, îmbărbătându-mă, fără nici o jenă față de Vana. De altfel, Vana părăsi discret și tragic camera.

— Nu fi supărat, căci stau cu tine! Mă auzi tu? Stau cu tine! Orice s-ar întâmpla, stau cu tine! Doar tu ești toată dragostea mea!

Până a plecat, a rămas așa. Am uitat ce-am mai vorbit. Mi-au rămas doar câteva cuvinte de

ale ei și gândurile mele cu care le întovărășisem.

Astfel, a izbucnit deodată disperată: “Știi, n-am mai citit nimic interesant cu nimeni.” Fusese mândră de lecțiile ce i le dasem și acum se găsea sacrificată că trebuise să renunțe la ele. (Mă refer la părerea generală pe care și-o făcuse, grație mie, asupra ocupațiilor intelectuale.

În practică zăbovea pe cât putea la treburi mărunte și n-avea curajul să se apuce singură de ceva serios.) Am întrebat-o șovăind:

— Ai fost a lui?

— Nu, m-am prefăcut bolnavă. Acasă ceilalți îi făceau aluzii, și el, săracul, n-a spus nimic!...

Îmi închipuiam scena, regăseam conversațiile “strada Dudești” pentru care aveam repulsie. Acel “săracul”, spus nu ironic, ci o reală compătimire, mi-arătă ca Irina începuse să-și examineze noul partener.

— Și cum te-ai măritat cu el așa? Ai făcut ceva?

Mi-a dat un răspuns artificial și grăbit:

— Nu, n-am făcut nimic! N-am vrut să știu de nimic!

Nu știu de era adevărat. În orice caz, tonul ei

demonstra că o preocupase gândul acesta. Ce departe eram, așadar, de muntele de la Sinaia de pe care trebuia să se arunce în spațiu!

Apoi, nenorocită:

— Dar în afară de aceasta, toată sunt murdară! Cum mă mai primești tu când toată sunt murdară!

— Cum ai putut să-ți dai gura lui?

— Nu, asta nu, tu știi că mie nu-mi place asta! (Aluzie la buza ei inferioară, care sângera imediat.) De ce spunea asta? Voia, cu toate îmbrățișările nebune ce-mi veneau acum, totuși să mă hotărască s-o las? Sau clocoteau remușcările și voia să ispășească?

— Și cum ai putut tu la primărie spune "da"?

— Nu, eram pe altă lume, n-am spus nimic!

Iarăși da impresia, pe care o dase de multe ori odinioară, că jucase rolul într-un anumit fel, ca să se vorbească de dânsa. S-ar fi spus cu maliție și curiozitate: "Se mai gândește la celalt" și, în același timp, prin astfel de mici ezitări, își ușura conștiința.

— Și la biserică. Irina! (Adică cu lămâiță, cu flori și bomboane.) — Dacă ei au vrut!

În fine, era răspunsul ce o cuprindea întreagă! Așa cred că era.

Incapabilă să reziste unei rugăminți din partea altora. În voia tuturor, întocmai cutiei de bomboane cu floricele albe pe care o arunc în mare. Și apoi adăugă, ca și cum ar fi simțit că e nevoie de o reparație față de mine.

— Dar a fost foarte simplu totul!

În credința că fraza asta m-ar fi putut consola, nu se demonstrează toată ușurința ei? De altfel, în practică, cu resursele ei, nici n-ar fi putut face ceva complicat. Totuși, cu toate aceste gânduri, mă liniștisem.

Nu mi se mai părea că prezența Irinei mi-e absolut indispensabilă, cel puțin deocamdată. Se făcuse de mult noapte și voiam să se ducă la dânsa. Avea a doua zi să-și spuie voința ei de a se despărți.

Dar din nou, desperată, mă ruga:

— Nu mă lăsa acolo! Ia-mă cu tine!

Și în tonul ei nu era părerea de rău de a mă părăsi, pentru oricât de puțin timp, ci frica de a nu putea suporta discuțiile care o așteptau.

De-aș fi vrut atunci, aș fi putut face orice cu dânsa. Dar redevenisem același pe care-l cunoscuse ea odinioară, nesigur de sentimentele mele, ezitând, voind să amân orice hotărâre definitivă. Încet, am coborât-o în stradă. Acolo

i-am surprins o privire dosnică, parcă frica să n-o vadă cineva. Încă de câteva ori: “Nu mă lăsa!” Apoi a oprit un automobil.

— Acum cu automobilul!

Și iarăși un răspuns din acele care-i caracterizau toate slăbiciunile:

— Nu-i nimic. Acum el plătește!

...Sufletel moale! Ca nisipul dimprejur, cu care mă joc în voie ca să-mi mângâi mâna. Dar cu toată observația mea, aveam o satisfacție imensă. Irina făcuse caricatura întregii ei afecții pentru acel Marcu.

N-aveam să-l invidiez niciodată, chiar dacă, sărmanul, ar fi ignorat rolul pe care fusese silit să-l joace sau ar fi avut mai puțină perspicacitate ca mine, sau ar fi interpretat cu bunăvoință mici gesturi de ale Irinei neconvenabile pentru el, s-ar fi consolat filozofic zicând că așa e lumea și s-ar fi agățat pentru mulțumirea lui proprie de mici gentilețe în care Irina ar fi fost sincer duioasă, dezinteresată, îndatoritoare sau gravă.

La fel cu acel care, fericit de marea cu imensele ei bogății de culoare și de sunete, și-ar lungi trupul trândav pe nisip, după care l-ar netezi și ar îndepărta toate ierburile ude sau

scoicile prea tari. Căci pe ce și-ar clădi Marcu construcția fidelității Irinei când ea a avut atâta ușurință față de mine, care-i fusesem o dragoste, și nu un expedient?

Și ce fel de viață e aceea fără de nici o încredere? Ne-am despărțit stângaci. Mi-a aruncat Irina o ultimă privire piezișă și eu mi-am fluturat mâna, încetișor. Apoi a dispărut în noapte. A doua zi eram la Gina. Ființă încântătoare, dar lipsită complect de judecată precisă (dar avea să arate mai târziu, în dragoste, o voință uimitoare).

— Am fost la biserică. Părea cam zăpăcită. Cum m-a văzut, a lăsat pe toți și a venit la mine. Nu voia să mă părăsească. Nu știau ceilalți cum s-o întoarcă.

Desigur, faptele nu se petrecuseră fără oarecare tulburări nervoase pentru Irina. Va fi crezut și ea că face gestul imolării. Apoi Gina, prietena noastră comună, nu-i aducea o ultimă imagine a mea?

În ziua aceea, trimisă de mine, Gina s-a dus s-o vadă. I s-a povestit imediat unul din gesturile Irinei. Unul din ei critica o vorbă de a mea, într-adevăr urâtă, dar Irina mi-a luat apărarea. “E doar așa de copil încă!"

Și de aici concluzia. “Tot se mai gândește la el?” Rămase singure, Irina i-a povestit multe, despre dragostea noastră, despre gelozia ei.

Vorbea duios și șoptit, ca de un mort căruia i-ai încerca pentru ultima dată portretul fizic și moral, în timp ce carnea i s-ar face, cu fiecare clipă, mai galbenă și mai tare.

Cum nu mai știam nimic, am trimes-o pe Gina după vești.

Și atunci Gina a asistat la o scenă de un comic monstru și, desigur, păcat că n-am văzut-o ca s-o descriu. Cred că era așa de interesant, încât aș fi uitat că mă privește personal și m-aș fi amuzat ca la teatru.

Irina în mijloc și toți ceilalți pe de lături. Secretul plesnise. Marcu întreba buimac: “S-a putut să ai un așa mare secret sufletesc și eu să nu știu nimic?” Ceilalți țipau pe diferite tonuri: “Rămâi aici!” Gina întreba: “Ce faci, vii cu mine?” Și Irina se zbătea: “Ce să fac?” Scena a durat, se pare, mai multe ore. La urmă a rămas cu ei, după cum cu două zile înainte, la imprecațiile mele, rămânea cu mine. Depindea deci de moment. E greu de știut dacă în toate întâmplările ei avea și ea vreo hotărâre personală. Ființă ușuratecă și iresponsabilă.

După o zi, înainte de a pleca la Sinaia, a trecut pe la Gina. Remușcările o frământau. Mi-a trimes veste ca "se va gândi toată viața ei frumos la mine" și că "mă roagă să nu fac nici o prostie" (să nu mă omor poate).

Oamenii rămân greoi sau ușurateci orice s-ar întâmpla cu ei. Căci ce rost aveau vorbele ultime? Trebuiau să mă consoleze! Ca și cum ea nu m-ar fi învățat că vorbele, cu toată siguranța tonului, cu toate lacrimile și promisiunile, n-au decât o valoare momentană.

Asta era într-o vineri. Duminica plecam la Paris. Și când Vana m-a rugat să mai întârzii ca să mă întremez:

— Imposibil, zisei, vreau să asist la deschiderea Salonului de toamnă!

Și nu mințeam pe de-a-ntregul.

Porspoder, în Bretania, la ocean.

Ce va mai fi? Și acum să-mi continui romanul? Sau să-mi încep altul? Încă unele momente de durere ascuțită? Și altele de indiferență totală, când te îndoiești că a existat ceva? Și alteori numai reverii poetice în preajmă?... Gânduri care apar și dispar sau numai se întrevăd, ca un înotător pe valuri... Folosind, ca și înotătorul, doar ca un detaliu de

curiozitate și de variație în decorul multiplu...

Căci, sub soarele voalat, marea s-a unit perfect cu cerul. Și în fața imensității auguste, bietele mele gânduri sunt minuscule și nepotrivite.

Totuși, aventura mea va fi legată de mine, orice s-ar întâmpla. Mi-a luat o serie de prejudecăți și mi-a dat altele. O voi uita-o deseori, dar și în momentele de uitare voi privi lumea altfel, numai din pricina ei.

Lângă mine, pe nisip, s-a întins Collette. Colette e fragilă și vaporoasă, piciorul ei mititel abia atinge pământul, vorba ei sună ca cristalul lovit încetișor cu un cuțitaș de argint. A ieșit abia din mare, apa scânteie pe dânsa și pare o naiadă obosită. Respiră ușurel, ca și cum s-ar prelinge pe corpul ei o adiere, și sânii mititei îi tremură ca două frunze gemene. Cu brațele pe solduri, pare un vas grecesc în care sunt închise mirodenii. Acum, când se încolătăcește în jurul trupului meu, e o iederă, pe care a plouat.

Ne cunoșteam de mult, dar n-o găseam de nici o însemnătate. Mă preocupau alte gânduri. Și-a trimis un an de zile, de peste drum de mine, sclipirile ochilor, ca doi pescărași, în zadar. Și o dată, când am văzut-o în plin soare, am fost

uimit de apariția ei minunată. Am chemat- o și a venit umilă, despuiată de orice pretenție personală, fără nici un gând ascuns. O port acum pretutindeni cu mine și pun în ea sau iau din ea, ca dintr-o casetă, toate gusturile mele. Viața dintre noi i se pare un miragiu, cea mai mică despărțire un chin. Știe tot ce-mi place și ce-mi displace și mă păzește fără odihnă să nu mi se întâmple ceva. Lângă mine, pe nisip, e amorțită de oboseală. Totuși, de câte ori îmi fuge mâna în lungul corpului ei, îi tremură carnea. Și ochii ei enormi, negri cu străluciri albăstrii, mă privesc necontenit. E în stare să adoarmă cu ei deschiși, numai să mă vadă. Dar eu n-am liniște.

Aplecat deasupra lor, mi se pare că au adâncuri așa de vaste, ignorate de noi amândoi, că mă cutremur. Asemenea călătorului care, pe vaporul cel mai sigur, se cutremură în fața valurilor veșnic reîncepute.

Stau singur în seară, insulele s-au subțiat, au devenit transparente, au plutit pe valuri și apoi au dispărut. Numai cerul și apa, alburii și ondulate, formând împreună o imensă scoică deschisă. Un om mărunt vine la mine și aud nisipul scârțâind sub pasul lui. E factorul, care

mă cunoaște, îmi lasă o scrisoare, apoi pleacă după ce-mi aruncă amical:

— Toujours pensif, mon petit? Ça ne sert à rien!

Rup anvelopa în bucățele mici, pe care le arunc una câte una, de câte ori un val se subțiază până la mine. Apoi citesc cu greu din pricina nopții. E de la Gina.

“Știi, dragul meu prieten, o veste mare: Irina a murit. Sărmana! Un accident. A căzut de pe vârful unui munte, la Sinaia."

Pentru un moment am rămas fără de nici un gând. Apoi, un tremur ciudat prin tot corpul. În sfârșit, înțelegeam. Nu mai era nici o îndoială asupra bietei nenorocite. Toate interpretările mele asupra ușurinței ei au fost false. Sau așa sunt oamenii. Pot să urmărească un scop mare și să aibă momente de distracții și de mici plăceri inofensive.

Acum înțelegeam totul. A fost convinsă că-mi este de prisos și dispăruse. Și, supremă abnegație, preferase să-mi pară ușuratecă, numai să n-am remușcări. Nu-și închipuise că voi pricepe-o imediat.

Bineînțeles, nu se putuse jertfi fără ezitări, dar la urmă învinsese. Așa cum mi-o spunea ea

odinioară, și la supărare și la bucurii. Așa mică, a fost în stare de un gest mare! Ea, care se îndoia sub hotărârile tuturora, a fost în stare de o hotărâre proprie grandioasă. Poate că a fost ademenită de spațiul de sub ea. Sau, dacă n-ar fi avut atunci ocazia, n-ar mai fi făcut nimic altă dată, s-ar fi obișnuit cu noua ei viață, cu vremea ar fi început chiar să-i placă și să se mire de vechile ei disperări, numindu-le "nebunii de copil". Dar, măcar pentru clipa aceea, a fost măreață. A stricat toată arhitectura presupunerilor mele.

A arătat că eu sunt cel ușuratec, căci n-am fost în stare decât să mă zbucium. Și noua mea durere de acum, nemângâiată și, poate eternă, totuși e limpede, netedă, ca a cuiva care nu mai are nici o nelămurire. Și aceasta numai grație ei.

Nu se mai vede nimic. Cerul s-a apropiat de mare, scoica uriașă s-a închis, cuprinzându-mă. Și dacă ar pune cineva urechea, ar auzi desigur accente elegiace însă prinse în cadențe măsurate după regulile clasice, ordonate și cuminți:

POATE A LUNECAT...

Paris, 1926

Porspoder, 1929